

ความเชื่อและสัญลักษณ์เกี่ยวกับผ้า ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยกูย

อังฉรา ภาณุรัตน์
เครือจิต ศรีบุญนาค
สุจิตรา บานแหม่ม

วิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยผ้า : มรดกร่วมแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
กระทรวงศึกษาธิการ

2536

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลวดลายผ้า อันเป็นสัญลักษณ์ดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยภูเขา และ เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของผ้ากับความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยภูเขา โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา เฉพาะชาวไทยภูเขาในเขตจังหวัดสุรินทร์ อันได้แก่ ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม ตำบลตรึม อำเภอศีขรภูมิ ตำบลค่าน อำเภอกาบเชิง และตำบลลำโรงทอง อำเภอลำโรงทอง ซึ่งได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ สังเกต และวิเคราะห์จากผ้าโบราณ ใช้เวลา 8 เดือนในการออกภาคสนามครั้งนี้

ผ้าของชาวไทยภูเขาลวดลายและสีสรรสัมพันธ์กับธรรมชาติ สีที่นิยมผ้าก็จะได้จากครั้ง เข หรือแก่นแกแล คราม และมะเกลือ ลวดลายก็จะเป็นสัญลักษณ์เกี่ยวกับสิ่งใกล้ตัว เช่น การปัก หรือทำแหหวางตะกวด การมัดหมี่และขิดเป็นลายข้าง การทอให้มันเงาพื้นสีแดง มัดหมี่ที่นิยมคือลายขอ ลายไม้คานและมีผ้าทอขึ้น หัวขึ้น สไบ ที่นิยมใช้เทคนิคการทอแบบขิด

ชาวไทยภูเขาสง่าอนความเชื่อ และสัญลักษณ์ลงสู่พื้นผ้า อันเนื่องมาจากประเพณี ภาษา พิธีกรรม ข้าง แกลมอ ยะจื้อ การเกิด การแต่งงาน การขึ้นบ้านใหม่ การตาย วันสารท ฯลฯ กลายเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญเพื่อความกลมเกลียวในหมู่คณะและความอุดมสมบูรณ์ของชีวิต และครอบครัว

กิติกรรมประกาศ

วิจัยนี้สำเร็จได้ด้วยการสนับสนุนของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ โดยเฉพาะอาจารย์สาวิตรี สุวรรณสถิตย์ ซึ่งช่วยส่งเสริมให้ผู้วิจัยและคณะได้มีโลกทรรศน์ที่กว้างขึ้น ขอขอบพระคุณท่านเป็นอย่างสูง

ขอขอบคุณอาจารย์กรรณิการ์ จินากุล อาจารย์ทสภรณ์ ทับทิม และอาจารย์กวีมะสิงาม ที่ช่วยให้ข้อมูลและนำผ้าตัวอย่างมาให้ศึกษา ขอขอบคุณนางดำ ดัชฎยาวัตร แห่งบ้านตรึม ต่ายลตรึม อำเภอศรีขรภูมิ นางเหล่า บุราคร แห่งบ้านสำโรงทาบ บ้านเหล่าสำโรงทาบ ผู้สาคิการทอ และให้ข้อเสนอแนะแก่คณะผู้วิจัยอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งงานวิจัยสำเร็จ

ขอขอบคุณช่างทอบ้านตรึม ต่ายลตรึม อำเภอศรีขรภูมิ บ้านตากวาง และบ้านกระโหม ตำบลกระโหม อำเภอท่าตูม บ้านหนองส้มบูรณ์ ต่ายลต่าน อำเภอทามเข็ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อาจารย์ส้มบูรณ์ เกียงธรรม นับว่าเป็นความกรุณาที่มีค่าอย่างยิ่ง

บัวรา ภาณุรัตน์
เครือจิต ศรีบุญภาค
สุจิตรา ขามแย้ม

สารบัญ

บทที่		หน้า
1	บทนำ	1
	ความสำคัญและที่มาของการวิจัย	1
	วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
	ขอบเขตของการวิจัย	2
	คำจำกัดความ	3
	ประโยชน์ของการวิจัย	3
2	วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	4
	ความเชื่อและประเพณี	6
	ความเป็นมาของเมืองศิขรภูมิ คุชั่นธ์และสังขะ	8
	ภาษาฝึปะกำ	15
	วัสดุอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้อง	18
	พิธีกรรมและการวางตัวบุคคล	18
	การแต่งกาย	22
	สังคมประกิตข้าง	23
	พิธีกรรมเกี่ยวกับข้าง	27
	แกลมอ	28
	องค์ประกอบของแกลมอ	30
	การเชิญครุกำเน็ดออก	34

บทที่

หน้า

3 พ้าของชาวไทยกูย

36

4 วิถีชีวิตของชาวไทยกูย

54

ยะจื้อ

55

พิธีเกี่ยวกับการเกิด

55

พิธีแต่งงาน

58

พิธีการหมั้น

60

พิธีขึ้นบ้านใหม่

63

พิธีการตาย

64

พิธีศพยะจื้อ

66

พิธีวันสารท

68

บทสรุป

70

5 ความเชื่อและสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับพ้าของชาวไทยกูย

74

สัญลักษณ์แห่งความกลมเกลียว

76

สัญลักษณ์เกี่ยวกับน้ำ

78

สัญลักษณ์เกี่ยวกับสัตว์เลื้อยคลาน

79

บรรณานุกรม

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้าที่
1. การแต่งกายของผู้บุวชนาคหม่มผ้าไหมชนิดสี่ธรรมชาติ.....	43
2. การแต่งกายของหม่อข้าง.....	43
4. ลักษณะเชิงผ้านุ่ง เป็นมัดหมี่เส้นพุ่งนิยมให้ออกสีแดงเลือดหมู.....	44
5. การแต่งกายของชาวไทยภูยในพิธีเล่นมอ - ออ.....	45
6. ผ้าคลุมศพของชาวไทยภูย.....	45
7. ผ้านุ่งลายตั้งแพละ เป็นผ้าประเภทผ้ามัดหมี่.....	46
8. ลักษณะต่าง ๆ ของผ้าลงยจิต ใช้ดอเชิงผ้านุ่งเฉพาะที่เป็นมัดหมี่โสด.....	46
9. ลักษณะของหัวขึ้นพื้นแดง เรียกว่า มเป็น.....	47
10. ลักษณะที่ทอผ้าของชาวไทยภูย จะมีหลายมากกวาดไปผูกกับดอกแก้วควาย หรือหัวส่วนหม่อน.....	48
11. สไบเจียดตรุษ ของชาวไทยภูย เป็นผ้าไหมลงยจิต มีชายครุยที่ทำจากเส้นไหมดีเกลียว และห้อยด้วยลูกปัด เรียกว่า ปอนจู้ ใช้ไมกหัวห้อยครุยด้านหลัง แต่งเติมในชบวนแห่บั้งไฟ.....	49
12. สไบชนิดประเภทสไบเจียดตรุษ ใช้ผาดไหล่.....	50
13. ลักษณะเชิงตะบูลที่ต่อด้วยยั้งเก็บหรือยั้งปลิงเล็กสีดำที่ใช้ไหมเส้นขาว เหลืองแดง ทอเป็นสายกระดุงง ตามความเชื่อในเรื่องสัตว์ที่เกี่ยวข้องกับน้ำ เพื่อความอุดมสมบูรณ์.....	51
14. ผ้ามัดหมี่สลัษชิต ที่ชาวไทยภูย เรียกว่า ชิต - มปัด ส่วน อิตสลัษผาย เรียกว่า "ด้อย".....	52
15. ผ้ามัดหมี่หม่มผ้า ไหมชนิดพื้นแดงเป็นหัวขึ้น เรียกว่า "มเป็น".....	53
16. ผ้าไหมควมที่หม่อข้าง ใช้นุ่งโจงกระเบนเวลาเข้าปะคำ (ไปจับข้าง).....	76
17. ตัวอย่างพื้น เป็นและยั้งกระบุง.....	77
18. ตัวอย่างยั้งเก็บหรือยั้งปลิง.....	81
19. ผู้บุวหจิตโสดกะบุง.....	82
20. ตัวอย่างการทำเชวบนเลื่อสีดำ มักใช้เป็นชุดเจ้าสาวของชาวไทยภูย.....	83
21. ผ้ามัดหมี่สลัษการชิตเป็นทางหั้งดำที่ให้สีสรรกลมกลืน ผีมือของชาวบ้าน สำโรงทาบ.....	84
22. ผ้าอิดใช้คลุมไหล่ผู้บุวชนาค มักนิยมใช้สีแดงเป็นพื้น.....	85

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและที่มาของการวิจัย

การทอผ้าเป็นศิลปหัตถกรรมที่กำเนิดมานาน และมีอยู่ทั่วไปในภาคอีสาน จะแตกต่างกันก็แต่แบบอย่างทางศิลปะ ความละเอียดประณีตตามความนิยมของแต่ละท้องถิ่น แต่ละกลุ่มวัฒนธรรมการทอผ้าแต่เดิมคงมีจุดมุ่งหมายเพื่อปกปิดร่างกายทำให้ร่างกายอบอุ่น ป้องกันความหนาวเย็น ซึ่งเป็นความต้องการขั้นพื้นฐาน ต่อมามีการเลียนแบบวิถีชีวิต สภามแวดล้อม ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ตลอดจนเอาอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด สอดใส่เข้าไปในลวดลายผ้า และวิวัฒนาการเรื่อยมา จนมีแบบแผนที่ชัดเจน เป็นเอกลักษณ์ไม่ซ้ำแบบกัน ลวดลายผ้าของชาวอีสานก็มีลักษณะดังกล่าวเช่นเดียวกัน ลวดลายผ้าของแต่ละกลุ่มวัฒนธรรมจะมีเอกลักษณ์ของตนเอง ซึ่งขึ้นอยู่กับองค์ประกอบและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม เช่น ลวดลายผ้าของกลุ่มวัฒนธรรมไทยลาว นิยมทอผ้าด้วยผ้ามัดหมี่ และผ้าซิด กลุ่มวัฒนธรรมไทยเขมรนิยมทอผ้ามัดหมี่ ส่วนกลุ่มวัฒนธรรมไทยกวนิยมทอผ้ามัดหมี่และผ้าซิด จะเห็นว่าทั้ง 3 กลุ่มวัฒนธรรมดังกล่าวจะมีการทอผ้าที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันจะแตกต่างกันในเรื่องความประณีต ความละเอียด และลวดลายตามความนิยมของแต่ละท้องถิ่น

จังหวัดสุรินทร์เป็นจังหวัดหนึ่งที่มีประชากรอาศัยอยู่ทั้ง 3 กลุ่มวัฒนธรรม คือ กลุ่มวัฒนธรรมไทยเขมร กลุ่มวัฒนธรรมไทยลาว และกลุ่มวัฒนธรรมไทยกวน แต่ละกลุ่มวัฒนธรรมจะมีลวดลายผ้าที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะแตกต่างกันออกไป กลุ่มวัฒนธรรมไทยกวนเป็นกลุ่มวัฒนธรรมที่น่าสนใจ เพราะเป็นชนกลุ่มน้อยที่ค่อนข้างจะหาวัฒนธรรมหลักของตนเองให้เด่นชัดได้ยาก เนื่องจากการไปมาหาสู่แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมซึ่งกันและกันระหว่าง

กลุ่มวัฒนธรรมไทยเขมร กลุ่มวัฒนธรรมไทยลาว ทำให้เกิดการรับวัฒนธรรมของกลุ่มอื่นที่อยู่ใกล้เคียงเข้ามาผสมผสาน เกิดความกลมกลืนทางชนชาติและวัฒนธรรม มีหลายคนตระหนักว่ากาลเวลา อาจทำให้วัฒนธรรมแท้ดั้งเดิม ของชาวไทยถูกหลงเหลืออยู่น้อย

อย่างไรก็ตาม ความรุ่มรวยหลายอย่างที่น่าสนใจ แต่ยังไม่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น การใช้เส้นไหมพันคอศพคนตาย การใช้ผ้า"จิกกะเอบ" คลุมศพ หรือโลงศพ การใช้ฝ้ายนึ่งปิดตาแล้วทำพิธีพาลงนรกหรือ "แข่งนรก" การใช้ผ้าที่ทอด้วยมือเป็นสื่อแทนความรู้สึก และคุณค่าทางความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เป็นต้น เหล่านี้ น่าจะต้องรีบศึกษาค้นคว้าเก็บข้อมูล วิเคราะห์เป็นหลักฐาน ไว้ให้ชนรุ่นหลังได้ศึกษา ทั้งในแง่ความเชื่อและระบบสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชนชาวไทยกูย ซึ่งการศึกษาในเรื่องดังกล่าวคงเห็นไม่พ้นที่จะใช้มิติของผ้าเป็นหลักในการพิจารณา จึงน่าจะมีการวิจัยอย่างจริงจังในสาระเกี่ยวกับ ความเชื่อ และระบบสัญลักษณ์ของผ้าไหมชนชาวไทยกูย เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษารายละเอียดมิติอื่นของชนเผ่านี้ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาลวดลายผ้าอัน เป็นสัญลักษณ์ดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยกูย
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของผ้ากับความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยกูย

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้มุ่งศึกษาความเชื่อและสัญลักษณ์ด้านลวดลายของผ้าชาวไทยกูยตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา (Ethnographic Research) เฉพาะชาวไทยกูยในเขตจังหวัดสุรินทร์ มีวิธีการศึกษา 2 แนวทางคือ

1. ศึกษาจากเอกสาร โฉมเงาประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของชาวไทยภูเขา
2. จากข้อมูลภาคสนาม โดยผู้วิจัยศึกษาแบบมีส่วนร่วม ในหมู่บ้านที่มีชาวไทยภูเขาอาศัยอยู่ในเขตอำเภอศรีนครินทร์ อำเภอท่าตูม อำเภอกาบเชิง และอำเภอสำโรงทาบ จังหวัดสุรินทร์

ข้อมูลที่ได้ ได้จากการสัมภาษณ์ สังเกต และพิจารณาจากของจริงคือผ้าโบราณที่มีการสะสมกันในกลุ่มชนเป้าหมาย

คำจำกัดความ

ชาวไทยภูเขา หมายถึง กลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย ใช้ภาษาพูดเรียกว่า ภาษาภูเขา อยู่ในตระกูลมอญ-เขมร แบ่งเป็น 2 ชนิด คือ กูยผู้เลี้ยงช้างในเขตอำเภอท่าตูม และกูยทั่วไป ในเขตอำเภอศรีนครินทร์ สำโรงทาบ และกาบเชิง

ประโยชน์ของการวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้วิจัยเชิงผล ให้เกิดประโยชน์ ดังนี้

1. ทำให้เข้าใจวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยภูเขา
2. เกิดภาพรวมของความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อ ลวดลายผ้า กับวิถีชีวิตของชาวไทยภูเขา
3. ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับผ้า และการดำเนินชีวิตของชาวไทยภูเขา อันจะเป็นแนวทางสู่การฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมต่อไป

บทที่ ๖ วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาในครั้งนี้ ได้พิจารณาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับประวัติความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยกวย และความเป็นมาของชาวกวยที่เป็นบุคคลสำคัญ รวมถึงบริเวณที่คนกวยอาศัยอยู่มากที่สุด คือ ที่ชรมุมิ รองลงมาคือ ชีระชะ ในเขตศึกษาจากบทความของเฟเกีย วานเดอร์วาลด์ และบริกิตตา วอยตอส (2509) ไพฑูริย์ มีกุล (2530) สุทัศน์ กองทรัพย์ (2525) หล้าภรณ์ ทับทิม (2535) ไพฑูริย์ ทองแก้ว (2535) และสมบูรณ์ เกียรติธรรม (2536) ดังมีรายละเอียดดังนี้

ประวัติชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวกวยในสุรินทร์

ชาวกวยไทย กูย เรียกตนเองว่า "กูย" หรือ "กวย" หมายถึงคน ในภาษาอังกฤษ เขียนว่า Kuy หรือ Kuy ชาวกวยที่คนไทยเรียกเขาว่า "ส่วย" ซึ่งคำว่า "ส่วย" เริ่มมีใช้ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น นี้ เนื่องจากมีการส่งส่วยให้เป็นเครื่องราชบรรณาการเป็นประจำทุกปีในรูปแบบผลผลิตจากป่า จึงทำให้คนไทยอีสาน เรียกชาวกวยว่า "ส่วย"

ในจังหวัดสุรินทร์ มีชาวกวยอาศัยอยู่มากที่สุดประมาณ 360 หมู่บ้าน โดยเฉพาะเขตอำเภอศีขรภูมิและอำเภอศีระขะ ซึ่งในอดีตชาวกวยมีนิสัยชอบย้ายถิ่น เพราะรักสงบ จะโยกย้ายไปเรื่อย ๆ หากรู้สึกวุ่นวายเสียความปลอดภัย ชาวกวยสืบเชื้อสายมาจากคนยุคแรกที่อยู่ตามที่ต่าง ๆ ของประเทศกัมพูชา และประเทศไทย ก่อนที่กัมพูชา จาม และไทยจะเข้ามาอยู่ เหตุที่มีความเห็นเช่นนี้ เนื่องจากลักษณะรูปร่างหน้าตาของชาวกวยแตกต่างกันมาก บ้างก็สูงมาก มีขนขยาวย ตีระขยาวย จมูกใหญ่ บ้างก็มีผิวส่วยมาก นอกจากนั้น บรรพบุรุษของชาวกวยบางคนอาจมาจากอินเดีย เพราะมีรูปร่างลักษณะคล้าย

อินเดีย แต่ชาวภูยกบางคนก็มีผมหยิกมาก ริมฝีปากหนา จมูกแบนกว้าง ผิวดำสนิท น่าจะมีบรรพบุรุษจากนิโกรในฟิลิปปินส์ และแอฟริกา หรือมีเชื้อสายเป็นคนพื้นเมืองเดิมในออสเตรเลีย หรือพวกเมลานีเซียนในเกาะแปซิฟิก ชาวภูยกบางคนมีรูปร่างบึกบึน เหมือนคนเขมรทั่วไป

ภาษาภูยกเป็นภาษาตระกูลออสโตรเอเชียติก สาขากตุในประเทศไทย ลาว และเวียดนาม มีภาษาหลายภาษาที่อยู่ในสาขาเดียวกัน อันได้แก่ ภาษารู ไซ่ เจ็ก ปะโกฮ์ และอื่น ๆ เชื่อกันว่าเป็นเวลานานหลายร้อยปีที่ชาวภูยกอาศัยอยู่ในป่า ใช้สิ่งที่เขาได้ในป่าเป็นอาหาร ครั้นรู้จักวิธีการปลูกข้าวก็ฝึกวิธีการถางป่าและเผาป่าตามวิธีการปลูกข้าวที่ต้องรอฟน มีการย้ายจากที่หนึ่ง ไปยังอีกที่หนึ่ง ในป่า เมื่อป่าเริ่มน้อยลงจึงยุติการโยกย้ายไปตามที่ต่าง ๆ มีการตั้งบ้านเรือนเป็นหมู่บ้านเพื่อฝึกการปลูกข้าวแบบไม่ต้องรอฟน ทุกวันนี้ชาวภูยกส่วนใหญ่เป็นชาวนาปลูกข้าว แต่คนแก่ชาวภูยกหลายคนยังไม่ลืมถึงสมัยที่ผู้ช่วยออกไปล่าสัตว์ เคยมีเกมการต่อสู้ครั้งใหญ่ ๆ ในป่า สู้กับวัวกระทิง วัวป่า หมู เสือ ฯลฯ ชาวภูยกจะเป็นคนซดแร่เหล็กและเป็นช่างตีเหล็กที่เชี่ยวชาญ นอกจากมีฝีมือด้านตีเหล็กแล้ว ในสมัยก่อนชาวภูยกรู้จักทำกระบวยน้ำ และเครื่องปั้นดินเผามากมายมีการพบโบราณวัตถุที่แสดงว่าชาวภูยก และคนหมู่ต่าง ๆ ในสมัยเดียวกันรู้จักทอผ้า ย้อมไหมและฝ้ายมาเป็นเวลานานแล้ว ในปัจจุบันผู้หญิงไทยภูยกยังคงเลี้ยงไหม ย้อมไหมและสลับลายเป็น 2 - 3 สี กันเข้าด้วยกันก่อนทอ เรียกว่า "เหล็ก ระเบียบ" คือการทำผ้าไหมควนนั้นเอง ชาวไทยภูยกเป็นที่รู้จักว่าเป็นพรานช้างผู้กล้าหาญ ซึ่งก็พบว่า มีการเรียกภูยกบางกลุ่มในกัมพูชาว่า "ภูยกดำไร" (ซึ่ง "ดำไร" แปลว่าช้าง)

ชาวไทยกูยจะบอกว่านับถือศาสนาพุทธแต่แท้จริงแล้วเขายังมีความเชื่ออย่างมากในเรื่องการนับถือผีตามประเพณีดั้งเดิม และรู้สึกว่ามีวิญญาณมากมายที่มีพลังอำนาจอยู่ตามป่าเขา ซึ่งเขาจะต้องกราบไหว้ อ้อนวอนให้ได้พ้นเคราะห์ การรวมกันเป็นสังคมของชาวไทยกูยเริ่มที่ครอบครัว ครอบครัวที่ขยายใหญ่ขึ้นจะเป็นสังคมส่วนที่เล็กที่สุด หรือสังคมชั้นพื้นฐาน การเกิดความรักใหม่่มุ่ขณะเริ่มที่ครอบครัวเป็นอันดับแรก จากนั้นจึงเป็นหมู่บ้านชาวไทยกูยไม่มีผู้นำชนชาตินอกจากผู้นำครอบครัว เวลามีปัญหาหนัก บรรดาหัวหน้าครอบครัวต่าง ๆ (ภาษา กูย เรียกว่า ไช้ค) ก็จะมาพิจารณาแก้ปัญหาาร่วมกันและตกลงกัน

การสืบทอดมรดกทางที่ดิน บ้าน และอื่น ๆ ตามปกติ จะตกทอดแก่สตรีในครอบครัว การแต่งงาน ครอบครัวฝ่ายชายจะเป็นผู้ซื้อ คู่สามีภรรยาจะอาศัยอยู่กับพ่อแม่ผู้ปกครองฝ่ายหญิงก่อนเป็นเวลาอย่างน้อย 1 ปี หลังจากนั้นอาจสร้างครอบครัวของตนเองโดยการสร้างบ้านใหม่

ความเชื่อ และประเพณี

อาชีพหลักของชาวไทยกูย คือการทอผ้า ปลูกข้าวเจ้า (ข้าวเหนียวปลูกไว้สำหรับทำขนม โนพิธิกรรมสำคัญ) โดยทั่วไปชาวไทยกูย รับประทานข้าวเจ้าเป็นประจำ เพียงอื่น ๆ ที่ปลูกไว้บริเวณบ้านที่เห็นทั่วไป คือ สวนหม่อน ผู้หญิงชาวไทยกูยถือว่าการเลี้ยงไหมและทอผ้าไหมเป็นงานที่สำคัญที่จะต้องทำกันอย่างประณีต และเป็นการเชิดชูครอบครัวด้วย เมื่อลูกชายหรือลูกสาวแต่งงาน ผ้าไหมที่ทอเก็บไว้จะถูกนำมาเป็นของกำนัลอวดพ่อแม่คู่สมรสได้เป็นอย่างดี ผู้ชายไทยกูยในอดีต และปัจจุบันยังมีความชำนาญในการล่าสัตว์ ดีเลิศ นำน้ำมันยางจากต้นยาง เพื่อนำมาชันยาครุที่สานด้วยหวายหรือไม้ไผ่ ตัวอย่างที่เห็นเด่นชัด ในปัจจุบันของชาวไทยกูยในจังหวัดสุรินทร์ คือ การคล้องช้าง หรือจับช้างป่า สัญลักษณ์ที่เห็นในหมู่บ้านที่เคยไปคล้องช้าง คือ ศาลผีปะกำ ที่สร้างไว้บริเวณหน้าบ้านสำหรับเก็บหนังปะกำ

(เชือกหนังสำหรับคล้องช้าง) และเป็นที่อยู่ของสัตว์รบกวนด้วย ก่อนจะไปคล้องช้าง หมอช้างจะเช้แม่ปลากำ และสีปู้ตา (ยะจู้) ด้วยไก่ 1 ตัว เหล้า 1 ขวด หมากพลู 1 กำ บุหรี่ (เพื่อให้เจ้าปู่สูบ) 1 มวน

การแต่งงานระหว่างพี่น้องสายเลือดเดียวกันถือว่าเป็นความผิดร้ายแรงจัดเป็นข้อห้าม (Taboo) ถ้าใครประพฤติดังนั้นจะถูกตีเตือนอย่างรุนแรง ชาวไทยภูเขาในอดีตเมื่อ 50 ปีที่ผ่านมา นิยมแต่งงานในหมู่บ้านเดียวกัน ถ้าใครแต่งงานข้ามหมู่บ้าน จะเรียกค่าธรรมเนียมเพิ่มขึ้น การกัวยพาราฮีจะกระทำในเวลากลางคืน เมื่อสาว ๆ ต่ำข้าวหรือปั่นฝ้าย หมู่ ๆ จะไปจับเป็นกลุ่ม ถ้าชอบใครก็จะแยกกันไป บางกลุ่มมีประเพณีจก คือ ล้วงสาว ช้างได้ทุน เรือตรงที่สาวนอน เพราะแต่ละบ้านจะมีห้องนอนของลูกสาว และทำช่อง (ฝัก) ขนาดมือล้วงเข้าไปได้ โดยที่ชายหนุ่มจะใช้เวลาประมาณ 1 สัปดาห์ ในการไปหาสาวที่ตนรัก และจะให้พ่อแม่ของตนไปลู่ขอ ประเพณีจกในปัจจุบันไม่เป็นที่ยอมรับได้เลิกไป การแต่งงานนิยมทำกันในเดือน 4 หรือ 6 ก่อนจะถึงฤดูทำนา พิธีแต่งงานจะกระทำที่บ้านฝ่ายหญิง ปัจจุบันเมื่อฝ่ายชายลู่ขอหญิงแล้ว คู่หมั้นชายสามารถอยู่กับหญิงได้เลย บางหมู่บ้านสามารถอยู่ด้วยกันจนมีบุตร 1-2 คน จึงทำพิธีแต่งงานกัน การนับถือเครือญาตินั้น ชาวไทยภูเขานับถือทั้งสายชายและหญิงว่ามีฐานะเท่าเทียมกันในสังคม (Bilateral line) แต่ประเพณีดั้งเดิมในการรับมรดกจะได้รับจากพ่อแม่ฝ่ายหญิงเท่านั้น โดยพ่อแม่จะแบ่งให้ลูกสาวเท่านั้น ยกเว้นลูกสาว (ส่วนมากคนสุดท้าย) ที่อยู่กับพ่อแม่จะได้รับมรดก (เช่น บ้าน ส่วน ฯลฯ) มากกว่าพี่ ๆ

การผสมกลมกลืนทางความเชื่อ ประเพณีและวัฒนธรรม เป็นกระบวนการที่วัฒนธรรมของกลุ่มชนที่มีความเป็นมาทางประวัติศาสตร์และเผ่าพันธุ์ที่แตกต่างกัน ซึ่งอาศัยอยู่ร่วมกัน ในดินแดนเดียวกันหรือติดต่อกันบรรลุถึงความ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางวัฒนธรรม

ทำให้ความแตกต่างทางวัฒนธรรมค่อย ๆ หมดไปจนผสมกลมกลืนเป็นวัฒนธรรมของอีกกลุ่มหนึ่ง โดยทั่วไปแล้วการผสมกลมกลืนจะเป็นไปในลักษณะที่ชนกลุ่มค่อนข้างน้อย ค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงภาษาขนบธรรมเนียมประเพณี และวิถีชีวิตของคน ให้เข้ากับวัฒนธรรมของชนกลุ่มใหญ่ หรือกลุ่มที่มีวัฒนธรรมที่ล้ำหลังกว่า ได้กลมกลืนยอมรับวัฒนธรรมของกลุ่มที่มีวัฒนธรรมเด่นกว่าหรือสูงกว่า (Superior group)

กลุ่มชาติพันธุ์ในเขตอีสานใต้ เป็นตัวอย่างของการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมของชาวกูย เขมรและลาว ที่อาศัยอยู่ในเขตเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน บริเวณแถบนี้เดิมถูกเรียกว่าหัวเมืองเขมร อันได้แก่ เมืองรัตนบุรี สุรินทร์ สังขะและคูซันต์ เมืองศีขรภูมิ เมืองคูซันต์และเมืองสังขะ

ความเป็นมาของเมืองศีขรภูมิ คูซันต์และสังขะ

อีสานใต้บริเวณเมืองศีขรภูมิ เมืองคูซันต์ และเมืองสังขะ ทั้งสามเมืองมีความสำคัญไม่น้อย เพราะเป็นเมืองชายขอบของไทยและเขมร มีอาณาเขตทิศเหนือจรดมีกเขตเมืองรัตนบุรี ทิศตะวันออกกับเขตแดนเมืองอุบลราชธานี ทิศใต้จรดเทือกเขาพนมดงรักเขตเมืองพรหมซันต์ในประเทศเขมร ทิศตะวันตกเป็นเขตแดนเมืองสุรินทร์ กับบริเวณนี้ไทยเราเรียกว่า "หัวเมืองเขมรป่าดง" (สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ใฝ่หวัดตามทางรถไฟ. 2520. หน้า 113.)

เมืองศีขรภูมิ(ผู้เขียน) เมืองคูซันต์ และเมืองสังขะ เป็นเมืองที่กำลังพัฒนาท่ามกลางความพยายามเข้ามามีอิทธิพลของไทยจึงมีความสำคัญไม่น้อยต่อราชอาณาจักรไทยในฐานะ เมืองชายขอบของไทย ขณะเดียวกันเมืองเหล่านี้พยายามสร้างเสริมอำนาจ

ทางการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของตนมา ทำให้อาณาจักรไทยเห็นความสำคัญที่จะทำให้เมืองดังกล่าว เป็นฐานอำนาจสร้างอิทธิพลทางการเมืองในดินแดนใกล้เคียงต่อไป

เมืองศรีขรภูมิ(ผู้เขียน) เมืองคูซันท์ และเมืองสังฆะ มีกลุ่มคนอันประกอบไปด้วยกลุ่ม "วัฒนธรรมเขมร" (สุทัศน์ กองทรัพย์. ความสำคัญของหัวเมืองศรีขรภูมิ เมืองคูซันท์ และเมืองสังฆะ ระหว่าง พ.ศ. 2320 - 2450. 2536. หน้า 1.)

อีกเป็นรากฐานการตั้งถิ่นฐานมานานแล้วปรากฏหลักฐานในหนังสือของกัมพูชา ชื่อ มหายุทธ แต่งโดย ลิมยาน กล่าวไว้ ผู้คนเมืองคูซันท์ สังฆะ และสุรินทร์ ได้ไปรบในสงครามประเทศเขมรสมัยเสด็จก่อนรบกับพระบาทศรีสุคนธาท เมื่อปี พ.ศ. 2047 (มงกุฎ แหม่เบ็ยว. "ดอกแก้วป่า" ชื่อเมืองสุรินทร์. 2533. หน้า 11) ต่อมากลุ่มคนบริเวณเมืองศรีขรภูมิ (ผู้เขียน) เมืองสังฆะ และเมืองคูซันท์ ได้มีชนพื้นเมืองทั้งถิ่นฐานเดิม อาศัยอยู่แถบลุ่มแม่น้ำโขง แขวงเมืองอัตตมื่อ จาปากัดดี และสาระวันของประเทศลาว ซึ่งลาวเรียกว่า "ข้า" ไทย เรียกว่า "เขมรป่าดง" (จิตร ภูมิศักดิ์. ความเป็นมาของคำว่าสยาม ไทย ลาว และชอม และวัฒนธรรมทางสังคมของชนชาติ. 2519. หน้า 435-436.)

แต่อยุธยาเริ่มรับรู้เรื่องราวของชุมชนบริเวณนี้ เมื่อราว พ.ศ. 2200 (เดิม วิชาคหณกิจ. ประวัติศาสตร์อีสาน. 2530. หน้า 153-154.) ว่ามีชนชาติหนึ่งเรียกว่า "ล้วย" ได้อพยพมา 5 สาย จากเมืองอัตตมื่อ เมืองแสนปาง จากการศึกษาในอดีตพบว่า คนกลุ่มดังกล่าว ตั้งบ้านเมืองที่บ้านกุดหวาย บ้านเมืองลิง บ้านลำดวน บ้านอ้อจะปะนัง และบ้านจารพัต(ศรีขรภูมิ ผู้เขียน) แล้วก็มีหัวหน้าครอบครัวผู้อาวุโสปกครอง เรียกว่า

พ่อบ้านมีตากะจะ เชียงขันธุ์ ซึ่งอยู่บ้านปราสาทสี่เหลี่ยม โศภลดาตวนโง่ เชียงพะ อยู่บ้านดงยาง (หรือบ้านโคกอ้อจะปะนิง) เชียงปุม อยู่บ้านโคก เมืองที เชียงสี (หรือตาพ่อควาน) อยู่บ้านกุดทราย (หรือบ้านเมืองเตา) เชียงไชยอยู่บ้านจารพัด (ชวีรัตน์ โอราวัณวัฒน์. ความสำคัญทางการเมืองของเมืองนครราชสีมา บทบาทของเจ้าเมืองตระกูล ณ ราชสีมา ระหว่าง พ.ศ. 2325-2328. 2532. หน้า 37.) จนถึงประมาณ 2302 ในสมัยพระเจ้าเอกทัศ (พ.ศ. 2301-2390) ได้มีช้างเผือกแดงโผลงมาจากกรุงศรีอยุธยาหนีเข้ามาจากกรุงศรีอยุธยา หนีเข้ามาบริเวณนี้ เจ้าหน้าทีที่ตามช้างมาจากกรุงศรีอยุธยา ตามหาช้างไม่พบจึงได้รับคำแนะนำจากเมืองพิมายให้มาหาหัวหน้าหมู่บ้านชาวส่วย คุณโพธิ์พลตามช้าง จึงได้รับความช่วยเหลือจากหัวหน้าหมู่บ้านชาวส่วย จนสามารถนำช้างเผือกกลับไปถวายพระเจ้าเอกทัศได้เช่นเดิม

ด้วยความดีความชอบดังกล่าว จึงได้ทรงโปรดเกล้า ฯ แต่งตั้งหัวหน้าชาวส่วยเหล่านี้ให้เป็นหัวหน้าหมู่บ้านกลับบ้านของตนให้อยู่ในอำนาจของกรุงศรีอยุธยาขึ้นตรงต่อเมืองพิมาย (ยุพดี จรัญยานนท์. การศึกษานิทานชาวม่าน ตำบลจอมพระ จังหวัดสุรินทร์. 2522. หน้า 34-35.) ความสำคัญ เริ่มเด่นชัดยิ่งขึ้นเมื่ออาณาจักรลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ยอมรับรู้ว่า มีหัวเมืองเขมรป่าดง ทางตอนใต้อยู่ในอำนาจของตน จึงมีนโยบายเอาใจผู้นำชาวส่วย เพราะอยุธยาจะได้รับผลประโยชน์จากดินแดนแถบนี้ ในรูปของส่วยที่เป็นสิ่งของ จึงแต่งตั้งให้ตากะจะเป็นหลวงแก้วสุวรรณ เชียงขันธุ์ เป็นหลวงปราบ เชียงพะ เป็นหลวงเพชร เชียงปุม เป็นหลวงสุรินทร์ภักดี เชียงสีเป็นหลวงศรี นครเตา เชียงไชยเป็นขุนไชยสุริยงค์ ให้เป็นผู้ควบคุมเขมรป่าดง ในเขตบ้านตาบลให้หน้าช้าง ม้า แก่นสน ยางสน ปีกนก นอรมาด งาช้าง ช้าง ซึ่ง เป็นส่วยไปส่งกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 2306 หลวงปราบ (เชียงขันธุ์) ได้ขอพระบรมราชานุญาต ย้ายหมู่บ้านจากเมืองที ซึ่งคับแคบและ

ไม่สะดวกในการทำการหากิน ไปอยู่บ้านแต่ คือ ที่ตั้งเมืองคูชั้น (อำเภอคูชั้นในปัจจุบัน)
(เติม วิชาทฤษฎีการเกษตร. ประวัติศาสตร์อีสาน. 2533. หน้า 154-155.)

ครั้นถึงสมัยต่อมาอยุธยาอาศัยเขมรป่าดง ให้เป็นกำลังในการขยายอิทธิพลไปสู่
อีสานส่วนเหนือ เช่นในปี พ.ศ. 2321 พระเจ้ากรุงธนบุรีโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระ
พุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เป็นแม่ทัพยกไปทางบก สมทบกำลังของหัวเมืองคูชั้น สังฆะและ
สุรินทร์ ขึ้นไปตีเมืองจำปาศักดิ์ เมืองนครพนม บ้านหนองคาย เวียงจันทน์ เป็นกำลัง
สำคัญในการขยายอิทธิพลสู่เขมรในปี พ.ศ. 2324 ทางฝ่ายเขมรเกิดการจลาจล โดย
เจ้าฟ้าทะละระ(มู) กับพระยาวิมลราช(ชู) พระเจ้ากรุงธนบุรีโปรดเกล้าฯ ให้
สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก กับพระยาสุรสีห์ ยกกองทัพไปปราบปรามโดยเกณฑ์คนเมือง
คูชั้น สังฆะและสุรินทร์ ไปตีเมืองประกายเกษร ประกายมาศ ประกายสมันต์ บงสวาย
และเสียมราช (บรรณ สวัสดิ์จัน. พงศาวดารเมืองสุรินทร์. 2517. หน้า 19)
ครั้นเดินทางกลับก็ได้อพยพชาวเขมรจากเมืองต่าง ๆ เข้ามาจำนวนมาก และได้จัดให้ไป
เมืองคูชั้น สังฆะและสุรินทร์ รับเกลี้ยกล่อมผู้คนในเขตแดนเขมร (ไพบูลย์ สุนทรารักษ์.
เมืองสังฆะบุรี นครอัมระปะนิง. ที่ระลึกในงานฉลองพระอุโบสถศาลาการเปรียญกุฎี เจ้า
อาวาสวัดเทพศรีอุดม จังหวัดสุรินทร์. 2533. หน้า 39.) ตลอดจนให้เจ้าเมือง กรม
การเมืองต่าง ๆ เหล่านี้จัดส่งคนไปลาดตระเวน เกลี้ยกล่อมผู้คนในเขตรับผิดชอบเดือนละ
สองครั้ง (หอสมุดแห่งชาติ เลขที่ 11 จดหมายเทศรัชกาลที่ 3 ค.ศ. 1200)

เมืองสังฆะ และเมืองคูชั้นมีในปี พ.ศ. 2369 เมื่อเกิดกบฏเจ้าอนุวงศ์ ผู้นำ
สังฆะ และสุรินทร์ ยังคงจงรักภักดีต่อกรุงเทพฯ ไม่เปลี่ยนแปลงแต่ในส่วนพระยาไกรภักดี
เจ้าเมืองคูชั้นกลับให้การสนับสนุนเจ้าอนุวงศ์และให้ความใกล้ชิดกับจำปาศักดิ์ เพราะใน
หัวเมืองตามป่าดง ไม่ได้ประกอบไปด้วยกลุ่มบุคคลหลายเผ่าพันธุ์ ไม่ว่าจะเป็นข่า หรือ

ส่วยและลาว เป็นต้น กล่าวคือ เดิมในสมัยอยุธยา เจ้าเมืองเป็นข้า (ส่วย) มาจนกระทั่ง
 ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี มีชาวเวียงจันทน์ทยอยอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน
 ในเขตเมืองคูขันธุ์ โดยรวมตัวกันกลุ่มก้อนใหม่อยู่บ้านใหม่ดวน (ต่อมาเรียกว่าบ้านดวนใหญ่)
 และเป็นชุมชนที่แข็งแกร่งมากชุมชนหนึ่ง การเข้ามาของชาวเวียงจันทน์เหล่านี้ น่าจะ
 เกี่ยวข้องโดยตรงกับการสูญเสียอำนาจของฝ่ายผู้นำชาวข้าที่เมืองคูขันธุ์ คือพระยาไกรภักดีฯ
 (ตะกะจะ) ซึ่งเป็นลาวเวียงจันทน์ เหตุการณ์นี้มีข้อมูล ในพงศาวดารหัวเมืองมณฑลอีสาน
 ว่า เมื่อ พ.ศ. 2325 ท้าวบุญจันทร์มีความพยายามต่อบิดาเลี้ยงที่กล่าวปรึกษาตนว่าเป็นลูก
 เชลยได้กล่าวโทษบิดาเลี้ยงมายังเมืองหลวง ว่าทำการค้าไท กระบือกับญวน พระบาทสม-
 เด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก จึงโปรดเกล้าให้ปลดเจ้าเมืองเก่า และตั้งท้าวบุญจันทร์ขึ้น
 เป็นเจ้าเมือง

ต่อมา เป็นเจ้าเมืองของท้าวบุญจันทร์ทำให้ชาวข้าแยกตัวออกไปตั้งเมืองใหม่ที่มีชาว
 ไนสามขา สระกำแพงใหญ่ ภายใต้การนำของพระยาภักดีภูธร (ท้าวอุ่น) ปลัดเมืองคูขันธุ์
 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก โปรดเกล้าฯ ให้อยู่บ้านไนสามขา สระกำแพง
 ขึ้นเป็นเมืองศรีสะเกษ ในปี พ.ศ. 2327 (ชจิรัตน์ ไอรำวงวัฒน์. ความสำคัญของ
 เมืองนครราชสีมา บทบาทของเจ้าเมืองตระกูล ณ ราชสีมา ระหว่าง พ.ศ. 2325-2389.
 2535. หน้า 163.) อันเป็นเหตุให้เจ้าเมืองคูขันธุ์มีใจเอนเอียงไปทางฝ่ายเวียงจันทน์
 หลังจากการปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์แล้ว โปรดเกล้าให้พระยาสังฆะเป็นเจ้าเมืองคูขันธุ์ (เดิม
 วิชาภัยพนกิจ. ประวัติศาสตร์อีสาน. 2530. หน้า 180.) เมื่อถึงแก่กรรมแล้ว
 เชื้อสายพระยาขุขันธุ์ (เซียงขัน) ก็ได้เป็นเจ้าเมืองสืบทอดต่อมา (ไพฑูริย์ สุนทราร-
 รักษ์. เมืองสังฆะบูรินครุอีกจะประึง ที่ระลึกในงานฉลองพระอุโบสถศาลาการเปรียญกุฎี
 เจ้าอาวาสวัดเทพศรีอุดม จังหวัดสุรินทร์. 2533. หน้า 40)

การสงครามครั้งนี้ เป็นเหตุให้มีการจัดสำรวจประชากร โดยโปรดเกล้า ฯ ให้เจ้าพระยาบดินทร์เดชาออกไปจัดตั้งการสำรวจมโนครัวและกองทัพอยู่ ณ กุดปะไทย (เมืองศีขรภูมิ) (หม่อมอมรวงศ์วิจิตร (ม.ร.ว. ปรหมคเนตร) "พงศาวดารหัวเมืองมณฑลอีสาน". ในประชุมพงศาวดารภาค 4 เล่ม 3. 2506. หน้า 241) และเกลี้ยกล่อมให้ประชาชนกลับภูมิลำเนาเดิม และในปี พ.ศ. 2398 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ส่งขุนอินทร์ (ปิ่น) บุตรชายของพระยาสังฆะเป็นแม่ทัพค่ายบ้านจารย์พิตร และเลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นหลวงไชยสุริยง ต่อมาในปี พ.ศ. 2412 พระยาสังฆะบุรี ฯ ได้กราบบังคมทูลขอยกค่ายจารย์พิตรขึ้นเป็นเมือง "ศีขรภูมิพิสัย" (เดิม วิชาคัพจนกิจ. ประวัติศาสตร์อีสาน. 2530. หน้า 180.) หลวงไชยสุริยง (ปิ่น) ได้เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นพระศีขรภูมิมาตุรัษ์ ต่อมากำว่า "พิสัย" ได้หายไปเหลือแค่ "ศีขรภูมิ" พ.ศ. 2442 เมืองศีขรภูมิถูกยุบเป็นอำเภอขึ้นตรงต่อจังหวัดสุรินทร์

ส่วนเมืองสังฆะในปี พ.ศ. 2433 เมื่อได้มีการรวมหัวเมืองต่าง ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตั้งเป็นหัวเมืองลาวฝ่ายต่าง ๆ เมืองสังฆะ เมืองคูซันต์ รวมอยู่กับหัวเมืองลาวฝ่ายตะวันออกเฉียง เรียกว่าหัวเมืองลาวท้าว ต่อมาเปลี่ยนเป็นมณฑลอีสาน และได้รวมเมืองสุรินทร์ เมืองสังฆะตั้งเป็นบริเวณเมืองสุรินทร์ ตั้งที่ทำการที่เมืองสุรินทร์และตั้งอำเภอขึ้นตรงต่อจังหวัดสุรินทร์ ในขณะที่เมืองคูซันต์ ปี พ.ศ. 2449 ได้ย้ายเมืองคูซันต์ มาตั้งที่เมืองศรีสะเกษเรียกว่าจังหวัดชุซันต์ ส่วนเมืองคูซันต์เปลี่ยนเป็นอำเภอห้วยเหนือ และในปี พ.ศ. 2484 จึงได้เปลี่ยนเรียกจังหวัดชุซันต์เป็นจังหวัดศรีสะเกษ (เดิม วิชาคัพจนกิจ. ประวัติศาสตร์อีสาน. 2530. หน้า 162-182.) สืบจนมาถึงปัจจุบัน

ความเชื่อและสัญลักษณ์ของชาวไทยภูเขา

ตามลายลักษณ์อักษรระบุว่าเมืองสุรินทร์ได้ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2302 ในรัชกาลสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 3 (พระเจ้าเอกทัศ) เรียกว่าเมืองปทายสมันต์ (ซึ่งคำว่าปทายสมันต์นั้น มาจากคำภาษาพื้นเมืองว่า "ประเตียลขมัวร์" หมายถึงว่าน้ำมีฤทธิ์จัด) เมื่อเป็นเช่นนี้จึงดูเหมือนว่าขณะนั้นจังหวัดสุรินทร์มีอายุเพียง 234 ปี แก่กว่ากรุงเทพมหานครเพียง 22 ปีเท่านั้น

แต่ถ้าพิจารณาหลักฐานด้านอื่น ๆ ก็พบว่าจังหวัดสุรินทร์เป็นดงปราสาท ก็ยังหลงเหลือเป็นรูปทรงชัดเจนก็ประมาณ 30 แห่ง โดยเฉพาะปราสาทภูมิโปน อ.สังขะ (พ.ศ. 1185-1250) ในศิลปะขอมสมัยอาณาจักรเจนละ เมื่อพิจารณาประชาชนก็พบว่าประชาชนส่วนใหญ่ใช้ภาษาพูดเป็นภาษาเขมร น่าจะมีความสัมพันธ์กับชัดเจนว่า เมืองสุรินทร์เคยเป็นบ้านเมืองมานานกว่า 234 ปี และยิ่งพบว่าบริเวณบ้านตม อ.สังขะ เคยเป็นแหล่งชุมชนโบราณมาไม่ต่ำกว่า 1300 ปี

หลักฐานที่เป็นที่น่าคิดอีกประการหนึ่งก็คือ เมืองสุรินทร์มีกำแพงเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส อันแสดงว่าต้องเคยเป็นแหล่งชุมชนโบราณที่มีใช้ชุมชนเกษตรกรรม ครั้นฉายภาพมาที่ชั้นหิน เมืองอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งพูดภาษากูย อาศัยอยู่ตามอำเภอสำโรงทาบ ที่ชรุกุมิ จอมพระ ท่าตม และสังขะบางส่วน ซึ่งรวมแล้วมากกว่า 360 หมู่บ้าน และอยู่ร่วมกับชนพื้นเมืองที่พูดภาษาเขมรอย่างไม่มี ความขัดแย้งกัน การพบโครงกระดูกอันเป็นหลักฐานถึงประเพณีการฝังศพครั้งที่ 1 ของชุมชนโบราณที่บ้านสำโรงทาบ อ.สำโรงทาบ เมื่อ พ.ศ. 2528 ซึ่งพบโลหะสำริด ไม่ว่าจะเป็นกำไลมือ กำไลเท้า หลายขนาดหลายสีบวง และกระดิ่งสำริดมากมาย น่าจะเป็นเค้าเงื่อนแห่งอารยธรรมของคนโบราณ ก่อนอาณาจักรเจนละจะรุ่งเรือง

ในจารึกสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 2 ประมาณ คริสต์ศตวรรษที่ 9 มีเค้าเงื่อนว่า มีคนกยอาศัยอยู่บริเวณแถบเขาพนมดงรัก มีความชำนาญในการจับช้าง และชี้ชัดว่าคนกลุ่มนี้อาศัยอยู่ก่อนที่อาณาจักรเขมระจะรุ่งเรือง

บ้านดาตุม อ.บัวเซต มีช่องทางลู่ไปถึงท้ายชะเมา อันเป็นบริเวณที่ช้างป่าอาศัยอยู่ มีหลักฐานยืนยันว่าสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย มีช้างป่าบริเวณนี้หลายโขลง โขลงหนึ่ง ๆ มีประมาณ 80-90 เชือก ชาวสุรินทร์นิยมการคล้องช้างด้วยวิธีแทรกโพม คือ คล้องด้วยเชือกประกำ อุปกรณ์ในการคล้องช้างได้แก่ บ่วงบาศ ไม้คันทาม เชือกประกำ ส่วนบุคคลที่สำคัญในการคล้องช้างคือ หมอช้าง ความรู้ช้าง ผู้ช่วยความรู้อ้าง

องค์ความรู้ในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างช้างกับคน มีการศึกษาวิจัยกันมา โดยคนไทยกยรุ่นต่อรุ่นด้วยระยะเวลาอันยาวนาน เป็นพันปี จนกลายเป็นวิชาพฤกษศาสตร์ ที่น่าทึ่งสำหรับคนรุ่นใหม่ ในปัจจุบัน

ภาษาผีปะกำ

เป็นสาขาย่อยในพฤกษศาสตร์ เป็นภาษาที่ชาวไทยกยใช้ในพิธีกรรมการเช่นผีปะกำ และใช้สื่อสารกันระหว่างออกล่าช้างป่า ชาวไทยกยเคารพนับถือผีปะกำเป็นเจ้าชีวิตของตน โดยมีตัวแทนของผีปะกำเป็นหัวหน้าปกครองอยู่ เรียกว่า "กำลวงเห็ด" บนเส้นทางวิถีชีวิตของชาวไทยกยนักล่าช้างจะอุดมไปด้วยคาถาอาคมเครื่องรางของขลัง เวทย์มนต์อาถรรพ์ต่าง ๆ ที่มีในจิตพิศ ต่างถูกนำออกมาใช้กันอย่างมากมายโดยเก็บไว้ในชายพกผ้าไหมขัดพื้นสีแดงคาดเอว แต่สิ่งเหล่านี้ก็เป็นเพียงสาขาย่อยของผีปะกำเท่านั้นนั่นคือผีปะกำ เป็นศูนย์รวมของเวทย์มนต์คาถา เป็นผีประจำบ่วงบาศ ซึ่งมีอำนาจทำให้ช้างป่าลดความร้ายป่าเถื่อนลงเหลือแต่ความหลงไหลในผีปะกำ มีความศักดิ์สิทธิ์ทำให้ชีวิตของสิ่งที่เกี่ยวข้องเจริญรุ่งเรือง

เชือกปะกำ เป็นเชือกที่ใช้สำหรับคล้องช้าง ทำจากหนังวัวหนังควาย เดิมทำจากเถาวัลย์ไม้ คือ เครื่องอวามไปรง เชือกนี้จะต้องผ่านพิธี "ประจุปะกำ" จากกลุ่มหมอช้าง 5 คน มีครูบาใหญ่เป็นประธาน เส้นหนึ่ง ๆ มีความยาว 50-80 เมตร เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณนิ้วเศษ ใช้รวมกันกันเกี่ยวกับ 3-5 เส้น จึงจะเป็นเชือกปะกำหรือเชือกบาศ

ภาษาฝิปะกำที่ใช้ท่องสวดมีตัวอย่างดังนี้

"แผนกฮี ฝิอูฮามท้ายด่างมากะลงวัดไหว้โนแจงกตสะลา" (ท่อง 3 ครั้ง)

กล่าวคือ ก่อนรับประทานอาหารต้องเอาข้าว พริกเกลือ ไปเช่นสรวงฝิปะกำทุกครั้ง และบริกรรมคาถาด้วยประโยคข้างต้นนั้น

คำต่าง ๆ ในภาษาฝิปะกำเช่น

เขวียะกรวด	=	กินข้าว
กกลสาพลาพู	=	ต้นพู่
ทวะด้า	=	ช้างป่า
โทบ	=	พ่อ
ต่าแรก	=	แม่
ลองจาว	=	ห้วย
โงิ้ล	=	ภูเขา
จาว	=	น้ำฝน
มาละเซา	=	วัวป่า

เป็นต้น

ตัวแทนของผีปะกำในการทำพิธีต่าง ๆ ซึ่งเป็นหัวหน้าใหญ่ ภาษาทมิฬเรียกว่า "ครุบาใหญ่" ภาษาผีปะกำเรียกว่า "กำลวงเห็ด" และขณะเป็นประธานนั่งทำพิธี เรียกว่า "ปะชิกัย" โดยยกชบวนออกไปตั้งอยู่ ณ จุดหนึ่งนอกบ้าน ตามวันเวลาของฤกษ์ เพื่อระดมพลพรรค เพราะแต่ละคนจะออกตามฤกษ์ไม่ตรงกัน

โรงศาลผีปะกำ เป็นโรงเรือนสร้างด้วยเสา 4 ต้น (เสาไม้มะค่า) สูง 5 ฟุต ตั้งอยู่หน้าบ้านหม้อข้าง มีกุฎห้ามหรือถอน หรือช่อมแซมใด ๆ ภายในโรงศาลผีปะกำจะวางหมอนเล็ก ๆ 1 ใบสำหรับประดิษฐานผีปะกำ กรวยชั้น 5 หนึ่งชุด แก้วน้ำ 1 ใบ เชือกปะกำชุดใหญ่ ปลูก 2 วง (สำหรับรวบขาทั้ง 2 ข้าง 1 วง และสำหรับรวบขาลังของข้างทั้ง 2 ข้าง อีก 1 วง)

โรงศาลปะกำจะมีเฮ้ง (ซึ่งเป็นผีอีกระดับหนึ่งที่ต่ำกว่าผีปะกำ เช่น เฮ้งครุ เฮ้งมุดมัด) สิ่งสถิตย์อยู่ด้วย แต่โรงเฮ้งมักจะอยู่เดี่ยวที่บนบ้าน เวลาบ่าวสาวไทยทมิฬแต่งงานก็จะเช่นผีปะกำก่อนแล้วจึงขึ้นไปเช่นเฮ้งบนบ้าน

เครื่องเช่นผีปะกำมี กรวยชั้นห้า 1 ชุด เทียน 2 เล่ม หมากพลู 2 จีบ ยาเส้น มวนใบไม้มะค่า 2 มวน ไก่ต้ม 1 ตัว หรือหัวหมู 1 หัว (สำหรับหัวหมูนั้นจะต้องใหญ่และมีอวัยวะครบสมบูรณ์) เหล้า 1 ขวดใหญ่ ผ้าไหมสำหรับเพศชายครบชุด 1 ชุด ในการเช่นกำลวงเห็ด (ครุบาใหญ่) คนเดียวเท่านั้นที่จับต้องเครื่องเช่นได้ และบริกรรมคาถาเป็นภาษาผีปะกำโดยตลอด เมื่อเสร็จพิธีจะเสี่ยงทายโดยดูคางไก่หากคางไก่ไม่ได้โค้งสวยงามก็ต้องจัดการเช่นใหม่ จนกว่าความสวยงามจะเป็นที่พอใจ จึงออกเดินทาง

อย่างไรก็ตามภาษาศาสตร์ปะกำ ถือเป็นภาษาสูงส่งของชาวไทยกวย ซึ่งใช้ใ้กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับผีปะกำ โดยเฉพาะพิธี "กำโพนเทวะดำ" หรือการคล้องช้างป่านั่นเอง

วัสดุอุปกรณ์ที่เกี่ยวกับช้าง

เป็นสาขาหนึ่งในวิชาคชศาสตร์ ที่ชาวไทยกวยจะต้องเรียนรู้ และมีการสืบสานภูมิปัญญาเหล่านี้ไว้ เพราะนอกจากเชือกปะกำ ที่กล่าวแล้วยังมี ไม้คานจาม เป็นไม้ขนาดใหญ่เท่าเชือกปะกำ ยาว 5 เมตร ทามคอ เป็นเชือกหนึ่งมีลักษณะขนาดเท่าเชือกปะกำ ตามช่องเชือกจะมีไม้เสียม เป็นหนามแหลมติดไว้สำหรับผูกคอช้างป่าโดยทำเป็นเงื่อนเลื่อนได้ สายลำไย หรือเชือกล่ามช้าง ทำด้วยหนังควายปลายข้างหนึ่งจะต่อหรือผูกกับเชือกทามคอ ส่วนอีกข้างผูกติดต้นไม้ ทวย เป็นห่วงเหล็กเส้นผ่าศูนย์กลาง 1 ฟุต เชื่อมด้วยสายลำไยทั้ง 2 ข้าง เพื่อป้องกันไม่ให้สายลำไยพันตัวช้าง ส่วนอาวุธที่จัดไปพร้อมกับช้างได้แก่ปืนคาบศิลา หรือ ปืนแก๊บ มีด ตะขอ ไซ้ และปลอกใส่ขาช้าง (เดิมทำจากหวายปัจจุบันใช้ไซ้)

ซึ่งการประดิษฐ์และการใช้วัสดุอุปกรณ์เหล่านี้ถือเป็นองค์ความรู้ส่วนหนึ่งของวิชาคชศาสตร์ที่ชนรุ่นหลัง ได้รับ เป็นมรดกตกทอดมาอย่างน่าภูมิใจ

พิธีกรรมและการวางตัวบุคคล

การใช้หลักเหตุและผล (Logic) เพื่อเชื่อมโยงตัวแปรต่าง ๆ ให้เกิดมโนทัศน์ในแต่ละเรื่องนั้น ปรากฏชัดในพิธีกรรมและข้อห้ามต่าง ๆ นอกจากนี้การกำหนดตำแหน่งวางตัวบุคคลเป็นหน่วยหนึ่งในวิชาคชศาสตร์ที่พวกเขาออกมาทุกคนจะต้องตระหนักและยอมรับ เพราะเป้าหมายสำคัญคือการจับช้างให้ได้

เมื่อรวมพลเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ก็จะให้ทุกคนสารภาพบาป ผู้ใดทำผิดอะไร ที่ไหน เมื่อไหร่ จะต้องสารภาพให้หมด เพื่อกล่าววงพืดผู้เป็นประธานในพิธี (ปะชิตัญ) จะได้กระทำพิธีชำระล้างให้หมด เพื่อเป็นคนบริสุทธิ์ปลอดภัยจากอันตรายทั้งปวง เรียกว่า "พิธีปะสะ" ซึ่งพิธีนี้จะกระทำกันริมหนองน้ำ ครั้นเสร็จพิธีผู้สารภาพบาปจะต้องกระโดดลงน้ำให้เสียงดังโครม พร้อมกับตะโกนว่า "ไอ้ย ! ปั่ว ปั่ว ลว้อ ๆ ฮ้อย " บริสุทธิ์สะอาดแล้ว! จากนั้นกล่าววงพืดก็จะสอบถามความสามารถของแต่ละคน เพื่อเข้ารับการทักพิธี "ปะชิต" ให้เป็นหมอช้าง

พิธีปะชิต คือ กระบวนการแต่งตั้งตัวให้ลูกน้องหรือคนรับใช้ของหมอช้างได้เลื่อนชั้นเป็นหมอช้าง โดยผู้เข้ารับการทักพิธีจะขี่ช้างต่อมาคล้องช้างบ้าน (ซึ่งถูกสมมติให้เป็นช้างป่า) วนซ้ายรอบศาล 3 รอบ แล้วเข้ารับการประพรมน้ำมนต์ผีปะกำ และมีกล่าววงพืดหรือปะชิตัญสวดพระคาถาด้วยภาษาผีปะกำตลอดกระบวนการ ครั้นเสร็จพิธีก็จะนับเป็นหมอช้าง

พิธีชรวดช้าง หรือปะสะเทวดา เป็นศัพท์เฉพาะในภาษาผีปะกำ เป็นพิธีอัญเชิญผีसाง นางไม้ ผีป่า ผีตง ทั้งหลายออกจากช้างป่า (เทวดา) หลังจากที่จับได้แล้ว เพื่อชำระสิ่งไม่ดีทั้งหลายออกจากตัวช้าง ให้ช้างกลายเป็นช้างบ้าน (อะจิง) และเข้ามาอยู่ในความครอบครองของผีปะกำ จะมีการบริกรรมคาถาภาษาผีปะกำ หากฤษ์ดูตาเห็นของช้างแล้วทักพิธี "ปะสะ" ให้

พิธีลาปะกำ จะกระทำในช่วงที่จะยกพลกลับมักจะทำตรงที่ที่หันป่าช้างมาแล้วโดยกล่าววงพืดจะเป่าสโม่เกลและรำยมนต์เป็นภาษาผีปะกำ บอกกล่าวต่อเทพยดา เทพอาารักษ์ ผีป่า ผีเขา ว่าตนและพรรคพวกเสร็จภารกิจแล้ว จะพากันกลับ พร้อมกับกล่าวสรรเสริญบุญคุณอันยิ่งใหญ่ของผีปะกำ เสร็จพิธีกล่าววงพืดและคณะก็จะถอดเครื่องกลางของขลังออกจากเอา

ชาวไทยกุ่มมีการสรรหาและจัดวางบุคคลเข้าตำแหน่ง โดยยึดถือความสามารถ เป็นประการสำคัญ รองลงมาคือ ความอาวุโส ดังเช่นหมอซ้างจะมีตำแหน่งลดหลั่นกันอย่างเป็นระบบหรือแม้แต่สตรีที่อยู่บ้านก็ถูกเรียกชื่อตามกาลละในแต่ละช่วงชีวิต เช่น นางสาวแวง ถูกเรียก "แวง" แต่วัยเด็กจนสาว ครั้นแต่งงานมีลูกคนโตชื่อ "วิน" ก็จะถูกเรียกว่า "ยานวิน" และหากมีหลานคนโตชื่อ "วุน" ก็จะถูกเรียกว่า "ทวดวุน" อันอาจแสดงและ มีพลังมากกว่าคนรุ่นเก่าก็เป็นได้

การวัดคนที่ความสามารถเกินขีดจากการประกาศจัดตำแหน่งหมอซ้าง กล่าวคือ ในการออกจับซ้างแต่ละครั้ง ก่อนออกเดินทาง 1 วัน กาลวงพืดหรือครุบาใหญ่จะประกาศ การจัดตำแหน่งใหม่ทุกครั้งมีเกณฑ์กำหนดดังนี้

อันดับที่ 1 ครุบาใหญ่หรือกาลวงพืด มีฐานะเป็นเจ้าใหญ่ในป่า ทำหน้าที่เป็น คนกลางเชื่อมระหว่างผีปะกำกับคน เป็นหัวหน้าใหญ่ในการไปคล้องซ้างป่า เสมือนเทพเจ้า ของชาวไทยกุ่ม เพราะกว่าจะได้เป็น จะต้องมีผลงานการจับซ้างได้ถึง 50 เชือกขึ้นไป และจะต้องเชี่ยวชาญในการจัดพิธีกรรมต่าง ๆ รวมถึงการสวดคาถาพระเวทย์ และรู้ภาษา ผีปะกำ

อันดับที่ 2 ครุบาหรือกาลวงแกต หรือสดำ ต้องมีความสามารถคล้องซ้างป่า ได้ 9 เชือกขึ้นไป

อันดับที่ 3 สะเตียง คล้องซ้างป่าได้ 5 เชือกขึ้นไป

อันดับที่ 4 จ่า คือบุคคลที่คล้องซ้างป่าได้ยังไม่ถึง 5 เชือก ถือเป็นหมอซ้าง โทรมที่เพิ่งผ่านพิธีกรรม "ปะชิ" มาสด ๆ ร้อน ๆ

อันดับที่ 5 ความซำงหรือมะ คือ คนที่คอยรับใช้ทุกอย่างไม่มีสิทธิ์นั่งคอซำงต่อ นอกจากนั่งหลังซำงต่อได้อย่างเดียว จะไม่เรียกและไม่จัดเข้าในตำแหน่งเหมอซำง (ซึ่งมีเฉพาะอันดับที่ 1-4 เท่านั้น)

บทบาทหน้าที่ ของแต่ละบุคคลจะต้องทำกันอย่างเคร่งครัด กำนว่งพืดเป็นผู้บริหารที่เคร่งครัด เข้มงวดเรื่องข้อห้ามต่าง ๆ

เมื่อถึงฤกษ์เคลื่อนขบวน กำนว่งพืดจะเป่าสโนแกลเสียงดัง หวด...หวด...หวด ก้องป่ากังวาลไกลถึงสิบกิโลเมตร สโนแกลนี้ทำจากเขาควยป่า เจาะรูตรงกลางใช้ไม้ไผ่ทำลั่นนุดด้วยชัน ปลายแหลมถูกตัดให้เป็นรูเล็ก แทะสลักเป็นชั้น 2-3 วง ป้องกันการลั่นหรือรูของนิ้วมือเวลาจับเปิดปิดบังคับเสียง เป่าได้ทำนองเดียว เพื่อเป็นการประโคมกูดตีหรือเป็นสัญญาณให้รู้ว่าอยู่ที่ใดในป่า รวมทั้งเป่าเป็นสัญญาณเวลากลับเข้าหมู่บ้าน ให้คนทางบ้านรู้ว่าได้ซำงมา จะได้เตรียมก่อไฟต้มน้ำเตรียมข้าวปลาอาหารและวัสดุอื่นๆ สำหรับเหมอซำงนอกจากนี้อาจใช้เป่าตอนพิธีลาปะกำ หลังจากกัจับซำงและหาออกมาห่มป่าซำงแล้ว

กำลวงพืดจะต้องเดินนำหน้า ขวามือจึงเป็นสะด้า ซำยมือเป็นสเดียง และตามหลังด้วยจำ ซำงต่อทุกเชือกจะมีคนประจำอยู่เชือกละ 2 คน คือเหมอซำงนั่งที่หัว ส่วนวงมะนั่งท้ายซำงตรงกลางซำงจะเป็นที่ไว้สัมภาระ โดยใช้หนังวัวผืนใหญ่คลุมหลังซำงก่อนที่จะวางสัมภาระ

การแต่งกาย

พวกกะและหม้อข้างระดับจ่า ไหมสีทึบสามเส้น จะให้ถุงผ้าเตี่ยวผืนเดียว ส่วนหม้อข้างระดับที่ 1-3 จะให้ถุงผ้าไหมใจกระเบน ก้ามมีลวดลาย สามเส้นหรือมีผ้าขาวม้า เบี่ยง 2 ผืน มีหัวชิ้นลายขีดต่อเครื่องกลางของคลังคาตเอา นิยมใช้ห่วงสำริด หรือห่วงเขาสัตว์หรือเกว๋อวัยประดับที่เอว หรือผูกเชือกคาดไหล่ โดยเชื่อว่าห่วงหรือวงเหล่านี้เป็นสัญลักษณ์แห่งความโชคดี ซึ่งเมื่อหม้อข้างป่าแล้ว แม้ข้างตัวนั้นหลุดรอดไปก็ต้องวนเวียนกลับมาอีก แต่ทั้งหม้อนั้นหม้อจ่ามจะต้องสวมชุดเตี่ยวตลอดงาน จนกว่าจะกลับถึงบ้าน แต่อาจถอดซักได้

สตรีชาวไทยทุกวัยมีความสามารถในการทอผ้าทั้งประเภทขิดและมัดหมี่ เวลาไปช่วยออกป่าเพื่อคล้องช้าง ฝ่ายหญิงจะทำงานทออย่างแทน แม้จะเป็นงานหนัก (เช่น การทอผ้า เกี้ยวข้าว) เพราะชื่อตรงและยึดมั่นในชื่อเก่าต่าง ๆ แต่สิ่งที่สตรีไทยทุกวัยทอทั้งคือการเลี้ยงไหม ย้อม และทอ

ความอัจฉริยะของไทยทุกวัยด้านการแต่งกายก็คือ ความสามารถในการมัดหมี่ แล้วบรรจงขีดทับลายมัดหมี่เป็นช่วงๆ แลดูสวยงามมาก ผ้าถุงของหม้อข้างในตาแหม่งครุมาใหญ่หรือกำลวงพืดนั้น แสดงถึงศิลปกรรมที่ประณีตและล้ำค่า มีลายริ้วละเอียดในชายผ้าถุงไหมควมแลดูสวยงามมาก ผ้าคาดเอวที่ทอมี ผสมด้วยเทคนิคเดียวกันกับหัวชิ้น แต่กว้างกว่า บรรจงขีดด้วยลายพิเศษตามจินตนาการที่มี โดยผูกพิเศษได้ผ้าเป็นยาว เมื่อหม้อข้างต่อเครื่องกลางของคลังป้องกันตัว ยามท่ามกลางครอบครัว

นอกจากนี้ หัวชิ้นผืนใหญ่ที่นำมาคาดเอวยังเป็นสัญลักษณ์ให้ตระหนักว่ามีผู้รอคอยอยู่บ้าน ต้องพยายามทำงานคล้องช้างให้สำเร็จเป็นต้น

ผ้าไหมกินไหมสี่สาวทอด้วยฝีมือแม่บ้าน เย็บแม่แก๊ซ้าง ให้ซ้าง ใช้คลุมหลัง เวลาทำไร่ต่าง ๆ เช่นการเรียกขวัญ หรือแก่เวลายาวขนาดคนในหมู่บ้าน

สังคมประกิดซ้าง

เป็นเรื่องที่ชาวบ้านไทยกุยเลี้ยงไม่ได้ถือเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบของทุกคนในสายตระกูล เนื่องจากต่างก็จัดซ้างเข้าเป็นสมาชิกภายใต้การคุ้มครองของผีปะกำเดี่ยวกันแล้ว

ทุกคนต้องเรียนรู้ว่าสัตว์ชนิดใดที่ซ้างไม่ชอบ และสัตว์อะไรเป็นข้อห้ามสำหรับคนและซ้าง เช่นห้ามรับประทานกระด้างโดยเด็ดขาด มิเช่นนั้นจะจับซ้างไม่ได้ หรือไม้ซ้างที่ได้มาอาจหลุดหนีไป ต้องเรียนรู้วิถีชีวิตซ้างในป่า แล้วจำลองสภาพธรรมชาติบางอย่างมาสร้างเป็นสิ่งแวดล้อมแก่ซ้าง ชาวไทยกุยจะจัดให้ซ้างนอนหน้าบ้านโดยทำเนินดินไว้ให้ซ้างใช้แทนหมอน มีไผ่ล่ำมติดกับเสากันมิให้ซ้างไปกินข้าวเปลือกในยุ้ง มีคอกวัวควายอยู่ได้ถนัดเรือนเช่นกัน แต่คนละส่วน เกษซ้างจะได้รู้สึกว่ามีสัตว์อื่นเป็นเพื่อน

หลังจากที่ซ้างผ่านกระบวนการปะสะ กลายเป็นซ้างบ้านแล้ว หมอซ้างก็พยายามฝึกหัด สอนให้ซ้างเรียนรู้สภาพแวดล้อม วิถีชีวิต และวัฒนธรรมใหม่ของตนในฐานะที่เป็นซ้างบ้าน

จะจัดพิธีเรียกขวัญซ้างหรือ "เฮาบสิง" ซึ่งอาจจัดทำพร้อมกันหลายเชือกหรือทีละเชือกก็ได้ โดยเตรียมเครื่องเช่น ไค่ 1 ตัวต่อซ้าง 1 เชือก (ถ้าหลายเชือกก็ต้องใช้ไค่หลายตัว) ขนม ข้าวต้ม สันหมากเบง โดยทำการขออนุญาตผีปะกำก่อน แล้วนำเครื่องเช่นวางบนบ้าน เชิญหมอซ้างและพราหมณ์ผู้นำพิธีมาสวด หรือบริกรรมคาถา ทำ

นี้มนต์สำหรับรดข้าง ใช้ผ้าขาวคลุมหลังข้าง มีคนนั่งกำกับ 2 คนที่หัวและท้าย ให้ข้างยืน
 สงบอยู่ตรงเจดีย์หน้าบ้านหรือหน้าด่างบ้าน พันด้ายสายสิญจน์โยงจากเครื่องเช่นมาถึงตัว
 ข้าง โยงเข้ากับขวยศรีปากชามที่อยู่ใต้มือของผู้กำกับข้างทั้ง 2 คน ครั้นทำพิธีเสร็จก็จะมี
 การผูกด้ายรอบคอข้างและรอบขูข้างเพื่อสู้ขวัญข้าง พรมนั้นมนต์ เสี่ยงทายโดยดูคางไก่หรือ
 ไข่ไก่ต้ม และนำบัตผลไปลอยน้ำให้สิ่งไม่ดีลอยน้ำไปพร้อม ๆ บัตผลหรืออาจใช้เปแทนก็ได้

เวลาข้างคลอดลูกก็จะบอกผีปะกำให้รับรู้ว่ามีสมาชิกใหม่เกิดขึ้น มีพิธีการตั้งชื่อ
 โดยให้พรหมจัดการให้ หรือทำปะสะส่วนที่มีตัวหนังสือออกแล้วตั้งชื่อให้เป็นสิริมงคล มีการรับ
 ขวัญสมาชิกใหม่เช่นเดียวกับคน

เวลาข้างตกมันก็ต้องบอกผีปะกำแล้วหาพรหมมาทำพิธีเสดาะเคราะห์ให้หาก
 ข้างบางตัวสติเฟื่องเพื่อนก็อาจรักษาด้วยสมุนไพร หรือคาถาอาคมหรือน้ำมนต์ได้คนที่ศักดิ์สิทธิ์
 ครั้นข้างตายก็ชุดหลุมฝัง ทำพิธีปลงศพเช่นคน ถึงเวลาหรือฤกษ์ที่พอเหมาะก็ทำระดุกมา
 ทำบุญฉลองอีกครั้ง

คนไทยกูดือข้างเป็นสมาชิกหนึ่งของครอบครัว หรือสายตระกูลภายใต้ผีปะกำ
 เดียวกันบางครั้งที่ข้างไม่สบายก็มักจะเล็งหาเหตุว่าอาจมีต้นเหตุจากคนในครอบครัว เช่น
 สามีภรรยาทะเลาะกันทำให้ข้างอึดอัดใจกลายเป็นไม่สบายตัวไปด้วย ต้องทำพิธีขอขมา
 ผีปะกำ เป็นต้น

"มา เดอ... โทน ..มา..." เป็นคำขึ้นต้นของการเรียกข้าง เรียกขวัญข้าง
 เพื่อให้บรรยากาศต่าง ๆ ที่ไม่ดีคลี่คลายลง

จากข้อความที่ยกมานี้ คำว่า "โกน" แปลว่าลูก ชาวไทยกุยรักผูกพันกับช่าง
นับช่างเข้าเป็นสมาชิกหนึ่งของครอบครัวเสมือนลูก การออกคำสั่งหรือสื่อสารกับช่าง นิยม
ใช้ภาษากุย

สังคมประติช่างเป็นหน่วยความรู้หนึ่งในวิชาประวัติศาสตร์ที่คนไทยกุยรุ่นใหม่จะต้อง
เรียนรู้ แม้จะใช้ระยะเวลายาวนาน มีเงื่อนไขปลีกย่อยมากมายที่ต้องจำและเข้าใจ
รวมทั้งการใช้หลักวิชาด้านอื่น ๆ มาเชื่อมโยงมิใช่เป็นสิ่งที่ง่ายนัก...แต่ชาว ไทยกุยของ
เมืองสุรินทร์ทำได้

โครงการดุกช่างของศูนย์ศิลปวัฒนธรรมวิทยาลัยครูสุรินทร์เป็นโครงการดุกที่ได้
รับการอนุเคราะห์ จากชาว ไทยกุยมอบไว้ให้ชนรุ่นใหม่ได้ศึกษา เป็นโครงการดุกของ
นางสาวคัมภูล ซึ่งเป็นช่างที่คล่องได้จากป่าแถบพมดงรัก แถบชายแดนประเทศกัมพูชา
ซึ่งคล่องมาได้เมื่อ พ.ศ. 2496 นามมาฝึกเลี้ยง 2 ปี สามารถปฏิบัติตามคำสั่งเจ้าของ
ได้อย่างคล่องแคล่วนางสาวคัมภูลเป็นช่างที่มีลักษณะดีเยี่ยมตัวหนึ่ง ลำตัวใหญ่ ความสูง 8
ศอกกับ 1 คืบสี่ตัวตาสนิทไม่มีรอยแผลเป็นหรือรอยด่างตามตัวเลข จลตาดเข้าใจภาษากุย
ได้เร็ว เลี้ยงง่าย เชื่อง ใช้งานทุกชนิดรวมไปถึงการแสดงต่างๆ เช่น การวิ่งเก็บของ
การเดินตามจังหวะเพลง วิ่งแข่ง ฯลฯ จนเป็นที่เรียกขานกันว่าช่างแสนรู้ เมื่อมีการ
ประกวดช่างงาม พ.ศ.2506 นางสาวคัมภูลได้รางวัลที่หนึ่ง ได้ตำแหน่งนางงามช่าง
ได้เดินทางไปหารายได้พิเศษกับเจ้าของตามจังหวัดต่างๆ เช่น ชัยภูมิ เพชรบูรณ์ กาฬสินธุ์
ลำปาง เป็นต้น

ความสามารถของนางสาวคำมูลมีมากล้น แต่ครั้งหนึ่งนางสาวคำมูลเป็นช่าง
 ต่อไปคล้องช้างในป่า มักจะได้ช้างป่า(เทวด้า) กลับมาได้ครั้งละ 3-4 ตัว นางสาว
 คำมูลตายเมื่อพ.ศ.2521 ผลงานการคล้องช้างได้ถึง 50 ตัว

สถานที่ที่บุตรหลานนางสาวคำมูลอยู่ระหว่างหมู่บ้านศาลากับบ้านโคกหัวแตก หรือ
 เรียกกันว่า "สุสานโคกหัวแตก" เป็นพื้นที่สาธารณะ เดิมเป็นสถานที่เลี้ยงช้าง ปัจจุบัน
 ฝั่งศพช้างและคน มีเงื่อนไขเฉพาะว่าศพของช้างห้ามเผา เนื่องจากนับถือพิธีแทนและกฤตผี
 ซึ่งมีอิทธิพลต่อการบวงสรวงผีปะกา และศาสนาพราหมณ์ เจ้าของของนางสาวคำมูล คือ
 นายพา และนางจันทร์ สุขศรี ส่วนผู้ต่อกระดูกนางสาวคำมูล คือ อาจารย์เรืองฤทธิ์
 จันทร์คล้าย วิทยาลัยครูสุรินทร์

ชาวไทยกุยเป็นชนพื้นเมืองเดิมของเมืองสุรินทร์ มีความชำนาญในการจับช้าง
 มีภาษาผีปะกาใช้ในพิธีกรรม มีการจัดระบบระเบียบทางสังคม มีประเพณีวัฒนธรรมเป็น
 ของตนเอง มีความสามารถในการสั่งสอนอบรมช้างป่าเป็นช่างบ้าน มีวิธีการสอนเฉพาะ
 เพื่อพัฒนาความสามารถช้างให้รับกับงานแสดงของช้างอื่น เป็นงานประจำปีของจังหวัด ซึ่ง
 องค์ความรู้เหล่านี้ประมวลกันขึ้นเป็นวิชาศาสตร์ที่สืบทอดกันมารุ่นต่อรุ่นเป็นพันปี การที่
 ระบุว่าจังหวัดสุรินทร์มีอายุเพียงสองร้อยกว่าปีนั้น ไม่น่าจะถูกต้อง

ภูมิปัญญาด้านศาสตร์... ถือเป็นมรดกตกทอดที่ชาวสุรินทร์ภาคภูมิใจหากศึกษา
 ย้อนอดีตก็พบว่าชาวสุรินทร์สามารถสร้างบ้านเมืองเป็นปึกแผ่นมาทุกวันนี้ก็เพราะคนพื้นเมือง
 เดิม .. เพราะผีปะกา... เพราะช้าง... และเพราะวิชาศาสตร์นั่นเอง

พิธีกรรมเกี่ยวกับช้าง

พิธีกรรมเกี่ยวกับช้างของชาวลัวะ ในจังหวัดสุรินทร์ พิธีกรรมตั้งแต่ช้างเกิดจนตาย ดังนี้

1. พิธีรับขวัญช้างเกิดใหม่ เมื่อช้างตก ลูก ชาวลัวะจะมีพิธีเช่นบอกผีปะกา (ผีบรรพบุรุษ) ขอให้คุ้มครองช้างน้อยที่เกิดใหม่ให้อยู่เย็นเป็นสุข
2. พิธีพรากรูกช้างจากแม่ จะกระทำเมื่อลูกช้างอายุได้ 3 ปี เพื่อนำลูกช้างมาฝึกหัดขี่ หัดทำตามคำสั่ง หัดทำงาน ฯลฯ โดยความขี้ขางให้ไพร่ทนายทนายทัก หากฤกษ์ดีมีมงคลเพื่อให้ลูกช้างว่านอนสอนง่าย เชื้อฟิง ไม้ดีอ ไม้เกเร
3. พิธีปะจู่ช้างหรือบวชช้าง เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "ปะชี่" จะทำพิธีนี้เมื่อลูกช้างอายุได้ประมาณ 15 ปี เมื่อร่างกายสมบูรณ์แข็งแรงเต็มที่ พร้อมทั้งจะออกไปคล้องช้างได้
4. พิธีเบิกป่า เป็นการทำพิธีเพื่อบอกกล่าวเจ้าป่า เจ้าเขา โดยล่ากวางล่ากระต่าย มาต้มแล้วเอาหัว เครื่องใน มาเป็นเครื่องเซ่น ตัดเปลือกไม้ตั้งเป็นศาลปะกา ทำกระตางจากใบไม้ใส่ข้าวปลาอาหาร ขอให้การคล้องช้างได้ประสบผลสำเร็จตามที่ปรารถนา
5. พิธีไหวไฟ หมอช้างและควาญช้าง ถือว่ากองไฟเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์สำหรับคุ้มครองทุกคนมิให้มีอันตราย
6. พิธีโยงหรือปะสะ คณะคล้องช้างเมื่อออกคล้องช้างในป่าแล้วประมาณ 10-15 วัน ยังคล้องช้างไม่ได้จะต้องมีการสอบสวนว่าใครทำความผิดและผู้ทำผิดต้องสารภาพมาป
7. พิธีปิดรังควาน หรือปะสะช้าง คือ พิธีตรวจช้างว่ามีตัวทนต์ตรงไหนบ้างที่ไม่เป็นมงคล เช่น ตาบอด ขนขาบอด เล็บขาด ต้องทำพิธีปะสะเพื่อปิดเสนียดจัญไร ชับไล่สิ่งไม่เป็นสิริมงคลออกไป

8. พิธีลาป่า กาลวงพืดจะทําพิธีตั้งศาลปะกาลาเจ้าป่า เจ้าเขา พร้อมเครื่องเช่นเป็นการลาน้ำ ลาไฟ จะมีการร้องรำทำเพลงเกี่ยวพาราสี กินอยู่หลับนอนได้อย่างอิสระ

9. พิธีรับข้างเข้าบ้าน คือ การรับขวัญลูกข้างที่กลับจากการคล้องข้าง โดยทํากระทางสามมุมจากกบกล้วย พร้อมเครื่องเช่นสังเวย บอกกล่าวเจ้าป่าเจ้าเขา และเช่นบอกผีปะกา ขอให้คุ้มครองป้องกันภัย

10. พิธีจระรง จระรงคือเพี้ยดหรือดอก เป็นพิธีรับข้างป่า โดยหมอโหรจะดูฤกษ์ยามกำหนดวันเวลา พิธีนี้เป็นการนำข้างเข้าเพี้ยดเพื่อฝึกไล่ปลอกซา

11. พิธีทําศพ เมื่อข้างตายลงต้องนิมนต์พระมาประกอบพิธีทางศาสนาเหมือนคนทุกประการ แล้วจึงฝังไว้ประมาณ 3-4 ปี ก่อนขุดกระดูกขึ้นมาทําพิธีเผาก็นิมนต์พระมาสวดประพรมน้ำมนต์ ทอโหลสิกรรมและให้เกิดเป็นมนุษย์ในชาติต่อไป

แกลมอ : ที่หมู่บ้านหนองส้มบูรณ์ อําเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์

การดำรงชีวิตของมนุษย์ทุกหมู่เหล่าย่อมผิดแผกแตกต่างกันไปตามชาติพันธุ์ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมทางสังคม และอื่น ๆ การแสดงออกของชนเหล่านั้นเป็นไปตามความเชื่อที่ตนเองมีประสบการณ์ จากการที่ได้พบเห็น ได้ยิน ได้ฟังจากคนเก่าแก่เล่าสืบต่อเนื่องกันมาเป็นทอด ๆ ทำให้แนวทางการปฏิบัติของกลุ่มนั้นกลายเป็นส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของบุคคลด้วย

แกลมอ เป็นพิธีกรรมหนึ่งที่มีการปฏิบัติสืบต่อเนื่องกันมาของชาวกูยที่หมู่บ้านหนองส้มบูรณ์ อ. กาบเชิง จ. สุรินทร์

แกลมอมิบบทบาทสำคัญต่อการดำรงชีวิตของคนกลุ่มนี้มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในส่วนที่เกี่ยวกับความอยู่ดีมีสุขของสมาชิกในสังคม ทั้งนี้เพราะสิ่งที่เกิดขึ้น ในชีวิตประจำวัน นั้น อาจจะมีสิ่งผิดปกติ หรือไม่เป็นไปตามควรที่จะเป็น เช่น สิ่งของสำคัญสูญหาย เกิดการเจ็บป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุ เป็นต้น เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจให้กับผู้ที่เกี่ยวข้อง จึงต้องหาวิธีการในการผ่อนคลายความกังวลใจ ความวิตกกังวลเกินเหตุ ให้ลดน้อยลง

สิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันที่ผิดปกติดังกล่าวมาแล้วนั้น ส่วนมากจะไม่ทราบสาเหตุจึงทำให้เชื่อว่าเป็นการกระทำของสิ่งที่ไม่มีตัวตนเช่นกัน อย่างไรก็ตาม การที่จะใช้พิธีกรรมแกลมอมา เป็นองค์ประกอบในการแก้ไขปัญหาคงต้องผ่านกรรมวิธี การที่ให้หมอดูทำนายทายทักแล้วว่า เป็นการกระทำของสิ่งที่ไม่มีตัวตนและเชื่อว่าสิ่งนั้นมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของตน

การเจ็บป่วยของคนเราเป็นสิ่งที่ทุกคนไม่ปรารถนา แต่บางครั้งก็สุดวิสัยที่จะหลีกเลี่ยงได้ สาเหตุนั้นอาจเกิดจากความไม่รู้หรือรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เพราะการเจ็บป่วยของคนเรานั้นบางครั้งก็สามารถป้องกันได้ แต่เมื่อยังไม่ปรากฏผลในทันทีทันใด จะทำให้มองข้ามความสำคัญของการป้องกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งอนามัยส่วนบุคคล พอเกิดการเจ็บป่วยก็จะโทษเป็นเรื่องของการกระทำของภูตผีปีศาจ แทนที่จะคำนึงถึงสาเหตุที่แท้หรือความมีเหตุมีผล

แกลมอ เป็นพิธีกรรมที่ใช้รักษาอาการป่วย ที่เขาไม่ทราบสาเหตุ แต่จะผ่านกรรมวิธีการให้หมอดู เสี่ยงทายแล้วว่า เป็นการกระทำของสิ่งที่ไม่เห็น และเชื่อว่ายังมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของคนในครอบครัวหรือในสายตระกูล

องค์ประกอบของแกลมอ

1. ประรำพธิ (บริเวณพธิ)
2. เครื่องเข่น
3. เครื่องดนตรี
4. การแต่งกาย
5. ผู้เล่น

1. ประรำพธิ

1.1 เป็นโรงไม้สร้างขึ้นกลางลานบ้าน มีเสา 4 เสา ปักเป็น 4 มุมกว้างยาวประมาณด้านละ 3 เมตร มุงหลังคาด้วยใบมะพร้าว

1.2 กลางประรำจะสร้างร้านโดยปักเสา 4 เสา กว้างยาวประมาณ 2 ฟุต เสาของร้านนี้จะสูงจนถึงหลังคาของประรำ ปลายเสาจะเอนเข้าหากันพอประมาณ

1.3 ร้านกลางประรำพธินี้จะอยู่สูงจากพื้นประมาณ 2 เมตร ทำด้วยไม้ไผ่สานขัดแต่ละเป็นตาห่าง ๆ มีพื้นและฝาทั้ง 4 ด้าน มีด้านหนึ่งจะเปิดเป็นช่องว่างคล้ายกับประตูเอาไว้ ด้านบนของร้านเปิดโล่ง ตามขอบของร้านจะมีก้านกล้วยมัดรัดเอาไว้

1.4 มุมของร้านทั้ง 4 มุม จะประดับด้วยดอกไม้ใบไม้มียูกอยู่กับท้องถื่น เช่น ดอกเข็ม ดอกลั่นทม ใบลำดวน เป็นต้น

1.5 ตามเสาทั้ง 4 ด้านจะตกแต่งด้วยใบมะพร้าว ตัดแต่งให้สวยงามโค้งตามรูป และขนวนนที่สานด้วยใบมะพร้าว มุมเสาจะประดับดอกไม้โดยรอบ ภายในประรำจะปูด้วยเสื่อสำหรับให้ผู้เล่นได้เข้าไประรำพธิ ผู้ที่ไม่เกี่ยวข้องห้ามเข้าในบริเวณดังกล่าว โดยเฉพาะผู้ชาย ห้ามเด็ดขาด

2. เครื่องเซ่น

2.1 เครื่องเซ่นบนร้านกลางประำพิธี จัดเป็น 2 ชุดแต่ละชุดจะประกอบด้วย กล้วยน้ำว่า ข้าวต้มมัด ข้าวตอก ตรงกลางถาดเครื่องเซ่น จะทำเป็นบายศรีทำด้วยใบตองสดวางเครื่องเซ่นไว้ด้านละ 1 ชุด นอกจากนี้มีดอกลาเจียกวางไว้ตรงช่องของร้านประตู

2.2 เครื่องเซ่นที่วางอยู่ใต้ร้านกลางประำ ประกอบด้วย กระบุงบรรจุ กล้วยน้ำว่า 8 ลูก เหล้าขาว 1 ขวด แล้วใช้ถาดครอบไว้ด้านบน แล้วปูลาดด้วยผ้าไหมขาว จัดวางไว้ด้วยจานใส่ข้าวสาร 1 ใบ มีกรวยใบตองคว่ำไว้ตรงกลาง มีกำไลเงินสวมไว้ในกรวยมีใช้โกศใบ 1 ฟอง และมีกรวยเล็ก ๆ 4 อันปักไว้โดยรอบกรวยใหญ่ รอบ ๆ จานข้าวสารจะจัดวางกระเจก หวี แป้ง น้ำมันทาผม กล้วย ข้าวต้มมัด กรวยใส่ดอกไม้ น้ำ 1 ขวด

- เทียน 2 ขนาด คือเทียนขาว และเทียนเหลือง ไม่จำกัดจำนวน ให้เพียงพอในการทำพิธีโดยตลอด รูป หมาก พลู บุหรี่

- ด้ายสายสิญจน์
- ผ้าถุงไหม ผ้าสไบสีขาว อย่างละ 1 ผืน
- มีด 1 เล่ม
- เงิน 24 บาท

2.3 ชั้นน้ำมันต์ ในน้ำมันต์จะใส่ว่านหอม (กะเขิล) แซ่ไว้ด้วย โดยหันเป็นแวน ๆ ชั้นใส่ข้าวสาร ทั้งสองอย่างวางไว้ข้างกระบุง บรรจุเครื่องเซ่น

2.4 ชั้นใส่เทียนไข หมากพลู และข้าวสาร 2 ใบ สำหรับทำพิธีเชิญครุกำเนิด ประทับทรง

3. เครื่องดนตรี

เครื่องดนตรีจัดเป็นองค์ประกอบสำคัญมากในการประกอบพิธีกรรมและเกมมอ
นี้ ประกอบด้วย กลองโทน 2 ใบ กับแคน 1 เต้า นำไปวางไว้ข้างกระเบุงเครื่องเช่น ให้
แคนวางพาดไว้บนกลอง

4. เครื่องแต่งกาย

4.1 ผู้เล่น ในกรณีบ้านหนองสมบูรณ์นี้ เครื่องแต่งกายไม่มีรูปแบบ เพียงแต่นุ่งผ้าถุงไหม กับเสื้อ สีอะไรแบบใดก็ได้ ผ้าสไบพาดบ่า 1 ผืน

4.2 ผู้เล่นดนตรี แต่งกายตามสบาย ไม่มีรูปแบบเช่นกัน

5. ผู้เล่น

ผู้ที่เข้าร่วมพิธีการเล่นแกล่อมมืองค์ประกอบดังต่อไปนี้

5.1 แม่ครู (ครูบา) 1 คน ศิษย์รอง 2 คน

5.2 ลูกศิษย์อื่น หรือบริวาร ไม่จำกัดจำนวนและไม่จำกัดวัย

6. ขั้นตอนการเล่น

6.1 แม่ครู จัดนำดอกไม้ปักไว้ปลายแคน แล้วผูกด้วยด้ายสายสิญจน์ วาง
แคนทับบนกลองทั้ง 2 ใบ

6.2 ผู้เล่นจะนั่งล้อมรอบวงด้านใน รอบ ๆ เครื่องเช่น

6.3 แม่ครูจุดเทียนขาว 2 เล่มแล้วปักไว้ที่กลองใบละ 1 เล่ม เทเหล้า
บูชาลงที่คนเล็กน้อย และเทเหล้าทาหน้ากลองด้วย เป็นการแสดงความเคารพ และบอก
กล่าวครู โดยแม่ครูจะยกแก้วเหล้าขึ้นเหนือศีรษะ แล้วเทเหล้าลงที่คน และเทเหล้าที่
หน้ากลอง ตีกลองพอเป็นพิธี

6.4 ผู้เล่นจะนำดอกไม้ที่ร้อยเป็นพวงมาลัย ซึ่งแขวนไว้ตามมมเส้าประจำ
ด้านใน ออกมาสวมคอ สวมศีรษะ เพื่อความสวยงามและนำดอกไม้ ใบไม้ที่ประดับอยู่ตาม
มมเส้าเก็บมาบางส่วนมาถือไว้เพื่อเป็นเครื่องบูชาครูกำเนิดที่จะเชิญมาประทับทรง

6.5 เมื่อทุกอย่างพร้อมแล้ว หมอกลอง หมอแคน ก็จะเริ่มบรรเลงเป็น จังหวะเพลงพื้นเมือง

6.6 แม่ครูจะมอบดอกไม้ ใบไม้ที่นำมาจากหมู่บ้านในประรำมาส่งมอบให้ลูกศิษย์ ร้อง ลูกศิษย์ร้องก็จะส่งมอบให้คนต่อไป วนไปจนรอบ จนถึงหัวหน้า ซึ่งหัวหน้าจะนำไปไว้ที่ กระบุงเครื่อง เช่น การส่งมอบดอกไม้นี้จะเวียนไปทางขวา

6.7 แม่ครูและลูกศิษย์ร้องนำขึ้นบรรจู่ข้าวสารเล็กน้อย หมากพลู และจุด เทียน 1 เล่มติดไว้ที่ชั้น วางไว้ตรงหน้าจับชั้นไว้ทั้งสองมือสักครู่ ชั้นจะเลื่อนไปทางซ้ายวน อยู่ตรงหน้าไปเรื่อย จากซ้ายไปจนถึงขวา และมีความรุนแรงจนข้าวสารในชั้นกระจัดกระจาย ออกนอกชั้น ตัวสั้น ศีรษะสั้น อาการเช่นนี้แสดงว่าได้มีการประทับทรงแล้ว จะค่อย ๆ ลูก ชั้นรำยรำไปตามจังหวะของเพลงที่บรรเลงอยู่ การประทับทรงนี้แต่ละคนจะใช้เวลาต่างกัน บางคนก็เร็วบางคนก็ช้า อยู่ในช่วง 3-5 นาที และอาการที่แสดงว่าประทับทรงแล้วนั้น จะแตกต่างกันไปเช่นกัน เช่น บางคนกระแทกชั้นอย่างแรงติดต่อกันเป็นเวลานานหรือถ้านั่ง พนมมือ มือก็จะสั่น บางครั้งอาจจะตบมือลงกับพื้นอย่างแรงก็ได้

6.8 กรณีที่มีเพื่อนมาประทับด้วย แทรกครูกำเนต แม่ครูจะสังเกตอาการที่ ผิดแปลกไปจากผู้อื่นได้ จัดการถามไถ่ ว่าเป็นใครมาจากไหน ต้องการอะไร ซึ่งคำถาม เหล่านี้จะร้องเป็นคำกลอน ถ้าไม่ยอมตอบคำถามและเห็นว่าไม่ค่อยสุขภาพ เรียบร้อย แม่ครู ก็จะนำก้านกล้วย ยาวประมาณ 1 เมตร มาตีเพื่อขับไล่ให้ออกไป ไม่ให้มารบกวนพิธี การตีก็ไม่ได้แรง ตีพอเป็นพิธีเท่านั้น เมื่อตีออกไปแล้ว เจ้าของร่างก็จะมีอาการปกติ และ ทำพิธีเพื่อให้ครูกำเนตของตัวเองเข้าประทับทรงแทน การรำยรำนี้จะดำเนินติดต่อกันไป จนกว่า ครูกำเนตจะพอใจ เช่น เล่นตั้งแต่ 6 โมงเย็นหรือ 1 ทุ่ม จนถึงเวลา ประมาณ 4 นาฬิกาของวันรุ่งขึ้น

การเชิญครูกำเน็ดออก

เมื่อมีการรำการร้องจนเป็นที่พอใจแล้ว ตามเวลาที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น จะมีการเชิญครูกำเน็ดออก โดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. นำเอาเครื่องเช่นบนร้าน ลงมาทั้ง 2 ชุด ให้คนถือไว้
2. นำเอาดอกไม้ ใบไม้ที่ประดับอยู่ที่ 4 มุม ของร้านออกมาแจกให้กับสมาชิกที่ร่วมกันร้องรำ ให้ครบทุกคน ซึ่งจะยืนอยู่โดยรอบร้านกลางประรำ
3. ดนตรีเริ่มเรื่องบรรเลง แม่ครูจะเป็นคนร้องเชิญครูกำเน็ดออก เนื้อหาของคำร้องจะพรรณนาเกี่ยวกับการมาร้องรำครั้งนี้ เมื่อเป็นที่พอใจแล้วก็ขอเชิญให้กลับไป สิ่งใดที่ไม่เป็นที่พึงพอใจก็ขอยกด้วย และขอให้ลูกหลานจงประสพแต่โชคดี อย่าได้มีเภทภัยมาแผ้วพาน
4. ทุกคนจะรำไปรอบ ๆ ประมาณ 5 นาที นั่งลงหมมมือไหว้ และมีอาการเหมือนกับตอนที่ครูกำเน็ดจะเข้า เช่น ชูมือที่พนมขึ้นเหนือศีรษะวนรอบเป็นวงตรงหน้าจากบนลงล่าง หรือซ้ายไปขวา ตัวสั่น คนที่อยู่รอบ ๆ ก็จะช่วยกันปรบมือให้จังหวะเป็นการลุนทำให้เกิดมีความสนุกสนานครึกครื้น ถ้าคนไหนที่รำยังไม่ยอมออกก็จะรำไปเรื่อย ๆ เวียนขวา จนกว่าจะมีอาการดังกล่าว ตอนครูออกไปนั้นจะสังเกตได้จากผู้นั้นจะเอามือลูบหน้า ลืมตา มีสติสัมปชัญญะกลับคืนมา เป็นตัวของตัวเองอีกครั้ง
5. เสร็จแล้วทุกคนจะนำสิ่งของที่ถือไว้ไปวางที่ร้านเหมือนเดิม โดยสอดไว้ตรงช่องว่างที่ทำไว้เหมือนประตู

การเล่นมอ-ออ ของชาวไทยกวย นิยมเล่นเพื่อการเสี่ยงทายเกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์ของหมู่บ้าน โดยเฉพาะบ้านที่เป็นชุมชนเกษตรกรรม เช่น บ้านตรึม บ้านแตล อ. ศีขรภูมิ บ้านหนองสมบูรณ์ อ. กาบเชิง บ้านตากแดด อ. เมือง เป็นต้น ซึ่งการเล่นตาม

แนวทางนี้จะเล่นประจำทุกปี โดยเฉพาะวันอังคารของเดือน 3-4 ส่วนการเล่นมอ-ออ เพื่อรักษาผู้ป่วยนั้น เล่นตามวาระที่เหมาะสมและจำเป็น จะเล่นมอ-ออ เป็นวิธีการสุดท้าย หลังจากนำผู้ป่วยไปรักษาที่โรงพยาบาลแล้วไม่หาย ก็จะเชื่อว่าทางจิตและวิญญาณ เป็นเรื่องจำเป็นที่จะต้องวิเคราะห์และบำบัดเพื่อให้ส่งผลต่อกายด้วย

นั่นคือมะริวัด และมอ-ออ เป็นภูมิปัญญาของชาวสุรินทร์ที่มีการสั่งสม สืบทอด และสืบสานกันมานานหลายชั่วอายุคน นอกจากจะเป็นประโยชน์ด้านการรักษาโรคทางจิต และวิญญาณแล้ว ยังเป็นประจักษ์พยานทางวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ชัดเจนที่แสดงถึงศิลปะ และดนตรีที่มนุษยชาติแต่โบราณใช้เสด็จท่ามกลางธรรมชาติในครั้งกระโน้น

บทที่ 3

ผ้าของชาวไทยภูเขา

การทอผ้าเป็นศิลปวัฒนธรรมที่กำเนิดมาเนาน และเมื่ออยู่ทั่วไปในภาคอีสาน จะแตกต่างกันแต่แบบอย่างทางศิลปะ ความละเอียดประณีตตามความนิยมของแต่ละท้องถิ่น แต่ละกลุ่มวัฒนธรรม

การทอผ้าแต่เดิมคงมีจุดมุ่งหมายเพื่อปกปิดร่างกายทำให้ร่างกายอบอุ่น ป้องกันความหนาวเย็น ซึ่งเป็นความต้องการขั้นพื้นฐาน ต่อมาเกิดการเลียนแบบวิถีชีวิต สภาพสิ่งแวดล้อม ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ตลอดจนอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด สอดใส่เข้าไปในลวดลายผ้า และวิวัฒนาการเรื่อยมา จนมีแบบแผนที่ชัดเจนเป็นเอกลักษณ์ไม่ซ้ำแบบกัน ลวดลายผ้าของชาวอีสานก็มีลักษณะดังกล่าวเช่นเดียวกัน ลวดลายผ้าของแต่ละกลุ่มวัฒนธรรมจะมีเอกลักษณ์ของตนเอง ซึ่งขึ้นอยู่กับองค์ประกอบและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม เช่น ลวดลายผ้าของกลุ่มวัฒนธรรมไทยลาว นิยมทอผ้าด้วยผ้ามัดหมี่และผ้าขิด กลุ่มวัฒนธรรมไทยเขมรนิยมทอผ้ามัดหมี่ ส่วนกลุ่มวัฒนธรรมไทยภูเขานิยมทอผ้ามัดหมี่และผ้าขิด จะเห็นว่าทั้ง 3 กลุ่มวัฒนธรรมดังกล่าวจะมีการทอผ้าที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน จะแตกต่างกันในเรื่องความประณีต ความละเอียด และลวดลายตามความนิยมของแต่ละท้องถิ่น

จังหวัดสุรินทร์ เป็นจังหวัดหนึ่งที่มีประชากรอาศัยอยู่ทั้ง 3 กลุ่มวัฒนธรรม คือ กลุ่มวัฒนธรรมไทยเขมร กลุ่มวัฒนธรรมไทยลาว และกลุ่มวัฒนธรรมไทยภูเขา แต่ละกลุ่มวัฒนธรรมจะมีลวดลายผ้าที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะแตกต่างกันออกไป กลุ่มวัฒนธรรมไทยภูเขาเป็นกลุ่มวัฒนธรรมที่น่าสนใจ เพราะเป็นชนกลุ่มน้อยที่ค่อนข้างจะหาวัฒนธรรมหลักของตนเองได้เด่นชัดได้ยาก เนื่องจากการไปมาหาสู่แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมซึ่งกันและกันระหว่างกลุ่ม

วัฒนธรรมไทยเขมร กลุ่มวัฒนธรรมไทยลาว ทำให้เกิดการรับวัฒนธรรมของกลุ่มอื่นที่อยู่ใกล้เคียงเข้ามาผสมผสาน เกิดความกลมกลืนทางชนชาติและวัฒนธรรม มีหลายคนตระหนักว่ากาลเวลา อาจทำให้วัฒนธรรมดั้งเดิม ของชาว ไทยกวยหลงเหลืออยู่น้อย

อย่างไรก็ตาม ความเร้นลับหลายอย่างที่น่าสนใจ แต่ยังไม่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น การใช้เส้นไหมพันคอศพคนตาย การใช้ผ้า"จิกกะนอบ" คลุมศพ หรือโลงศพ การใช้ผ้ายันต์ปิดตาแล้วทำพิธีมาลงนรกหรือ "แข่งนรก" การใช้ผ้าที่ทอดด้วยมือเป็นสื่อแทนความรู้สึก และคุณค่าทางความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เป็นต้น เหล่านี้ น่าจะต้องรีบศึกษาค้นคว้าเก็บข้อมูล วิเคราะห์เป็นหลักฐานไว้ให้ชนรุ่นหลังได้ศึกษา ทั้งในแง่ความเชื่อและระบบสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชนชาว ไทยกวย ซึ่งการศึกษาในเรื่องดังกล่าวคงหนีไม่พ้นที่จะใช้มิติของผ้าเป็นหลักในการพิจารณา

รูปแบบบ้านเรือนของชาว ไทยกวยนั้น เป็นทรงใต้ถุนสูง หากเป็น ไทยกวยที่เลี้ยงช้าง ก็จะยกส่วนด้านหน้าให้สูงกว่าส่วนอื่น พอที่ช้างจะลอดหรือยืนอยู่ได้ โดยปรับดิน ใต้ถุน เรือนในส่วนนั้น ให้มีลักษณะ เป็นหมอนสำหรับช้างหนุนนอนกลางคืน ส่วน ไทยกวยที่มีได้เลี้ยงช้างก็ใช้บ้าน ใต้ถุนสูงที่วัวควาย เข้า ไปอยู่ได้

ชาว ไทยกวยใช้เนื้อที่ใต้ถุนเรือนอย่างเป็นประโยชน์ โดยแบ่งเนื้อที่ เป็น 3-4 ส่วน กล่าวคือ ส่วนแรกด้านหน้าที่หันยกสูงกว่าส่วนอื่นจะเป็นที่นอนของช้าง ด้านหลังเป็นส่วนของวัวควาย ส่วนที่ 3 วางหูกทอผ้าที่หาตเส้นยืนยาวมากไปผูกกับคอกวัว/ควาย ส่วนที่ 4 เป็นร้านวางกระดังไหม และวัสดุเครื่องใช้ที่สานด้วยหวาย หรือไม้ไผ่ในชีวิตประจำวัน ส่วนใต้ร้านอาจเลี้ยงเป็ดหรือไก่ได้อีกด้วย

สตรีไทยหมู่บ้านจะทอผ้าทั้งฝ้ายและไหม เย็บมากที่สุดคือบ้านตรึม แดล อำเภอสตรีศรีภูมิ ลำปาง อ.ลำปาง ตากแดด อ.เมือง ตามลำดับ ความฉลาดของสตรีไทยก็คือ การใช้ทอที่ถอดเก็บได้ ทอจะมีเส้นยืนที่ยาวมาก เวลากลางวันจะหัดไปมัดกับดอกวัวควาย ครั้นกลางคืนหรือฝนตกก็อาจจะเก็บได้

ผ้าถุงสตรี มักนิยมทอเข้ด้นเป็นทางแนวตั้ง ใช้ไหมควม ยืนให้มีสีน้ำตาลอมดำ มีหัวขึ้น ถิ่นหมักสีแดงลายขีด ดิ้นขึ้นพันตาขนาด 2-3 นิ้ว มีริ้วสีขาวเหลืองแดง

ผ้าสไบโปกหัว หรือเรียกว่า "สไบเจียดตลุย" ทอด้วยฝ้ายเส้นขนาด 12 ลีบ เก็บลายขีด 4-5 ลาย จัดระยะสวยและเป็นระบบ มีชายครุยทั้งสองข้างห้อยลูกปัดเล็กๆ ๗ เรียกว่า "ปอนจ๊ะ" ใช้โปกศีรษะทั้งชาย-หญิง เวลาออกงาน เช่นการแห่ขบวนไป และงานบวชขนาด

ผ้าคาดเอวผู้ชาย ทอเหมือนหัวขึ้นแต่มีความกว้างมากกว่า เช่น หัวขึ้นขนาด ๕ 4-5 ลีบ แต่ผ้าคาดเอวใช้ขนาดฝ้าย 7-8 ลีบ โดยยืนให้มีสีแดงเช่นกัน เก็บลาย (แกะเกี้ยว) เป็นขีดเป็นระยะ ๆ วิธีใช้จะทำผ้าซิ่นไว้ก่อน แล้วนำวนหรือเครื่องรางของขลังที่ถือว่าเป็นของดีสำหรับป้องกันอันตรายต่าง ๆ มาถ่อด้วยฝ้ายนี้ แล้วใช้เขาวง (กวางหรือแก้ง) หรือถาวร (ถาวรย์ของเข้บางชนิด) มามัดเป็นเปลาะ ท่างก็เป็นระยะ ๆ ไว้คาดเอวเวลาจะออกไปจับช้างในป่า ซึ่งผู้ชายชาวไทยภูเขา ถือว่าการมัดเป็นเปลาะโดยเขาวงหรือถาวรนั้น มีความหมายมาก กล่าวคือ ต่างก็เชื่อว่าสิ่งที่เป็นวงกลมนั้น แทนความวนเวียน เมื่อเห็นช้างและช้างเห็นเรา แล้วจะวนกลับมาหาเราใหม่ และยังเปรียบเทียบกับชาติพันธุ์ไทยเขมรว่า ของดีใช้ป้องกันตัวนั้น คนไทยเขมรใช้คล้องคอ แต่ไทยภูเขาใช้คาดเอว เป็นต้น ผ้าคาดเอวจะแขวนไว้ในที่สูง ห้ามสตรีจับต้อง

สไบหรือผ้าเบี่ยง ผู้ชายจะใช้ผ้าขาวม้า 2 ผืน เป็นผ้าเบี่ยงในการแต่งกาย ออกงานพิธี ผู้หญิงใช้ผ้าไหมดอกสีดําหรือสีขาว เป็นผ้าเบี่ยง เรียกว่า "สไบแวง" (ดำ) หรือ "สไบขั้ว" (ขาว)

ชาวไทยกวยอว้เพิกานาเป็นส่วนใหญ่ ผ้าไหมเป็นศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านที่ทอขึ้นใช้เองในครอบครัวยามว่างจากการทํานา แม่จะสอนให้ลูกสาวทอผ้าไหมเมื่อย่างเข้าวัยสาว เมื่อจะออกเรือน พ่อแม่ก็จะแบ่งผ้าถุงไหม ผ้าใส่รอง ผ้าสะไบ เพื่อเป็นมรดกตกทอดอีกอย่างหนึ่ง รองจากมรดกประเภทอสังหาริมทรัพย์อื่น ๆ

เงื่อนไขเฉพาะของชาวไทยกวย คือ ที่ดินที่ทํานานั้น จะแบ่งให้กับลูกสาวโดยเฉพาะลูกสาวที่เลี้ยงดูพ่อแม่ยามแก่เฒ่าจะได้มากกว่าคนอื่น ลูกชายนั้นไม่ค่อยปรากฏว่ามี การแบ่งที่นาให้ เว้นแต่จะมีที่นาเหลือเพื่อ

ตามอุดมคติของชาวไทยกวยนั้น เรือนพักอาศัยจะมอบให้ลูกสาวคนสุดท้ายเป็นส่วนใหญ่ พร้อมทั้ง/หรือทอผ้า และอุปกรณ์การทอไหม

แม้ว่าผู้ชายที่เป็นสามีจะเป็นหัวหน้าครอบครัว แต่ภรรยา มักต้องรับผิดชอบการเก็บรักษาเงินทั้งหมดที่สามีทามาได้ สามารถตัดสินใจในการใช้จ่ายเงิน และเป็นที่ยอมรับของสามีมากกว่ากลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร มีข้อสังเกตที่สะท้อนภาพการครองเรือนก็คือ ความหมายของการใช้ผ้า เช่น ผ้าคาดเอวของสามีจะทอจากผ้าขัดหัวชั้นของผู้หญิง เพื่อเป็นสิ่งแทนตัวโน้มนามห่างไกลจากบ้าน และคำว่าหัวชั้นเป็นของสูงและดี ฝ่ายชายจึงใช้ห่อเครื่องกลางของขลัง

ชาวไทยช่วยหรือชาวกาย เป็นชนกลุ่มหนึ่งที่อาศัยอยู่ในแถบอีสานใต้ ในเขต จังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์และศรีสะเกษ ในอดีตชาวกายที่อาศัยอยู่ในแถบนี้มีการไปมาหาสู่ ระหว่างชาวไทยเขมร ชาวไทยลาว ทำให้เกิดการกลมกลืนทางด้านวัฒนธรรม ด้วย เหตุนี้เองประเภทการทอผ้าของชาวไทยช่วยจึงมีลักษณะเหมือนกัน และแตกต่างกันไป แต่ ยังคงเอกลักษณ์บางอย่างของชาวไทยช่วย เช่น ในเรื่องของสีสรร ชาวไทยช่วยนิยมสีดำ หรือสีเข้ม เช่น สีเมล็ดมะขาม โดยเฉพาะฝ้ายนุ่งส่วนใหญ่จะเป็นสีเมล็ดมะขาม และสวมใส่ เครื่องประดับที่ทำด้วยเงิน

คำว่า "จิก" หมายถึง "ผ้า" ส่วนคำว่า "ไซด" หมายถึง "ไหม" ฉะนั้นคำว่า "จิกไซด" จึงหมายถึงผ้าไหม

ประเภทผ้าไหมของชาวไทยช่วย แบ่งเป็นประเภทต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. ประเภทฝ้ายนุ่ง

ประเภทฝ้ายนุ่ง แบ่งออกเป็น 4 ชนิด ด้วยกันคือ

1.1 จิกกะน้อบ เป็นผ้าที่มีลักษณะคล้ายผ้าทางกระรอกหรือผ้า กะเนียวของชาวไทยเขมร เป็นสีล้วน ลักษณะจะออกเหลืองมัน เป็นผ้าสำหรับผู้ชายนุ่งใน วิธีการสำคัญต่าง ๆ ลักษณะการนุ่งจะนุ่งพับจับจีบด้านหน้า เหมือนการนุ่งใส่รังของกลุ่ม ชาวไทยเขมร นอกจากนี้ยังนำไปใช้ในการคลุมศพคนตายด้วย

1.2 ใส่รัง เป็นผ้าตารางสีเหลืองใหญ่ มีหลายสี ในการทอผ้า จะนำเส้นไหมมา "กวี" หรือมาควบกัน 2 เส้น เพื่อให้เกิดความมันและหนา ลักษณะ การทอเหมือนกับผ้าใส่รังของชาวไทยลาว หรือไทยเขมร

1.3 **จะกวี** เป็นผ้าที่มีลักษณะคล้ายผ้าอันลูซิมของชาวไทยเขมร จะมีลายทางยาวเป็นร่องเล็ก ๆ เป็นผ้าที่ผู้หญิงใช้นุ่งในงานสำคัญ ๆ เช่น งานแต่งงาน หรือเป็นผ้าสมณา (สมนาคุณ) ให้ญาติผู้ใหญ่ฝ่ายชายเพื่อให้รับ ย่า ผู้ที่เป็นสะใภ้จะต้องทอ อิมเปิล (หัวขึ้น) และเจิง (ตีนขึ้น) มอบให้ด้วยโดยไม่ต้องเย็บต่อกับจะกวีหรือผ้าถุง ในพิธี แต่งงานของชาวไทยส่วนหนึ่งที่ขาดไม่ได้คือ "เคียวเกี่ยวข้าว" โดยให้เจ้าบ่าว เจ้าสาว ก่อเคียววันเดียวกัน การนำเคียวเกี่ยวข้าวเข้ามาใช้ในพิธีแต่งงานเข้าใจว่าเป็นสัญลักษณ์ ของความอุดมสมบูรณ์ ความเกี่ยวพันและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

1.4 **จิกโฮล** เป็นประเภทผ้ามัดหมี่ ลายต่าง ๆ จะเรียกว่า "จิกโฮล" การนุ่งผ้าประเภทนี้จะต้องต่อเจิง (ตีนขึ้น) และอิมเปิล (หัวขึ้น) เช่นเดียวกับ จะกวี ความเป็นมาของผ้าที่มีลักษณะคล้ายตะขอนั้น ยายเกลา บุราคร อายุ 80 ปี ซึ่งเป็นช่างทอผ้าของชาวไทยส่วนบ้านสำโรงงามจนถึงปัจจุบัน บอกว่าลายที่เหมือนตะขอนั้น ก็คือลายที่นำมาจากเคียวเกี่ยวข้าว (เขต. บุราคร. 2536) เป็นที่น่าสนใจเกตุว่า เคียว เกี่ยวข้าว เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวส่วนมาตั้งแต่อดีต

2. ประเภทผ้าสไบ

ผ้าสไบที่ใช้พาดบ่าหรือเป็นผ้าเบี่ยงของชาวไทยส่วน จะทอเป็นผ้ายกดอก หรือยกเขา เรียกว่า ตะกอก ชาวไทยส่วนจะเรียกผ้าประเภทนี้ว่า "ผ้าแก้ม" จะทอแล้ว นำมาตัดเป็นตัวเสื้อและผ้าสไบ ส่วนมากตัวเสื้อจะนิยมสีดำ โดยนำผ้าไหมที่ทอเป็นสีขาว หรือเหลือง ตามลักษณะของไทย แล้วไปย้อมมะเกลือให้เป็นสีดำ

3. ประเภทหัวขึ้น และตีนขึ้น

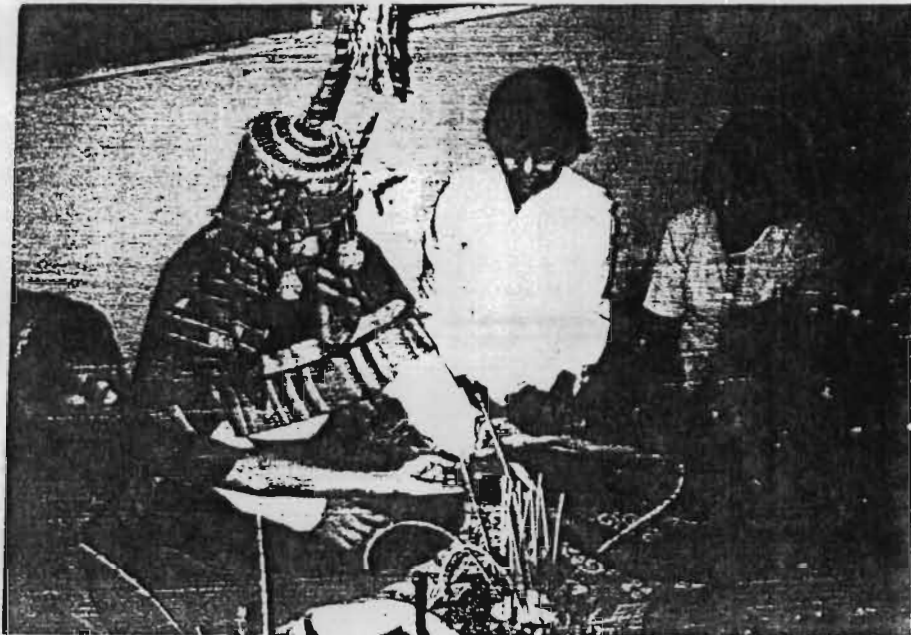
3.1 ประเภทหัวขึ้น เรียกว่า อิมเบิล จะทอเป็นลายขีด คล้ายของชาวไทยลาว ใช้สำหรับต่อ เป็นหัวขึ้น เวลาพุ่งจะทิ้งชายลงมาให้ห้อยเป็นหยกไว้ใส่เงิน หรือสิ่งของอย่างอื่นที่จำเป็น

3.2 ประเภทตีนขึ้น ชาวไทยส่วยจะมีอยู่ 2 ชนิด คือ

- เจริง หรือ ยิง เป็นตีนขึ้นที่มีความกว้างประมาณ 2 นิ้ว นิยมสีดำ โดยทอเป็นผ้าฝ้าย ริมขอบล่างสุดใช้ไหมสีเหลือง, แดง เข้าใจว่าการนำเส้นไหมมาทอเป็นริมของตีนขึ้น เพราะไหมทนและเหนียวกว่าฝ้าย ส่วนการใช้ผ้าฝ้ายทอเป็นเชิงนั้นต้องการให้หัวขึ้นมีน้ำหนักเวลาพุ่งแล้วไม่ปลิว

- กระบูล เป็นตีนขึ้น ที่มีลายเป็นผ้ามัดหมี่เหมือนกะโบลของชาวไทยเขมร เข้าใจว่าอาจจะรับวัฒนธรรมมาจากชาวไทยเขมรก็เป็นได้ เพราะชาวไทยส่วยจะเรียกผ้าที่มีลวดลายทั้งเกลียวว่า ผ้าโฮล หรือจิกโฮล

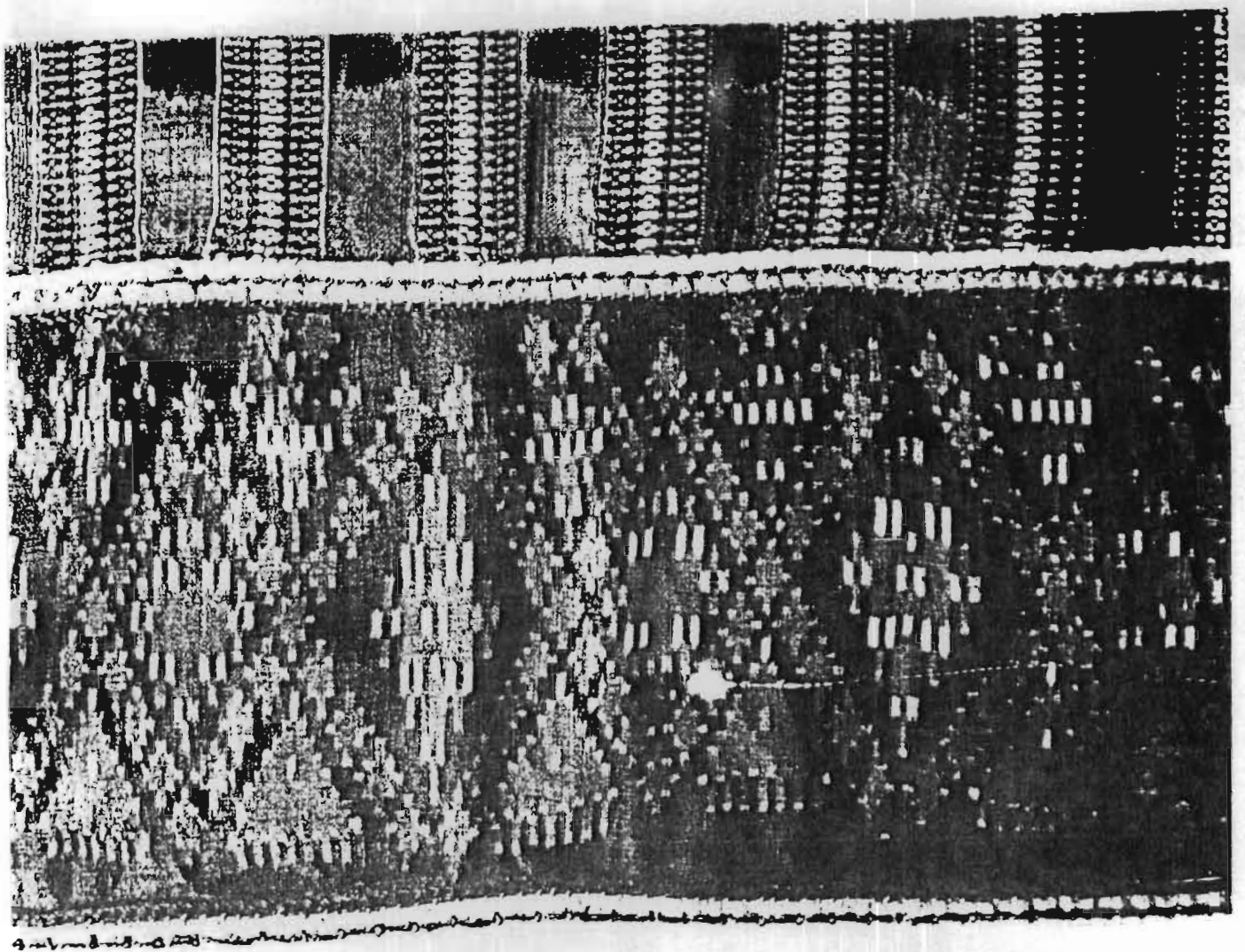
เงื่อนไขอีกประการที่น่าสนใจ คือ การกำหนดว่าลูกหลาน จะต้องทำหน้าที่ดูแลการแต่งกายของแม่ โดยให้แม่ซึ่งมีอายุมากแล้วได้พุ่งผ้าพุ่งไหม ลายหินเมือง บ้านใดที่มีสิ่งอายุพุ่งผ้าด้วยธรรมดา แสดงว่าลูกหลานขาดการเอาใจใส่ไม่ให้เกียรติ ไม่ช่วยรักษาศักดิ์ศรีของพ่อแม่ เป็นต้น

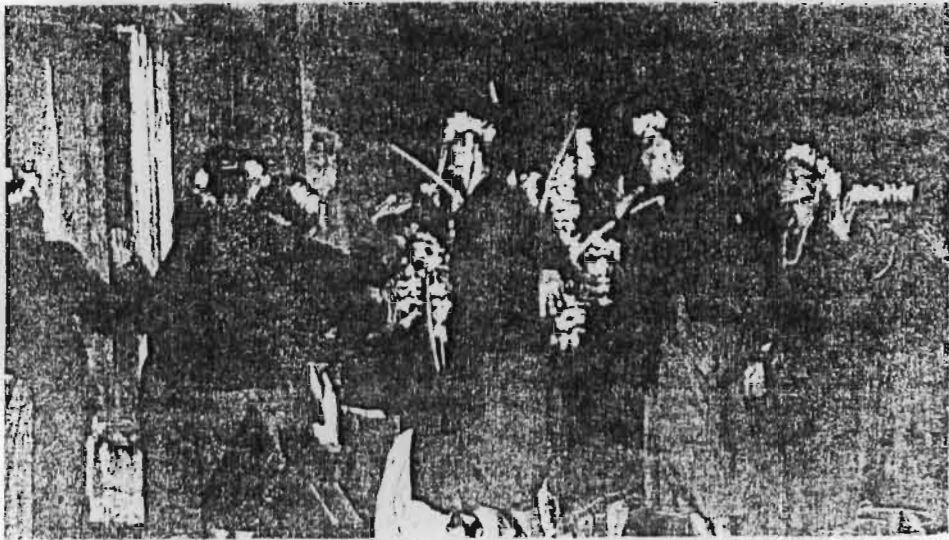
รูปที่ 1 การแต่งกายของผู้บวชนาคใหม่ผ้าไหมชนิดสีธรรมชาติ

รูปที่ 2 การแต่งกายของหมอช้าง

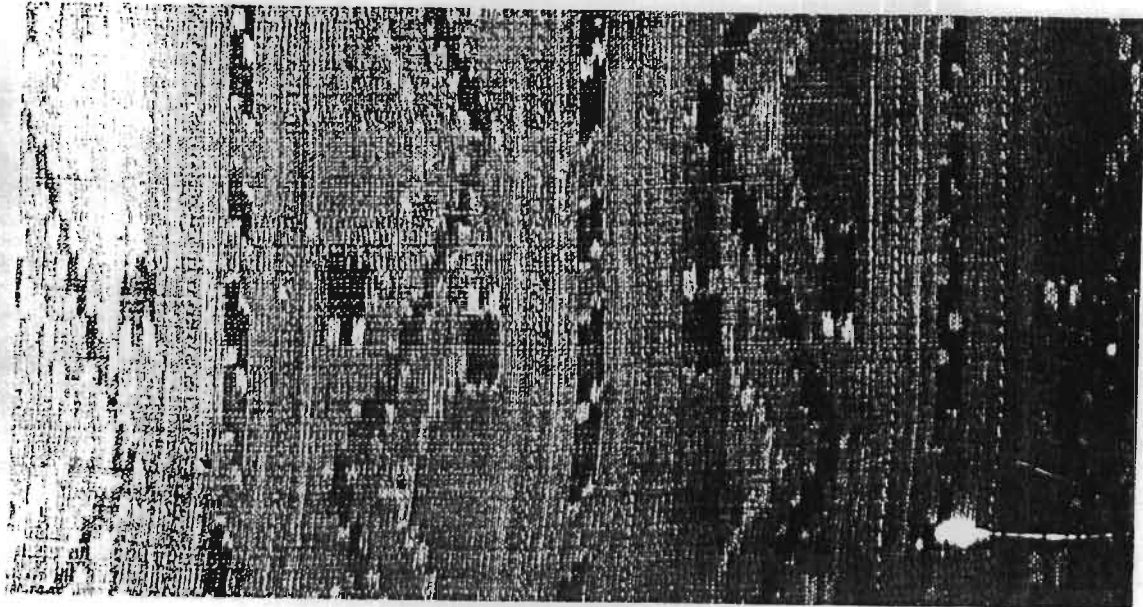
รูปที่ 4 ลักษณะเชิงผ้าพุ่งเป็นมัดดกนี้เส้นพุ่งนิยมใช้ดอกสีแดงเลือดหมู

รูปที่ 5 การแต่งกายของชาวไทยกวยในริอี เล่นเอ-ออ

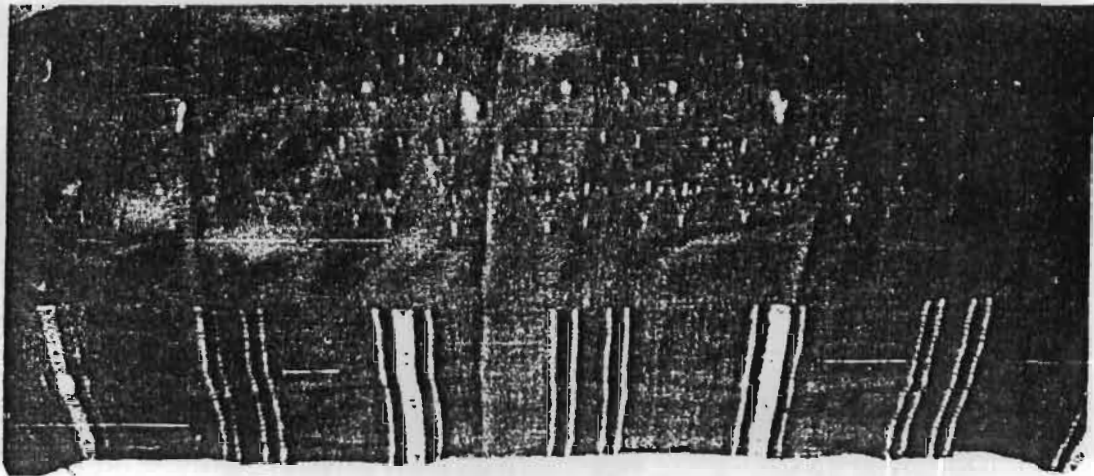
รูปที่ 6 เสื้อคลุมสีของชาวไทยกวย

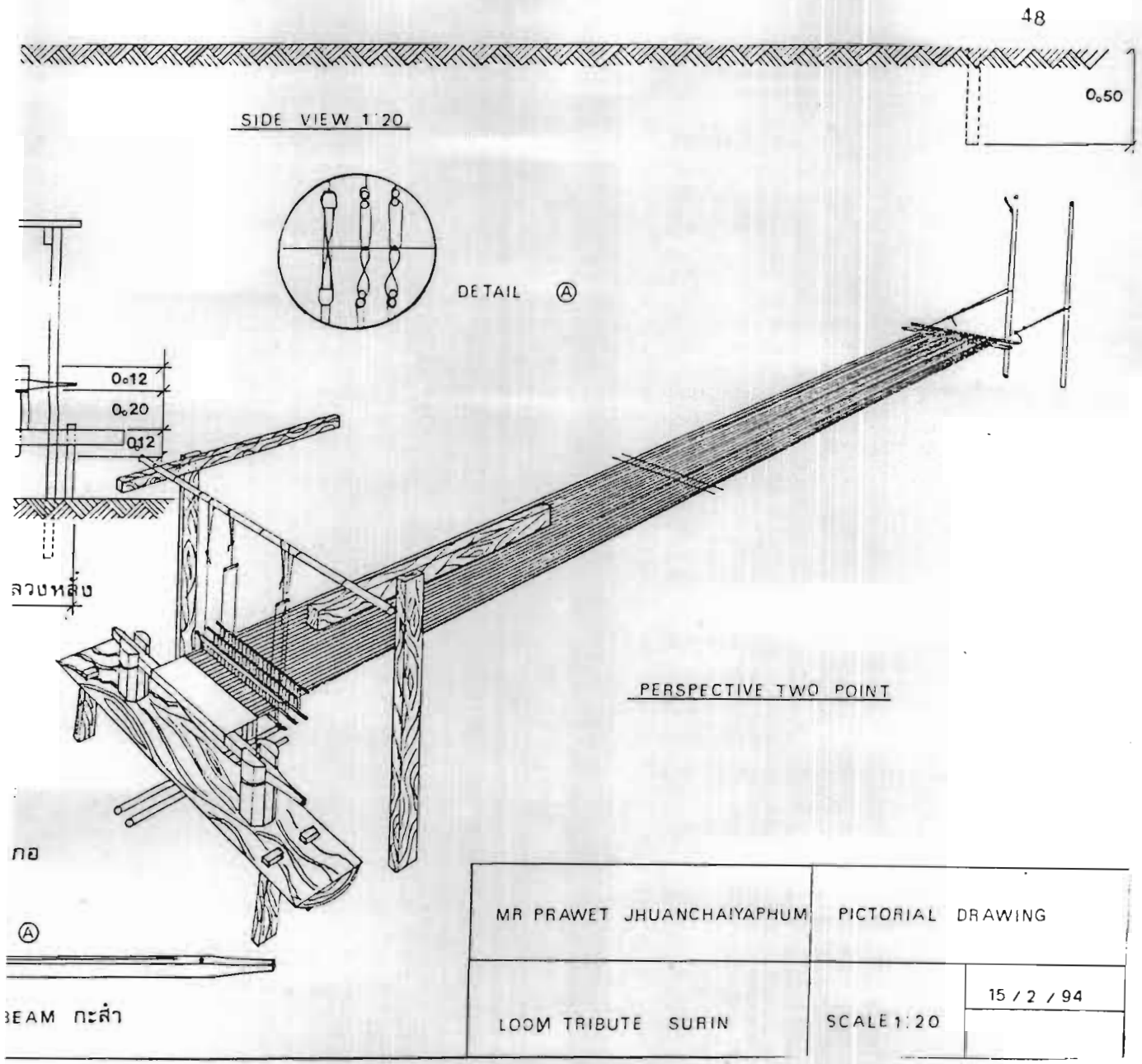
รูปที่ 7 ผ้านุ่งลายดั้งเดิมและเป็นผ้าประเภทผ้ามัดหมี่

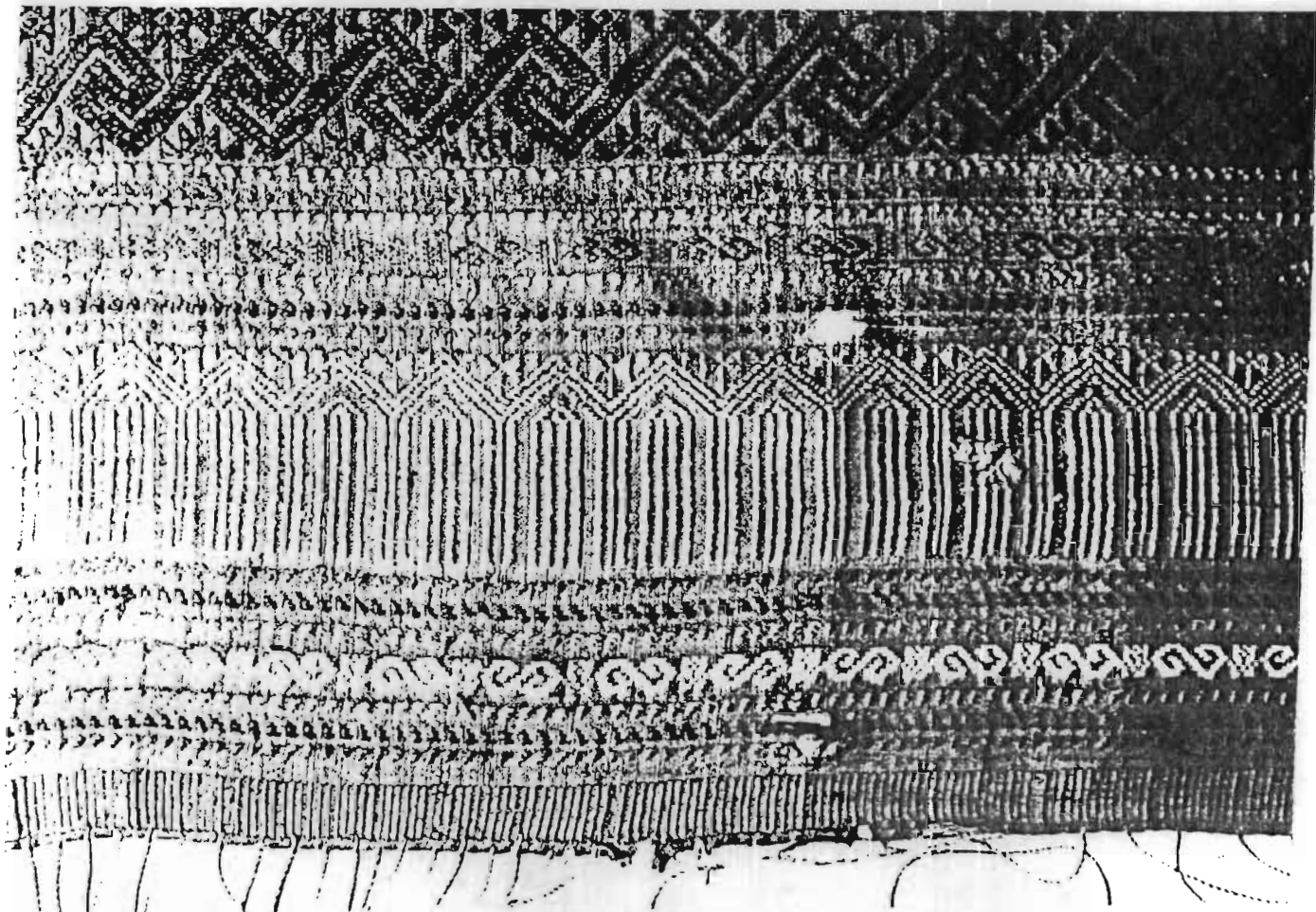
รูปที่ 8 ลักษณะต่าง ๆ ของผ้าลายชนิดใช้ต่อเชิงผ้านุ่งเฉพาะที่เป็นมัดหมี่โสร

รูปที่ 9 ลักษณะของหัวขึ้นสีแดง เรียกว่าเป็น

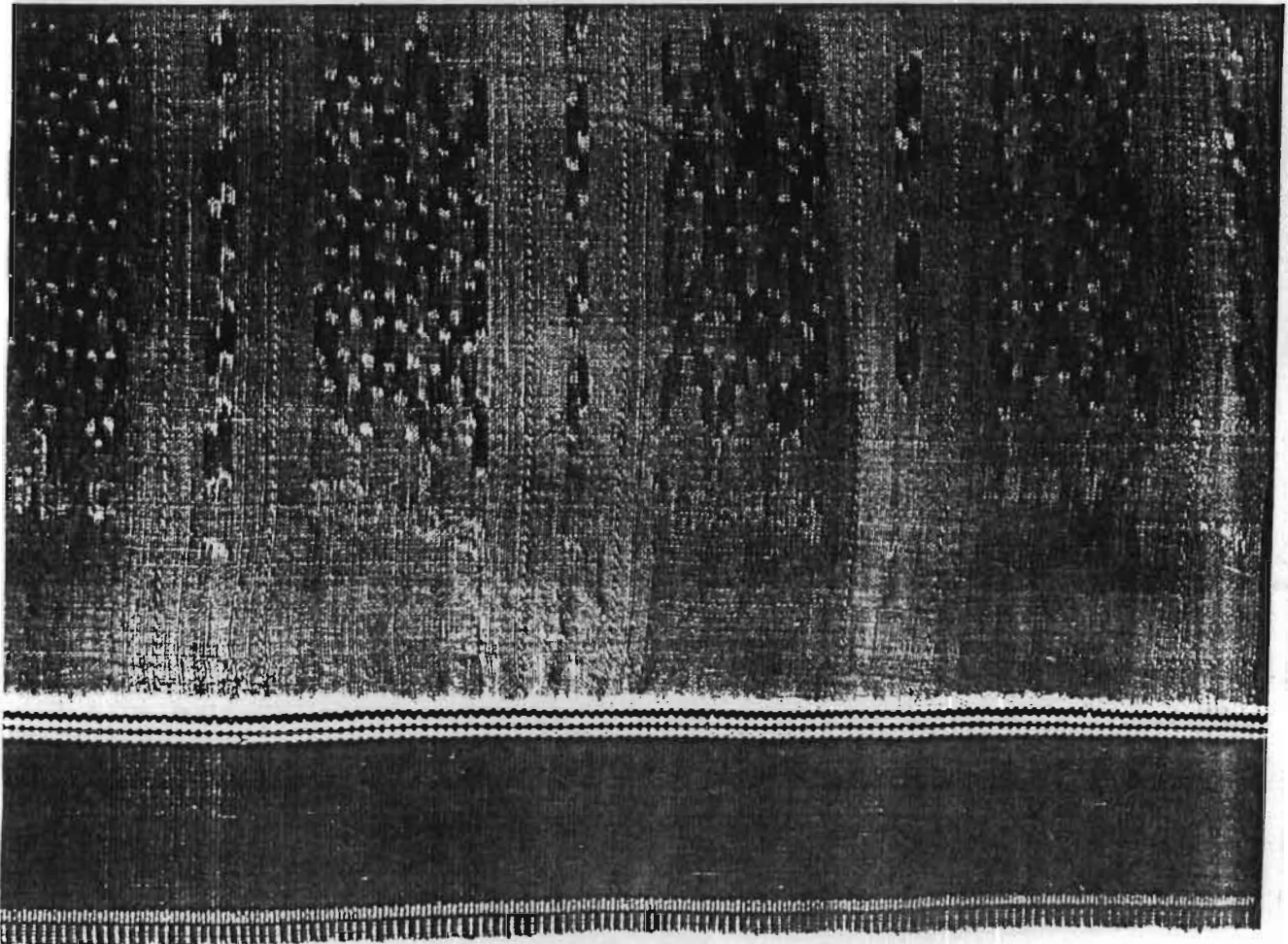
รูปที่ 10 ลักษณะที่ทอผ้าของชาวไทยกูย ซึ่งมีทวยาวมากเหวี่ยงไปผูกกับคอกวัวควาย หรือชิ้นส่วนประกอบ

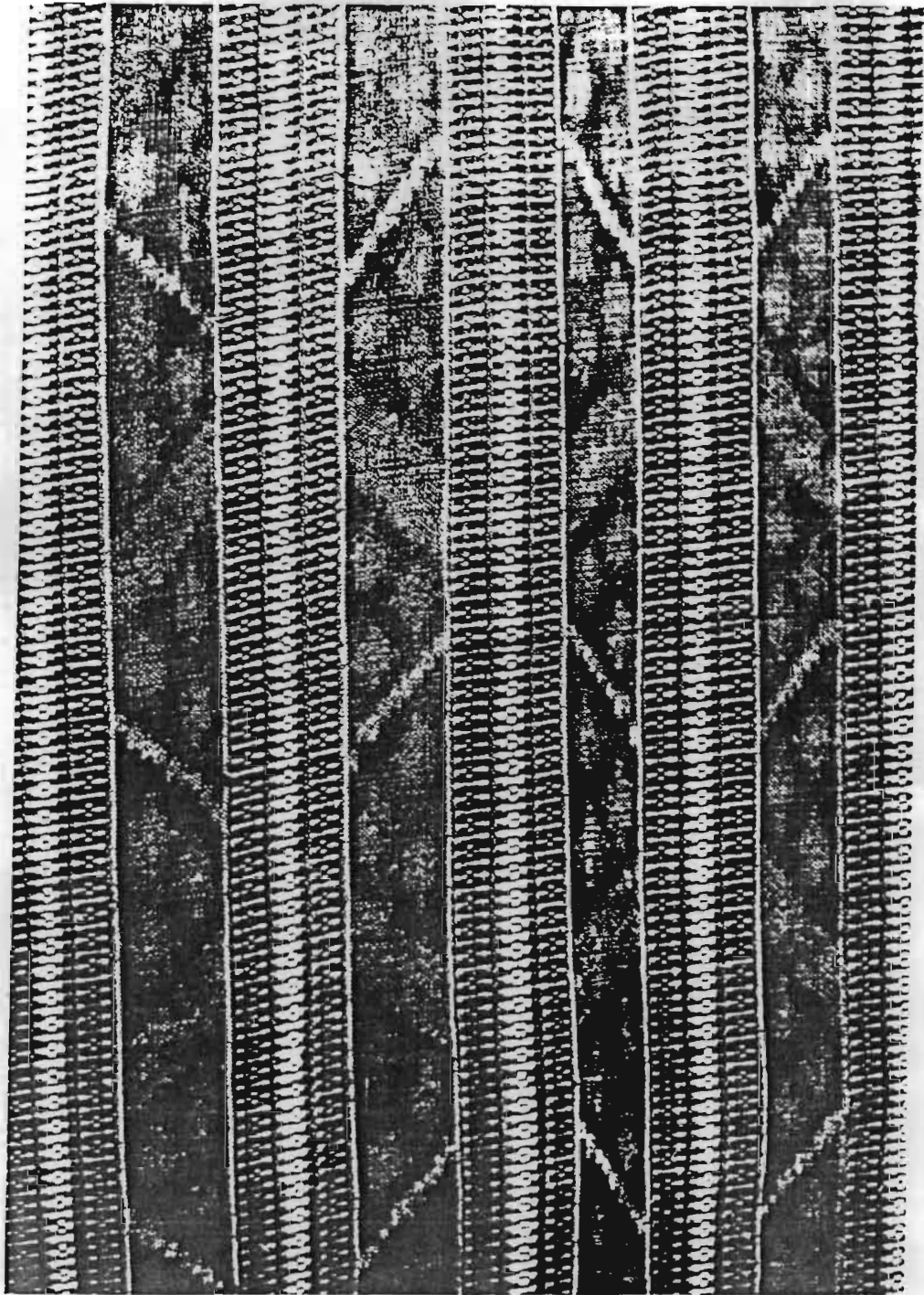
รูปที่ 11 สไบเจียดตอของชาวไทยกูย เป็นผ้าไหมลายซิด มีชายครุยที่ทำจากเส้นไหมตีเกลียว และถักด้วยลูกปัด เรียกว่า ปอนจู้ ใช้โหมกหัวด้วยชายครุยด้านหลัง แต่งเติมในลวดลายหนึ่งไป

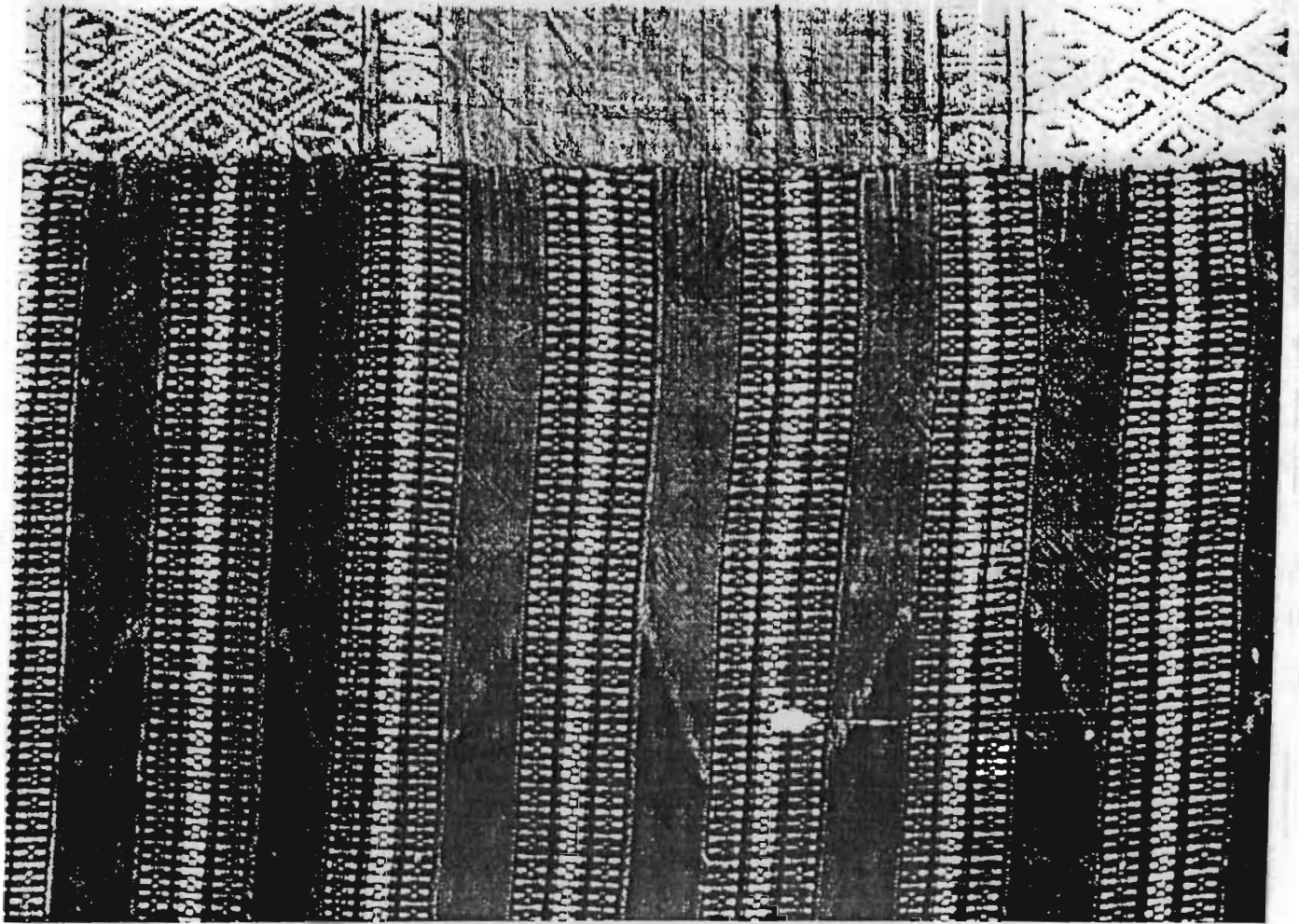
รูปที่ 12 สไบชนิดประเภทสไบเจียดตวย ใช้พาดไหล่

รูปที่ 13 ลักษณะเชิงกะบูกำต่อด้วยยี่งกับกรวยยี่งสเล็กสีดำที่ใช้ไหมเส้นขาว เหลือง แดง
ทอเป็นสายกระดุกง ตามความเชื่อในเรื่องสีดำที่เกี่ยวข้อกับน้ำ เพื่อความ
อุดมสมบูรณ์

รูปที่ 14 สี่งัดที่มีสลัษัด ที่ชาวไทยทอ เรียกว่า ซัด-มปัด ส่วนการขีดสลัษลาย เรียกว่า "ด้อย"

รูปที่ 15 ผ้ามัดหมี่ทอมือชาวไทมอญที่จังหวัดตากเป็นผ้าชิ้น เรียกว่า "มเปิ่น"

บทที่ 4

วิถีชีวิตของชาวไทยภูเขา

ชาวไทยภูเขานั้นคือชนารมรุษ เป็นอย่างยิ่ง ในการดำเนินชีวิตจะมีวิถีกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับวัฒนธรรม บางหมู่บ้านจะกล่าวว่า ถ้าวิถีเลี้ยงปศุสัตว์ ส่วนปศุตามีตัวตบอยู่ที่ใดก็ขึ้นอยู่กับคนไหนหมู่บ้านว่าจะใช้อะไรเป็นสื่อกลาง หมู่บ้านตากกลาง และบ้านเกาะโหล ตำบลกระโหลก อำเภอกำแพงแสน เป็นสื่อกลางที่สำคัญระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ ศาลปะกาที่ตั้งอยู่ที่หน้าบ้านของแต่ละบ้านที่มีสายตระกูลเลี้ยงช้างจึงเป็นศูนย์รวมแห่งจิตใจ ตำบลศรีมโหสถ อำเภอศรีนครินทร์ ประกอบด้วยหลายหมู่บ้าน มีหมู่บ้านจำนวนหนึ่งที่นับถือผีปอบตา โดยใช้ตะกวดเป็นสื่อกลาง ศาลตะกวดที่โหลที่สุดอยู่ที่ป่าช้าทิศใต้ของบ้านเด็มน เป็นศูนย์รวมศรัทธาของชาวบ้าน บ้านสำโรงทาบ ซึ่งมีได้เลี้ยงสัตว์เช่นตำบลกระโหลก ตำบลศรีม แต่บ้านสำโรงทาบโหล ศาลอำเภอสำโรงทาบมีประชากรไม่น้อยที่ใช้ศาลเพียงตาในหมู่บ้านเป็นศูนย์รวมจิตใจ ที่เรียกว่า ศาลยะจัง และยังมีอีกเชื่อบ้างเป็นศาลย่อยประจำสายตระกูล บ้านถาวร สมบูรณ์ อำเภอกาบเชิง มีชุมชนไทยภูเขาอยู่หนาแน่น มีการอัญเชิญผีบรรพบุรุษจากบ้านสำโรงทาบไปสถิตย์อยู่ไถหมู่บ้าน ทั้งนี้เพราะเป็นหมู่บ้านใหม่ สายตระกูลเดียวกันกับคนใน บ้านสำโรงทาบ การรำแกลมว หรือแกลมวจึงอ้างถึงชื่อบรรพบุรุษเดียวกันกับที่บ้านสำโรงทาบ

ความเชื่อดั้งเดิมของชาวไทยภูเขานั้น มีความเป็นมาเริ่มจากการที่มนุษย์พยายามเรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งที่อยู่รอบตัว เพื่อทำความเข้าใจกับสภาพแวดล้อมเพื่อการปรับตัวให้อยู่รอดเป็นเบื้องต้น ความซับซ้อนของอำนาจเหนือธรรมชาติที่เกิดขึ้น บางอย่างมีผลกระทบต่อดังมนุษย์เอง มนุษย์จึงพยายามหาเหตุผล เพื่อให้ได้คำตอบ แต่บางครั้งก็หาคำตอบและเหตุผลยังไม่ได้ว่า ถ้าไม่มนุษย์จึงเชื่อว่าสิ่งที่เกิดขึ้นนั้น เป็นอำนาจลึกลับ เป็นสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ ทำให้มนุษย์เกิดความกลัวในเรื่องดังกล่าว ความกลัว ความไม่รู้ เป็นสาเหตุที่ทำให้เกิด

ความเชื่อซึ่งเป็นที่รากฐานของสังคมมนุษย์ ได้แก่การยอมรับความศักดิ์สิทธิ์ของธรรมชาติ ความเชื่อในอำนาจลี้ลับ ความเชื่อที่สืบทอดจากบรรพบุรุษ ความเชื่อซึ่งส่งผลให้เกิด ประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ และกำหนดเป็นจารีตประเพณีที่สุด เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับภูตผี วิญญาณ มนุษย์จึงมีความเชื่อเช่นนั้น มาคือบัญญัติในกฎหมายของตน

โดยแท้ จะเสนอรายละเอียดเฉพาะกรณีของชาวไทยกุ่มที่เป็นมา กษัตริย์ คือชาวไทยกุ่มที่ทำงานเป็นหลัก โดยใช้การดีของชาวไทยกุ่มที่งานสำโรงทาน เป็นข้อมูลหลักในการ (กษัตริย์ กัมพูชา, 2535 : 24-42)

ยະຈືວ

ยະຈືວในความเชื่อของชาวกุ่ม หมายถึง ผีบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว ยະຈືວยังแบ่งได้เป็น 2 อย่าง คือ ยະຈືວເຢືອນ (ผีปู่ตา) ยະຈືວ(ผีบรรพบุรุษในสายตระกูล) ทั้งสอง ยະຈືວคือว่ามีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตความเป็นอยู่ของชาวกุ่มมาจนปัจจุบันนี้

ยະຈືວພືດหรือຍະຈືວເຢືອນ(ผีปู่ตา) คำว่า ะ (ເຢືອນ) ชาวกุ่ม หมายถึง อารักษ์ประจำหมู่บ้าน ชาวกุ่มจะปลูกศาลไว้ ในทิศตะวันออกเฉียงของหมู่บ้านในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 ของทุกปี จะมีการเซ่นสรวงที่เรียกว่า เซ่นຍະຈືວ เพื่อขอขมาຍະຈືວ ที่ได้ให้ผลผลิตจากการทำมา ไร่ ไถอยู่จนว่าง โดยเซ่นຍະຈືວทุก ๆ ปี

ພິທີ ເຖີຍວກັບການເກີດ

การตั้งครรภ์ เมื่อหนุ่มสาวแต่งงานกัน อยู่กินกัน เป็นครอบครัวแล้วก็จะให้กำเนิดชีวิตใหม่ ทั้งที่ตั้งครรภ์โดยมีพิธีแต่งงานที่ถูกต้องตามประเพณี จะเป็นที่ยอมรับของสังคม ถ้าหญิงใดตั้งครรภ์ ก่อนแต่งงานจะเป็นที่รังเกียจของสังคมชาวกุ่มอย่างยิ่ง ต้องทำพิธีไล่สิ่งไม่ดี

การคลอดลูกชากุญบ้านสำโรงทาบ มีการปฏิบัติ เกี่ยวกับการคลอดลูกสืบทอดต่อกันมาจนถือ มีประเพณีเกี่ยวกับชีวิตอย่างหนึ่ง พิธีการที่กระทำในระหว่างการคลอดลูกนั้น เชื่อกันว่าจะมีพิธีทำให้เด็กที่คลอดจากครรภ์มารดา ไม่เป็นอันตรายและมีความปลอดภัยจากการกระทำของสิ่งต่าง ๆ ทั้งที่เป็นตัวตนและอำนาจลึกลับที่ไม่ปรากฏตัวตน

เมื่อหญิงมีครรภ์ครบกำหนดคลอด และเริ่มปวดท้องคลอด จะมีหญิงผู้มีประสบการณ์ เป็นผู้ช่วยทำคลอด หญิงที่ช่วยทำคลอดนี้ เรียกว่า กำม็อบ (หมอต้าแย) สถานที่คลอดมักจัดไว้ริมตลิ่ง จะผูกสายรกด้วยด้ายสีด้ายห่างจากสะดือ ประมาณ 2-3 นิ้ว เอาสายรกกวางบนก้อนก้าน หลังจากนั้น จะอาบน้ำให้เด็กและแม่ เมื่ออาบน้ำเสร็จแล้วก็อยู่ด้านล่าง ส่วนแม่ก็แยกให้ไป "อยู่ไฟ" โดยจัดไฟให้ออนอยู่บนแคร่สูงตั้งคร่อมบนกองไฟ พื้นแคร่จะสูงจากกองไฟ 1-2 เมตร ส่วน "รก" เชื่อกันว่าเป็นเครื่องแต่งตัว (เครื่องทรง) เดิมของเจ้าตัวที่แต่ง (ทรง) มาตั้งแต่ตั้งแต่มก่อนจะมาเกิด และมีความผูกพันกับเจ้าตัวในช่วงแรกเกิด (คลอด) อยู่มาก เชื่อกันว่าเป็นสิ่งที่จะนำอันตรายมาสู่แม่และเด็ก ดังนั้นจึงนิยมฝังไว้ใต้บันไดชั้นบ้าน และก่อไฟไว้ปากหลุม ส่วนเสียมที่ใช้ขุดหลุมจะต้อนนำไปเก็บรักษาไว้อย่างดี หรือนำไปซ่อนไม่นำมาใช้งานอีก จนกว่าจะครบกำหนดอยู่ไฟ ถ้าไม่ทำเช่นนั้น เชื่อว่า อาจทำให้เด็กที่เกิดมานั้นได้รับอันตราย เจ็บป่วย หรือมีเหตุทำให้อัการหรือถึงแก่ชีวิตได้

การฝังรกไว้ใต้บันได และก่อไฟทับปากหลุมนั้น เชื่อกันว่า เพื่อป้องกัน "อ้อหะ" (ผีปอบ) ซึ่งเกิดจากการเวียนคาถาอาคม เพราะจะทำให้กระทบกระเทือนสัวส์ดีการของแม่และเด็กได้ ชาวกุญบ้านสำโรงทาบเชื่อกันว่าบันไดเป็นสิ่งอาถรรพ์ที่จะทำให้คาถาอาคมตลอดจนเครื่องกลางของคลังไต ๆ ที่ลอดผ่านเสียม จึงถือเป็นสิ่งที่จะต้องป้องกันอันตรายดังกล่าว เมื่อการอยู่ไฟครบกำหนดแล้ว ญาติพี่น้องตลอดจนผู้เกี่ยวข้องกับชีวิตใหม่ก็จะทำพิธียกครู หมอต้าแย หรือเรียกว่า "กะชะกอน" เป็นพิธีจัดทำขึ้นเพื่อแสดงความขอบคุณต่อ

"กะม็อบ" ที่ช่วยให้อาการคลอດ และอาการอยู่ไฟ เป็นไปด้วยความเข้มนช่วย

การประกอบพิธีกรรมจะนำเอาเนื้อหุ้งข้าว เหวด หม้อนึ่งข้าว กววยที่เย็บจากใบกล้วยเสียบดอกลีกรองในกววย และเงินจำนวน 6 บาท มาเป็นเครื่องยกครู ญาติเด็กจะช่วยกันเอาหน้า ทาข้มัน ประแป้ง ให้สมให้ "กะม็อบ" และกล่าวคำขอขมา ในระหว่างนี้ "กะม็อบ" ก็จะผูกข้อมือให้แม่และเด็กพร้อมกับขอพรให้แก่เด็กด้วย

หลังจากพิธีกำแหก "กะม็อบ" เห็นว่า แม่และเด็กยังไข้สมบูรณ์ แข็งแรงพอ ก็อาจจะให้อยู่ไฟต่อไปอีก ถ้าเห็นว่าทั้งสองคนแข็งแรงดี มีความสมบูรณ์แล้ว ก็ให้เลิกการอยู่ไฟไปเลย หลังจากเลิกการอยู่ไฟแล้ว ญาติผู้ใหญ่ก็จะบอกกล่าวขะจื้อ โดยให้มากผลหรือกววยใบตองที่จัดมาใช้ในพิธีนี้ ถือว่าเป็นครูกำเหนิดเป็นสิ่งมงคลที่จะคุ้มครอง รักษา บู๊แด และบันดาลโชคิให้กับเจ้าของตลอดไป และจะต้องนำไปเก็บรักษาไว้ที่บ้านของพ่อแม่ตลอดไปเช่นกัน (สัมภาษณ์, นางเลา บุราคร, 10 พ.ย. 35)

พิธีแต่งงาน

การแต่งงาน หมายถึงการตกลงยินยอมอยู่ร่วมกันของชายหญิง เป็นสามีภรรยา กันเป็นพิธีกรรมที่หลากหลายชนชาติกำหนดให้มันขึ้น ในกลุ่มของตน เพื่อเป็นการประกาศให้คนได้รับรู้ในสภาวะของตน

ชาวภูยกบ้านสำโรงทาบมีประเพณีการแต่งงานที่ปฏิบัติสืบทอดมาตั้งแต่โบราณกาล เช่น ความสัมพันธ์ในเรื่องความรักของหนุ่มสาวชาวภูยก ก็เหมือนกับหนุ่มสาวทั่วไป ถ้าฝ่ายหญิงรักชอบพอกับใคร ก็จะเล่าให้พ่อแม่ฟัง

การสู้ขอจะมีขึ้นเมื่อลูกสาวนอกพ่อแม่ของตนว่ารักใคร่ชอบพอกับชายใด พ่อแม่จะไปติดต่อกับ "นายไซ" (เผ่าแก่) ซึ่งจะต้องเป็นผู้ชายที่มีครอบครัวแล้วและมีความสุขทางครอบครัว จะให้ช่วยติดต่อกับชายหนุ่มที่มีชอบพอรักใคร่กับลูกสาวของตน การติดต่อนี้เรียกว่า "กะไปะโต" หมายถึง ตามกลุ่ม

นายไซ หรือเผ่าแก่จะพาหน้าทีโดยจะไปที่บ้านของฝ่ายชาย เมื่อไปถึงเชิงบันไดก็จะตะโกนถามคนในบ้านว่า "ปู่เยอะเอีย" (ไม่เห็น) ฝ่ายนายไซ ที่ตามมา ทางนี้ทางไหนทางบ้านฝ่ายชายจะตอบว่า "ปู่เยอะเอียะ" (ไม่เห็น) ฝ่ายนายไซที่ตามมาก็รู้ว่าบ้านนั้นก็จะขึ้นไปบ้าน ก็ทักทายกับคนเฝ้าคนแก่ในบ้านด้วยคำไหนเราะ จากนั้นนายไซ ก็จะบอกความต้องการของตน ถ้ามถึงความต้องการชายหนุ่มที่มีต่อหญิงสาวนั้นว่า รักจริงหรือเล่น จะอย่างไรก็ตาม ถ้าหากฝ่ายชายไม่ยอมรับ ฝ่ายชายก็ต้องมีการเสียสักันตามประเพณี

เมื่อตกลงจะแต่งงาน กุาตผู้ใหญ่ก็จะไปขอรุขขอยามจากอาจารย์ เมื่อถึงวันที่กัหนดฝ่ายชายจะเข้าชบวนแห่จากบ้านไปบ้านฝ่ายหญิง เจ้าบ่าวทางร่วมเตียงอยู่หน้าชบวน ส่วนผู้เข้าร่วมชบวนจะช่วยกันขนทรัพย์สินสมบัติฝ่ายชายที่พ่อแม่แบ่งปันให้ไปด้วย

เมื่อชบวนมาถึงบ้านเจ้าสาว เจ้าบ่าวก็ต้องไปนั่งที่ปะรำที่ทางฝ่ายเจ้าสาวทำไว้ต้อนรับที่เชิงบันไดบ้าน เมื่อเรียบร้อยแล้ว นายไซ ก็จะเริ่มเจรจาเรื่องสินสอด ที่ได้ตกลงกันไว้แล้ว มาตกลงกันใหม่ว่าจะยอมให้ไปวันนี้ เท่าไร และเป็นหนี้ค่างไว้เท่าไรหนี้ที่ค่างไว้เรียกว่า "แคนเคาะแคนไมว" เป็นเงินที่ไม่ต้องให้อีก แต่ถ้าการเย่าร้างกันโดยฝ่ายชายเป็นผู้ขอเย่า ฝ่ายชายจะต้องใช้หนี้ค่างอยู่จนครบ แต่ถ้าฝ่ายหญิงเป็นผู้ขอเย่า ฝ่ายหญิงก็ต้องคืนส่วนที่ได้รับไว้แล้วให้แก่ฝ่ายชาย

ครั้นตกลงในเรื่องสินสอดเป็นที่เรียบร้อยแล้ว พ่อแม่เจ้าสาวก็จะเรียกเจ้าสาว
ลงมาจากบ้านมาตั้งเรียงกันกับเจ้าบ่าว ทั้งหน้าเข้าหาชั้นโอม (ชั้นนายศรี) โดยมีครูบามา
สวดทำขวัญ เสรีจธิดีทำขวัญ เจ้าบ่าวขอขมาต่อจิวเฑาะ (พ่อตา) ยี่เยาะ (แม่ยาย)
พ่อตาแม่ยายก็จะผูกแขนให้กับเจ้าบ่าว เมื่อผูกข้อข้อมือเสรีจธิดีเรียบร้อยแล้วพ่อตาแม่ยายจะขึ้น
ไปบนบ้าน "นายไซ" ก็จะประกาศแก่หญิงสาวอื่น ๆ ว่า "ชายคนนี้ถ้าเป็นยิวใครก็ให้มา
เอาคืนไป" โดยจะประกาศ 3 ครั้ง เมื่อรอดูสักครู่แล้วถ้าไม่มีหญิงใดแสดงตัวเป็นภรรยา
เจ้าสาวก็จะใช้แก้วแม่มือเกี้ยวหัวแม่มือขวาของเจ้าบ่าวขึ้น รื้อนหอบ เป็นอัน เสรีจธิดี

แต่ในปัจจุบัน การแต่งงานของชาวกูยบ้านลำโรงทานได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว
บางคนนำพิธีจากกลุ่มลาว มาใช้ประกอบพิธี การแสดงออกด้านความรักของหนุ่มสาว
ฝ่ายชาย ถ้าชอบก็จะขอรักไปกับเงื่อนหรือเจ้าสาวเอง แล้วจึงไปบอกพ่อแม่ให้ไปสู่ขอ
ฝ่ายหญิงตามประเพณี ฝ่ายหญิงก็จะเรียกสินสอด อันได้แก่ ทองคำ หมู ชนม เกล้า ไก่
ไก่ ไก่ใหม่ จะเรียกมากน้อยแล้วแต่ฐานะของฝ่ายชายและความเหมาะสมจากนั้นตกลงจะหาฤกษ์
กัณฑ์วันหนึ่ง และวันแต่งงานต่อไป การแต่งงานมักจะกำหนดในเดือนเป็นเลขคู่ เช่น เดือน
4, 6, 8 และ 12 แต่ช่วงเข้าพรรษาจะไม่นิยมการแต่งงาน

พิธีการหมั้น

การหมั้นหรือรับหมั้นของชาวกูย เรียกว่า "โหวะโหวะลู" แปลว่า "วันไหว้พ่อพู่"
การหมั้นถือเป็นการบอกกล่าวบรรพบุรุษ เมื่อถึงกำหนด พ่อแม่ฝ่ายชาย เรียกว่า "เหี้ยก
พะหา" จะนำขันหมากซึ่งเป็นพู่ ชนม ไก่ เกล้า ไปที่บ้านฝ่ายหญิง เมื่อขบวนฝ่ายชายไป
ถึง ฝ่ายหญิงจะเอาพ่อพู่ หมาก ยาเส้น เครื่องกินหมากที่เตรียมจัดไว้อย่างประณีต ไป
ไหว้ญาติผู้ใหญ่ฝ่ายชาย ในกรณีที่ทำไม่ได้ไม่เต็มตามจำนวนที่ตกลงกันไว้ในวันแต่งงาน นอก
จากนี้ญาติผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่ายอาจตกลงในรายละเอียดในการจัดการแต่งงานเพิ่มเติมอีกก็ได้

การแต่งงานจัดเป็นสองวัน วันแรกเรียกว่า "ไวโรม" หรือวันรวม ในช่วงเช้า จะมีตัวแทนฝ่ายเจ้าบ่าว "บังหา" จะนำแม่ที่ฆ่าทำเสริจเรียบร้อย มาส่งมอบให้ฝ่ายหญิง แล้วบังหาจะนำเจ้าสาวลงไปที่ประรำพิธีซึ่งตั้งอยู่บริเวณลานบ้านของเจ้าสาว "บังหา" จะทำพิธีที่เรียกว่า "กะหมะ" คือเอาแหวนหรือสร้อยคอ หรือเครื่องประดับอื่นที่เตรียมมาสวมให้กับเจ้าสาว เมื่อ "กะหมะ" เสร็จแล้วจะขึ้นบรรพบุรุษ (แซนยะจือ)

การขึ้นบรรพบุรุษ เป็นการบอกเล่าให้ทราบว่า วันนี้เป็นแต่งงานของลูกหลานแล้ว ขอเชิญวิญญาณของบรรพบุรุษทั้งหลายในตระกูลมารับอาหาร เครื่องเซ่นต่าง ๆ ที่จัดเตรียมไว้และขอความคุ้มครองปกป้องรักษา ฝ่ายชายให้ทุ่ง 1 ท่อน ฟ้าไธเม 1 ชั้น ไข่เบ็ด 2 ฟอง เป็นเครื่องไหว้พ่อแม่ฝ่ายหญิงเพื่อขอขมาและสังกตตระกูลด้วย เป็นเสริจพิธีภาคเช้า

ในภาคบ่ายฝ่ายชายนำแม่ไปส่งที่บ้านฝ่ายหญิง ครั้งนี้จะมีคนสมมุติเป็นม้าเรียกว่า "อะแซะ" ไปด้วย เครื่องประกอบพิธีช่วงนี้ที่ต้องจัด มี ก้าวหมู เหล้า ผลไม้ หรือของหวาน เมื่อขบวนไปถึงบ้านเจ้าสาว ฝ่ายเจ้าสาวจะพยายามเรียกขบวนผ่านประตู เมื่อเป็นที่พอใจของฝ่ายหญิงแล้ว เจ้าบ่าวจะเชิญเจ้าสาวไปที่บ้านของตน เพื่อประกอบพิธีขอขมาบรรพบุรุษฝ่ายชายอีกครั้งหนึ่ง จึงเป็นเสริจพิธีในวันรวม

วันที่สองของการแต่งงานเรียกว่า "วันแต่ง" หรือ "โงซัด" ตัวแทนฝ่ายเจ้าบ่าว หรือ "บังหา" จะพวขบวนเจ้าบ่าวไปที่บ้านเจ้าสาวในช่วงเช้า ในขบวนประกอบด้วยญาติผู้ใหญ่เพื่อนฝูงแก่ชวชนชั้นหมากอย่างครั้นเครง เมื่อไปถึงประรำพิธีบ้านเจ้าสาว "บังหา" จะเชิญเจ้าสาวลงมาไหว้ พ่อแม่ และญาติผู้ใหญ่ฝ่ายชาย เจ้าสาวจะไหว้ด้วยเงิน 2 ตำลึง ส่วนเจ้าบ่าวจะไหว้พ่อแม่ฝ่ายหญิงด้วย เหล้า ไก่ และน้ำตาลปึก

หลังจากนั้นจะประกอบพิธีสู่ขวัญให้กับคู่บ่าวสาว ผู้ประกอบพิธีเรียกว่า "อาจารย์" เมื่อเสร็จพิธีแล้วก็มีการผูกข้อมือด้วยด้ายผสมขมิ้น เริ่มจากอาจารย์ เป็นผู้ผูกให้คู่บ่าวสาว ก่อนแล้วคนอื่นก็ผูกตาม ญาติพี่น้องทั้งสองฝ่ายจะผูกแขนซึ่งกันและกัน เมื่อเรียบร้อยแล้วเป็นอันเสร็จพิธีที่บ้านเจ้าสาว

ต่อจากนี้เจ้าบ่าวจะนำเจ้าสาวไปทำพิธีที่บ้านอีกครึ่ง ก่อนจะขึ้นบ้านเจ้าบ่าวจะมีเด็ก 2 คน เรียกว่า "กอลกอบมูย" ตักน้ำล้างเท้าให้เจ้าบ่าวเจ้าสาว แล้วเจ้าบ่าวจะนำเจ้าสาวขึ้นบันได โดยเจ้าสาวจะต้องเหยียบกระดิ่งที่มีข้าวเปลือกเต็มกระดิ่ง และมีก้อนหินใหญ่ทับกลางมีใบกล้วยรองหินอีกที เมื่อเจ้าสาวเหยียบหินและผ่านชั้นบันได ขึ้นไปนั่งพับเพียบอยู่บนบ้านต่อหน้าญาติผู้ใหญ่หลายคน ก็จะมีเฝ้าแก่ทางฝ่ายชายจะนำหมอน้ำอุ่นมาวางแล้วให้เจ้าสาวล้างเท้าก่อนนั่งที่ซ้อนอยู่โหล่น้ำอุ่น จากนั้นคนแก่ก็จะคว่ำหมอน้ำอุ่นยื่นเสีย จากนั้นฝ่ายเจ้าสาวจะทำพิธีเช่นผีเรือน (เซาะตุง) และชมาญาติผู้ใหญ่ฝ่ายชาย เครื่องประกอบพิธีชอชมาญาติผู้ใหญ่ ประกอบไปด้วย ฟูก หมอน ผ้าไหม ผ้าถุง ซึ่งจัดเตรียมมาแล้ว เมื่อให้ญาติฝ่ายชายเรียบร้อยแล้ว ญาติฝ่ายชายจะจัดข้าวปลาอาหารมารับประทานพร้อมกัน แล้วฝ่ายเจ้าสาวก็ลากลับบ้าน

นอกจากนี้ ญาติผู้ใหญ่ฝ่ายชายก็จะพาเจ้าบ่าวไปส่งที่บ้านเจ้าสาว พ่อแม่ฝ่ายชายจะมอบเครื่องใช้ที่จำเป็นต่าง ๆ เช่น กระบุง ตะกร้า ไม้คาน ครุ จาน ช้อน ชันหมาก มีด ขวาน จอบ เสียม กระดิ่ง เสื้อ หมอน ฟูก สิ่งของเหล่านี้เป็นการมอบให้กับเจ้าบ่าวเพื่อเป็นการเริ่มต้นชีวิตใหม่ต่อไป

จากนั้นเจ้าบ่าวเจ้าสาวจะนำน้ำใส่ขันใบใหญ่ที่มีน้ำหอมซึ่งมีโล่ลงน้ำ แล้วนำมาเทช่วยแม่ญาติผู้ใหญ่เรียกว่า การนำน้ำมาล้างหน้า จากนั้นญาติผู้ใหญ่จะถวายพรแนะนำการครองเรือน การใช้ชีวิตคู่ เมื่อเสร็จใจมาตนเองแล้ว จะนำน้ำใส่ครุเจ้าบ่าวเป็นคนถวายพาก็เดินไปไหว้ญาติผู้ใหญ่ตามบ้านญาติทุก ๆ คน เป็นการขอพร และในระหว่างแต่งงาน โภชนีเจ้าบ่าวเจ้าสาวจะไม่ให้เดินทางไกลไปค้างแรงที่ไหนเป็นเวลา 7 วัน

พิธีขึ้นบ้านใหม่

การสร้างบ้านใหม่ และการขึ้นบ้านใหม่ เป็นประเพณีที่ชาวภูษามานโบราณยึดถือกันมาตั้งแต่โบราณกาล เนื่องจากครอบครัวใหม่ต้องการแยกออกไปอยู่ต่างหาก ทั้งนี้อาจเนื่องจากจากรวมเสมาซึกที่เพิ่มขึ้นหรือสาเหตุอื่น เมื่อผู้ใหญ่ตกลงแล้วก็จะกำหนดสถานที่ที่จะปลูกเรือนตลอดจนถึงทิศทางของตัวเรือน การวางทิศทางของตัวเรือนของลูกดังกล่าวนี้ ถ้าหากสร้างขึ้นใหม่บริเวณใกล้เคียงกับเรือนเดิมของพ่อแม่ ห้ามสร้างทางทิศใต้ของเรือนเดิม

โดยปกติตัวเรือนจะหันหน้าไปทางทิศตะวันออกเป็นส่วนใหญ่ ส่วนที่ปลูกหันหน้าไปทางอื่นนั้นน้อยมาก หันหันหน้าเรือนออกไปทางทิศตะวันตกโดยเด็ดขาด เพราะถือว่าเป็นทิศทางของภูตผีปีศาจและวิญญาณ นอกจากนี้ยังไม่นิยมตั้งตัวเรือนขวางทางเดินด้วย

การลงเสาเอกถือเป็นสิ่งที่สำคัญมาก บ้านจะมั่นคงหรือเป็นอย่างไรนั้น เชื่อกันว่าขึ้นอยู่กับเสาเอกนี้ การตั้งเสาเอกจะกำหนดทิศทางให้สัมพันธ์กันกับวันปลูกบ้าน ทิศทางวันเป็นมงคลนั้น จะหมุนเวียนเปลี่ยนไปตามวันในรอบสี่ปาด้า และยังเกี่ยวข้องกับวันข้างขึ้นข้างแรมตามจันทร์คติด้วย และในวันยกเสาเอกก็จะมีพิธีเซ่นสังเวย โดยการนำข้าวอาหาร เหล้า หมากพลู ธูปเทียน มาเซ่นเพื่อบอกให้ผีบรรพบุรุษได้รับรู้ และช่วยปกป้องคุ้มครองอย่าให้ภัยใด ๆ เกิดขึ้นระหว่างสร้างบ้าน

ในช่วงที่กำลังสร้างบ้านใหม่อยู่นี้ ถือว่าการสร้างบ้านเป็นหน้าที่ของผู้ชายโดยเฉพาะ ผู้หญิงห้ามเข้าไปโอบริเวณหรือชั้น ไปบนบ้านที่กำลังสร้างอยู่เด็ดขาด เพราะเชื่อกันว่าจะนำสิ่งที่ไม่เป็นมงคลมาสู่บ้านนั้น เมื่อสร้างบ้านเสร็จเรียบร้อยแล้วจะมีพิธีขึ้นบ้านใหม่ เจ้าของบ้านจะเอาน้ำธูปมาพาดชั้นทางทิศตะวันตกและเชิญแขกขึ้นบ้าน เมื่อทุกคนขึ้นบ้านเรียบร้อยแล้วจะชักกันได้ออกเสียแล้วเปลี่ยนไปไว้ทางทิศตะวันออก

การขึ้นบ้านใหม่นี้ เจ้าของบ้านจะถือโอกาสทำบุญเลี้ยงพระด้วย ส่วนสิ่งของเครื่องใช้ในบ้านทั้งหมดจะจัดวางไว้ประกอบพิธีเพื่อเป็นศิริมงคล สิ่งอื่น ๆ ที่ใช้ประกอบพิธี ได้แก่ กัลวย ข้าวต้ม ไบระยม ไบระตุม เป็นต้น

พิธีการตาย

ในสังคมชายกว่าบ้านสำโรงทาบ เมื่อมีคนตายในบ้าน ลูกหลานจะบอกกล่าวคนข้างเคียง ญาติพี่น้องและคนในหมู่บ้าน ช่วยกันจัดงานศพ เจ้าภาพไปตามสัปเหร่อ มาจัดควรถวายศพร่วมกับลูกหลานของผู้ตาย มีการอาบน้ำศพ และการเปลี่ยนเสื้อผ้าให้ใหม่ ถ้าผู้ตายเป็นชายจะให้ลูกหรือญาติที่เป็นชายเปลี่ยนเครื่องแต่งกายให้ ถ้าผู้ตายเป็นหญิงจะให้หญิงที่เป็นลูกหรือญาติเป็นคู่แต่งให้ แล้วจัดศพนอนหงายหันศีรษะไปทางทิศตะวันตก จากนั้นญาติพี่น้องจะช่วยกันทำโลงศพ และจัดเครื่องใช้ เช่น กระเชอ กัวย ชาม หม้อ มุ้ง หมอน และเสื้อผ้า เครื่องแต่งกายอื่น ๆ ให้ผู้ตายสำหรับใช้สอยในการอื่นด้วย

เมื่อนำศพใส่โลง สัปเหร่อจะพูดว่า "จะให้ไปทางตรง เมื่อเดินทางไปทางไหน เห็นอะไรของใครก็อย่าได้หยิบฉวย เพราะจะเป็นเวรเป็นกรรม ไม่ได้ไปสุดไปเกิด " ให้ลูกชายจับด้านศีรษะ ลูกสาวจับเท้าช่วยกันประคองศพใส่โลง จัดวางให้ศพนอนหงาย เอาใจไหมมัดวนสอดตรงไว้ใต้คางเพื่อมิให้ปากศพอ้า แล้วญาติพี่น้องช่วยมัดฝาโลง นอกจากนั้น

ยังจัดเครื่องแต่งตัว มีเสื้อ 1 ตัว กางเกง 1 ตัว ผ້าขาว 1 ผืน วางไว้ที่ศีรษะวันตก (ด้านศีรษะ) ของทับศพนด้วย

หลังจากนี้จะมีกำรประกอบพิธีทางพุทธศาสนาไป อาจมีการทำบุญเลี้ยงพระและสวดมนต์ การกัณฑ์จะเอาศพลงเรือทันที อาจารย์ผู้ทำพิธีทางศาสนาจะเป็นผู้ดูว่าวันดีหรือไม่ เป็นวันดีกินคน หรือสีกินสัตว์ ถ้าตรงกับวันดีกินคนจะไม่เอาศพลงจากเรือ ถ้าตรงกับวันสีกินสัตว์จึงจะเคลื่อนศพลงเรือได้ การเอาศพลงเรือของกุยบ้านสำโรง-ทายนั้น จะลงทางบันไดโดยใช้กานกล้วย หรือก้านกล้วยรองพาดชั้นบันไดก่อน แล้วจึงเคลื่อนทับศพเมื่อศพผ่านไปแล้ว ก็เรือเอาก้านกล้วยนั้นเก็บเอาไปด้วย

การเคลื่อนศพ สัปเหร่อจะยกขบวนเครื่องใช้ที่เตรียมให้ศพ เดินนำหน้าศพไป เมื่อถึงป่าช้า จะกำหนดสถานที่สำหรับฝัง สัปเหร่อจะเป็นผู้เลือกสถานที่โดยการโยนไข่ไก่ดิบลงบนพื้น เป็นการเสี่ยงทาย ถ้าไข่ไก่ปกติไม่แตกถือว่าคนตายไม่ยอม จะต้องย้ายที่ใหม่ แล้วเสี่ยงทายที่ใหม่ ถ้าไข่ไก่แตก ๗ ที่ใดจะวัดเอาที่นั้นเป็นที่ฝังศพ ถ้าจะเผาศพ เมื่อเผาเรียบร้อยแล้วจะกวาดขี้เถ้าทั้งหมด ยกมารวมกันทำเป็นรูปคนนอนเอาน้ำรดทิ้งไว้ จากนั้นจะเก็บกระดูก ถ้าเป็นศพที่ไม่มีญาติ จะทิ้งไว้เช่นนั้น

ในสังคมชาวกุยบ้านสำโรงทายน การปลงศพส่วนใหญ่นิยมฝังไว้ก่อน สักระยะหนึ่งจึงจะขุดขึ้นมาเผา ทั้งนี้เนื่องจากความยากจน ไม่มีเงินทองที่จะมาจัดการศพ และทำบุญญาติพี่น้อง ต้องใช้เวลาหาเงินทองเพื่อมาใช้จ่ายในกิจดังกล่าว

ส่วนเครื่องมือต่าง ๆ ที่ใช้ในงานศพ เช่น จอบ เสียม ส่ว มีดพรว้า เลื่อย ขวาน จะต้องนำมารวมกันเพื่อทำพิธีสะเดาะเคราะห์อีกครั้งหนึ่งก่อนจึงจะนำไปใช้งานได้

พิธีเช่นยะจู้ฮั

ประเพณีพิธีเช่นปุ่ตา หรือไว้มเช่นยะจู้ฮันี้ เป็นการบวงสรวงภูตผีปีศาจผู้ซึ่งมีอำนาจอิทธิพลในท้องถิ่น มีทั้งผีประจำหมู่บ้านหรือยะจู้ฮัสูง และมีผีประจำหมู่บ้าน หรือยะจู้ฮัเขาะ ชาวภูยกุจะบวงสรวงผีเหล่านี้ก่อนเริ่มลงมือทำนาและหลังจากการทำนาแล้ว

การเช่นยะจู้ฮัจะมีขึ้นในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 เดือน 6 และเดือน 8 ของทุกปี การเช่นในเดือน 3 เป็นการเช่นเพื่อขอบคุณ "ยะจู้ฮั" ที่ช่วยให้ฝนผลิตจากการทำนาอุดมสมบูรณ์ ช่วยดูแลขับไล่ศัตรู ผลิตผลทางการเกษตรทั้งหลายออกไปจนมีข้าวขึ้นย้งฉางเพียงพอที่จะบริโภคทั้งปี เป็นการเช่นสรวงหลังจากการเก็บเกี่ยวผลผลิตจากที่นาและนำเข้าเก็บในย้งฉางเรียบร้อยแล้ว การเช่นในเดือน 3 นี้ เรียกว่า "ฤดูปี"

การเช่นในเดือน 6 เป็นการเช่นขอความอุดมสมบูรณ์ของน้ำก่าน้ำฝนก่อนที่จะเริ่มทำนาเมื่อย่างเข้าฤดูฝน ฝนเริ่มตก ชาวภูยกุจะเริ่มออกไปทำนา จึงมีการจัดพิธีกรรมเพื่อความสวัสดิมงคล เป็นการบอกกล่าว "ยะจู้ฮั" ก่อนการเช่นนี้เรียกว่า "ฤดูมี้เตียม"

การเช่นในเดือน 8 เป็นการเช่นเพื่อขอความอุดมสมบูรณ์ ของความพอดีเหมาะสมขออำนาจในการดลบันดาลให้ฝนฟ้าเป็นปกติ ถูกต้องตามฤดูกาล อย่าให้ฝนแล้งหรือเกิดอุทกภัย ซึ่งจะทำความเสียหายแก่ข้าวปลาอาหาร การเช่นนี้เรียกว่า "กะโยงเกิ้ล"

การประกอบพิธีจะกระทำในเวลาเช้ามีต ๗ บริเวณที่ ยะจู้ฮั ตั้งอยู่ เรียกว่า "ยะจู้ฮัเหยียบ" ชาวบ้านจะเตรียมเครื่องประกอบพิธีดังนี้

1. ข้าว 1 จาน
2. ไก่ต้ม 1 ตัว
3. น้ำ 1 แก้ว
4. เหล้า 1 ขวด
5. หมากหนูลู 2 คำ
6. บุหรี่ 2 มวน
7. ข้าวเปลือก 2 ถ้วย
8. เงิน 12 บาท

ในตอนเช้ามีตของวันที่จะประกอบพิธี ชาวบ้านจะนำเครื่องเช่นดังกล่าวออกไปที่ "ยะจือเพรียบ" ซึ่งอยู่นอกหมู่บ้าน ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน ผู้ทำพิธี เรียกว่า "เผ่าจ่า" จะทำพิธีเสี่ยงทาย โดยถอดกระดูกคางไก่ตัวที่ใช้เป็นเครื่องเช่นออกมาดู เพื่อทำนายฝนฟ้า น้ำท่วมในปีนั้น

การทำนายขึ้นอยู่กับคางไก่ เช่น ทำนายฝนว่าจะเป็นอย่างไร จะดูคางไก่ว่า เป็นอย่างไร ตรงกับลักษณะใด ถ้าทำนายมีดังนี้

ถ้าคางไก่เหยียดตรง ทำนายว่าปีนั้นฝนจะตกน้อย น้ำน้อย คือ ฝนแล้ง แห้งแล้ง มาก เนื่องจากไก่แทงคางดูฟ้า คอยดูว่าเมื่อใดฝนจะตก จะทำให้กระดูกคางไก่ตั้งตรง

ถ้าคางไก่โค้งลง ทำนายว่าฝนจะตกอุดมสมบูรณ์ เพราะไก่ก้มลงกินน้ำและหากิน ตามปกติ จึงทำให้กระดูกคางโค้งลง

เมื่อทำนายนแล้วชาวบ้านก็จะถือ เป็นเกณฑ์ ในการพิจารณาเตรียมการเพาะ-ปลูกพืชผล ตลอดจนการเก็บสะสมจัดหาพืชพันธุ์ธัญญาหาร เพื่อเตรียมวัน ให้เหมาะสมกับเหตุการณ์ต่อไป

เฉพาะการเช่นในเดือน 3 ขึ้น โยดัดใช้เต่าต้มไปเช่นแทนไก่ต้ม และจะทำเฉพาะในวันขึ้นเดือน 3 เท่านั้น บางหมู่บ้านก็ไปปรากฏว่ามีการเช่นที่วั้น

พิธีวันสารท

ประเพณีวันสารท หรือ "ไอซ้าก" เป็นประเพณีที่จัดขึ้นเมื่อเช่นสรวงดวงวิญญาณของบรรพบุรุษ เป็นการรำลึกถึงบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว บางทีก็เรียกว่า งานเดือนสิบ มีระยะเวลาจัด 2 ครั้ง คือ

ครั้งที่ 1 ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 เรียกว่า วันสารทน้อย ชาวบ้านจะพากันไปทำบุญร่วมกันที่วัด

ครั้งที่ 2 ตรงกับวันแรม 14 ค่ำ เดือน 10 เรียกว่า วันสารทใหญ่ ชาวบ้านจะเตรียมพิธี ประกอบด้วยข้าวปลาอาหาร และนำไปรวมกันที่บ้านของผู้ที่เป็นใหญ่ในตระกูล (ตุงยะจือฮ) เป็นผู้ที่อาวุโสของตระกูล ซึ่งเรียกว่า "โชดมิด" หรือ "โครใหญ่" ของวงศ์ตระกูล สิ่งที่น่าสนใจมีข้าวต้ม กล้วย เหล้า ปลา ไก่ เพื่อทำพิธีเช่นไหว้ บอกกล่าวดวงวิญญาณให้บรรพบุรุษให้มากินข้าวปลาอาหาร ที่ลูกหลานจัดมาเช่นสรวงเรียกว่า "เซนยะจือฮ" เมื่อเสร็จพิธีและจะแจกจ่ายอาหาร เหล้า ขนมต่าง ๆ แก่ญาติพี่น้องที่มาร่วมพิธี ตอนกลางคืนจะพากันไปวัดเผื่อสวดมนต์ รุ่งเช้าวันแรม 15 ค่ำ ก็จะพากันไปทำบุญตักบาตรที่วัด อุทิศส่วนกุศลไปให้

ยะจู้ฮ์

ตามเชื่อดั้งเดิมของชาวกวย หมายถึง สิบรรมบุรุษที่ล่องลับไปแล้ว เรียกตามภาษา
กวยว่า กะเวียเผาะทูด (วิญญาณดาทวด) ซึ่งชาวกวยให้ความสำคัญและเคารพยำเกรงมาก จะ
ทำอะไรหรือต้องการอะไรก็จะบอกกล่าวยะจู้ฮ์ให้รับทราบ ถึงแม้จะไม่มีตัวตนก็ตาม ชาวกวย
ถือว่าหากได้บอกกล่าวแล้วก็จะได้ดังประสงค์ ทำอะไรก็ล่องลับไปด้วยดี

การนับถือยะจู้ฮ์ของชาวกวยบ้านสำโรงทาบจะมี 2 ลักษณะ คือ ยะจู้ฮ์เซาะ (ผี
ประจำหมู่บ้าน) และยะจู้ฮ์ดุง (ผีประจำบ้าน) ยะจู้ฮ์นี้เมื่ิเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ยะจู้ฮ์เพรียม
การแบ่งยะจู้ฮ์ ออกเป็น 2 ลักษณะเช่นนี้ อาจจะแยกความแตกต่างของทั้ง 2 ยะจู้ฮ์ ดังนี้

1. ยะจู้ฮ์ หรือยะจู้ฮ์เพรียมเป็นศาลปู่ตาประจำหมู่บ้าน เนื่องจากบ้านสำโรง
ทาบเป็นบ้านขนาดใหญ่ แบ่งการปกครองออกเป็น 2 หมู่บ้าน หรือ หมู่ 1 และหมู่ 11 จึง
ทำให้มียะจู้ฮ์เพรียม 2 ที่ คือ ที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน อยู่ติดกับป่าช้า ปัจจุบัน
ใช้ทำพิธีกรรมเกี่ยวกับการเพาะปลูก โดยเฉพาะจะทำพิธีแซนยะจู้ฮ์ในเดือน 3 และเดือน
6 ของทุกปี คือ หลังฤดูการเก็บเกี่ยวก่อนฤดูการทามา ส่วนอีกแห่งหนึ่งอยู่ทางทิศตะวันตก
เฉียงเหนือของหมู่บ้าน เป็นศาลที่ใช้ทำพิธีกรรมเกี่ยวกับการขอฝน บนบานเรื่องต่าง ๆ เช่น
ขอให้ลูกสอบเข้ารับราชการได้ ขออย่าให้ลูกติดทหารเกณฑ์ ชาวบ้านเชื่อว่าทุกอย่างที่ขอขึ้น
หากได้ดังประสงค์ ก็ให้นำแก้วธูปมาทำพิธีแก้บน หากเลขหรือหลงลืมก็จะทำให้อันเป็นไป
ต่าง ๆ นานา ซึ่งมีตัวอย่างให้เห็นบ่อยครั้ง

2. ยะจู้ตุง ชาวกูยเรียกว่า ยะจู้ต เป็นผีของบรรพบุรุษในสายตระกูล ชาวกูยบ้านสำโรงทาบ และละแวกใกล้เคียงให้ความสำคัญมากกว่ายะจู้ตเหวียม เพราะถือว่าเป็นผู้คอยดูแลความเป็นไปในครอบครัว และเครือญาติในสายตระกูลให้อยู่อย่างปกติสุข

ความเป็นมาของยะจู้ต จากการสอบถามผู้เฒ่าผู้แก่ที่บ้านสำโรงทาบหลายท่าน บอกไม่เหมือนกันว่า มีมาอย่างไร มาจากไหน มีมาตั้งแต่เมื่อไร ไม่ทราบเพราะเกิดมาก็เห็นเหมือน ไทหนึ่งวางอยู่ที่ตรงมุมหนึ่งของห้องที่เป็นบ้านยะจู้ต (โคตรไทญ่) แล้วเมื่อพ่อแม่ปฏิบัติอย่างไร รุ่นลูกรุ่นหลานก็ปฏิบัติอย่างนั้น เป็นธรรมเนียมมาจนปัจจุบัน

บทสรุป

การศึกษาความเชื่อที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการจัดระเบียบทางสังคมของชาวกูยบ้านสำโรงทาบ โดยผ่านทางยะจู้ตในสายตระกูล พบว่ายะจู้ตมีความสำคัญ และมีบทบาทต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชาวกูยเป็นอย่างมาก สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะทางสังคม และวัฒนธรรมของชาวกูยบ้านสำโรงทาบ ความสำคัญของยะจู้ตที่ชาวกูยทุกคนให้ความเคารพยำเกรง นั้นมีความหลากหลายมากไม่ว่าจะเป็นการเกิด การแต่งงาน การตาย แม้แต่การทะเลาะเบาะแว้งในวงศ์เครือญาติเอง หรือการประทุพผิตศีลธรรมของบุคคลในตระกูลยะจู้ต นั้นแม้จะไม่มีตัวตน แต่ก็มีความสำคัญต่อชาวกูยมาก หากว่ามีอาการเจ็บป่วยหรือเกิดอาการร้ายแรงเกิดขึ้น เมื่อสิ่งยงหายโดยการไปตู่ว่าเป็นเพราะมีคนทำผิดศีลธรรม หรือผิดจารีตประเพณี ทุกคนรวมถึงผู้เจ็บป่วยหรือผู้ที่กระทำผิดก็จะยอมรับว่าสิ่งที่ตนทำลงไปนั้น เป็นสิ่งที่เสื่อมเสียแก่วงศ์ตระกูล ก็จะทำพิธีขอขมาโดยการนำ หมากพลู ไข่ 1 ตัว เกียน 1 คู่ ดอกไม้ 1 คู่ ไปวางบนหมอน บ้านยะจู้ต ยะจู้ตจะหายไทรธและยอมให้อภัย

การแต่งงานก็เช่นกัน เมื่อมีสะใภ้เข้ามาอยู่ในบ้านต้องทำพิธีเซาะตุน (ขึ้นบ้าน) ที่บ้านขณะจูงก่อน จึงจะถือว่าเป็นสมาชิกใหม่ของครอบครัวโดยสมบูรณ์ หากยังไม่ได้ทำพิธีเซาะตุนสะใภ้คนนั้นก็ไม่มีสิทธิ์ที่จะขึ้นบ้านเย็บจิว จะขออยู่ข้างล่างจนกว่าสามารถเรือพายชายทำพิธีเสร็จจึงจะขึ้นบ้านได้ แต่ถ้าหากปีใดมีการแต่งงานสะใภ้เข้ามาอยู่ในสายตระกูลเกิน 2 คน ก็จะทำพิธีเซาะตุนได้เพียงสะใภ้คนเดียว ส่วนคนต่อไปก็จะมาทำพิธีในปีถัดไป เพราะหากทำในปีเดียวกัน จะทำให้บุคคลทั้งที่เป็นสะใภ้มีอันเป็นไปอย่างใดอย่างหนึ่ง

กรณีเกิดการทะเลาะวิวาทในสายตระกูล หรือระหว่างสามี-ภรรยาขึ้น โคตรใหญ่จะมีสิทธิ์อำมาจเด็ดขาดในการตัดสินคดีทุกอย่าง คำตัดสินของโคตรใหญ่ถือว่าถูกต้องและยุติธรรมแล้ว ดังมีตัวอย่างสามี-ภรรยาคนหนึ่ง เกิดการทะเลาะดบตีกัน ก็จะให้โคตรใหญ่ทางเมียเป็นผู้สอบสวนตัดสิน หากฝ่ายเขามีความผิดจริงก็จะทำการปรับไหมด้วยเหล้า 1 ขวด เงิน 12 บาท ดอกไม้ 1 คู่ ไก่ 1 ตัว เป็นเครื่องขอขมาเย็บจิว ส่วนเงินสินไหมนั้นโคตรใหญ่จะแบ่งแก่โคตรเล็ก เท่า ๆ กันทุกคนไป หากเขาไม่มีความผิดก็จะสั่งสอนลูกหลานของตนเอง พร้อมกับไกล่เกลี่ยให้ทั้งคู่คืนดีอยู่ด้วยกันต่อไป

หากเขยล่วงเกินพี่เมียหรือป้า ลุง พ่อแม่ ถือว่าเป็นเรื่องใหญ่ ที่ยอมกันไม่ได้ ง่ายนัก ต้องนำโคตรทั้ง 2 ฝ่าย มาเจรจาตกลงกันว่าจะเอาอย่างไร ทางโคตรฝ่ายหญิงซึ่งเป็นตัวแทนของเย็บจิวก็จะตำหนิทางโคตรฝ่ายชายว่า อบรมเลี้ยงดูลูกอย่างไร จึงทำให้มาล่วงเกินทางญาติฝ่ายหญิงได้ เมื่อฝ่ายชายสำนึกผิดแล้วก็ทำพิธีเย็บกระเรียม (เรียกขวัญ) ใหม่ คล้ายกับพิธีแต่งงานแรก เพียงแต่ผูกแขนทั้งคู่ และเรียกสินไหมตามแต่จะต้องการว่ามากหรือน้อยเพียงใด สุดแต่ความหนัก-เบา ของการกระทำว่ามีมากน้อยเพียงใด

แม้ข่าวทุกทกจะไม่ว่าจะยี่สิบอยู่ก็ได้ มีตัวตนหรือไม่มี แต่เมื่อมีเหตุเกิดขึ้นในครอบครัวหรือญาติในสายตระกูล ไม่ว่าเหตุการณ์นั้นจะดีหรือร้ายประการใด ทุกคนก็ให้ความสำคัญและเคารพยำเกรงยี่สิบเสมอ โดยผ่านทางญาติผู้ใหญ่ที่เป็นไฮดิงดี เป็นสื่อระหว่างบุคคลในสายตระกูลกับสมาชิกรุ่นที่ เป็นสิ่งก่อกำเนิดภูมิธรรมชาติ

การประกอบพิธีเช่นไหว้สมาชิกรุ่น (ยี่สิบ) หรือผีปู่ตา โดยโคตรใหญ่ในสายตระกูล และเก่าประจำหมู่บ้าน สะท้อนให้เห็นถึงโลกทัศน์เกี่ยวกับความเชื่อที่ว่า มนุษย์สามารถติดต่อกับสมาชิกรุ่น ตลอดจนสิ่งเหนือธรรมชาติที่สถิตอยู่ตามต้นไม้ และสถานที่ที่ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นเขตเวงห้าม ซึ่งให้คนและไก่ ไก่แก่ผู้คนในชุมชน คือ

พิธีเช่นยี่สิบไม่ว่าจะเป็นยี่สิบชาย หรือ ยี่สิบหญิง สะท้อนให้เห็นลักษณะของวัฒนธรรมของชาวกูยที่มีความผูกพันกับการประกอบอาชีพ คือ การทำนาเป็นอาชีพดั้งเดิม สะท้อนให้เห็นถึงความร่วมมือในหมู่คณะ มีความเห็นคล้อยตามกัน จะเห็นจากการทำนาร่วมมือร่วมใจ ทำให้ทุกคนในชุมชนระมัดระวังในการเตรียมตัว เพื่อวางแผนในการประกอบอาชีพ

จากเหตุการณ์ที่ว่ามนุษย์สร้างพิธีกรรมขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของสังคม พิธีเช่นยี่สิบจึงมีบทบาทหน้าที่ครอบคลุม โครงสร้างของวิถีชีวิตและความเชื่อของชุมชนทั้งหมดเป็นต้นว่า เป็นการทำพิธีกรรมความเป็นมาทุกขั้นตอน โดยมีได้มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรแต่อย่างใด แต่พิธีกรรมที่ยึดถือปฏิบัติกันมา เป็นการต่อยอดให้ทุกคนหลงลืม

บทบาทของพิธีชงชาในยุควีรบุรุษประการหนึ่ง คือ สร้างความมั่นใจให้แก่สมาชิกในครอบครัวสายตระกูลและในชุมชนในการดำเนินชีวิตประกอบภารกิจต่าง ๆ เนื่องครอบครัวมีความมั่นคงทั้งในทางเศรษฐกิจและสังคม

การนับถือยศจู๊ชของชาวกูย สะท้อนให้เห็นความสำนึกดี ความร่วมมือร่วมแรงร่วมใจในหมู่คณะ โดยเฉพาะในครอบครัวสายตระกูล ยศจู๊ชมีบทบาทสำคัญในการที่ทำให้สมาชิกในครอบครัวมีสำนึกเสมอว่า การจะทำอะไรที่ผิดศีลธรรมหรือเอกริตนอกรอยนั้นทำไม่ได้ตนเอง และชาติที่ตนเอง มีความเดือดร้อนเจ็บป่วยขึ้น บุคคลจึงให้ความเคารพกลัวและเคารพนับถือยศจู๊ชดังกล่าว

บทที่ 5

ความเชื่อและสัญลักษณ์เกี่ยวกับผ้าของชาวไทยภูเขา

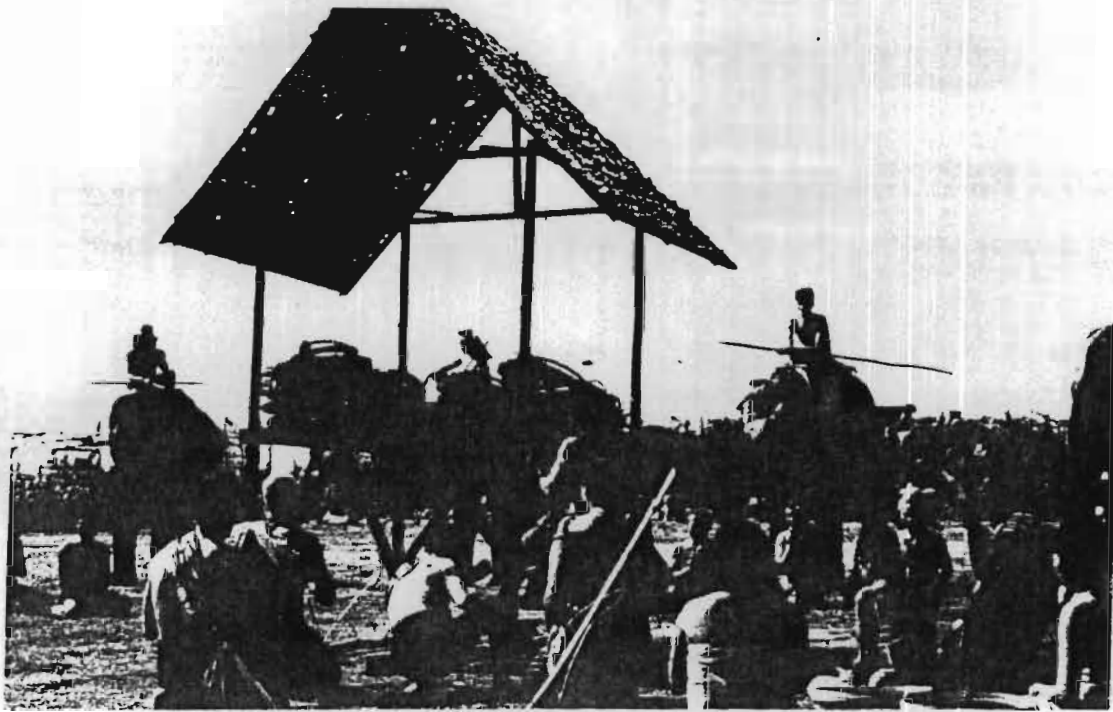
การศึกษาค้นคว้าวิจัยทำการสัมภาษณ์ใช้กับชาวไทยภูเขามีสื่อสายแท้ ไทหมู่บ้าน ตากกลาง บ้านกระโหล อำเภอกำตมซึ่งผู้วิจัยแยกเป็นภูเขอะจิง (ไทยภูเขาผู้เลี้ยงช้าง) หมู่บ้านภูเขอะจิง (ไทยภูเขาผู้เลี้ยงวัว) ได้แก่ บ้านตรึม บ้านแดล อำเภอกำตม และหมู่บ้านภูเขอะจิง (ไทยภูเขาบ้านใหม่) ได้แก่ หมู่บ้านหนองสมบูรณ์ อำเภอกำแพง ซึ่งปรากฏความเชื่อและสัญลักษณ์เกี่ยวกับผ้า คล้ายคลึงกันดังนี้

ผู้ชายไทยภูเขานิยมุ่งผ้าไม่ควม (หรือกะนอน) โดยเจาะท่อนข้าง เวลาออกไปจับช้าง จะเดินทางผ่านหลายหมู่บ้าน มุ่งหน้าไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ เขตอำเภอกำแพงเขีและบึงเขด จะต้องมุ่งชุดเดียว ห้ามเปลี่ยน หมายความว่าสามารถอดอดชักได้แต่ต้องเป็นชุดเดิมและชุดเดียว มิเช่นนั้นจะขัดไซคกลาง ระยะเวลาที่ใช้ชุดนี้ขึ้นอยู่กับการเข้าปะกำ อาจจะเป็น 1 เดือน หรือ 3 เดือน อยู่จนกว่าการเข้าปะกำจะเสร็จสิ้น กล่าวคือได้ลาปะกำแล้ว ในเรื่องนี้นายเอก แสนดี (อายุ 88 ปี) อยู่ที่ตำบลกระโพ ให้เหตุผลว่า การไปจับช้างเมื่อเข้าเขตข้าง หรือการเข้าปะกำนั้น มีข้อห้ามมากมาย เช่น ให้งานตนสำรวม สงบเสงี่ยม ไม่วุ่นวายเรื่องที่จะล่าทางช้างสาว ห้ามยิ้ม หรือหัวเราะในเรือราวที่ไม่สุภาพ หรือไม่บริสุทธิ์ ด้วยเหตุนี้จึงห้ามเปลี่ยนเสื้อผ้า จะต้องใช้ชุดเดิม นายเอก แสนดี จะมีผ้าไหมควมหลายเส้นสีสวย มีลายขีดตรงปลาย ทั้งนี้เพราะนายเอก มีตำแหน่งถึงระดับหมอสดม ซึ่งถ้าตำแหน่งหมอข้างที่ต่ำกว่านี้ จะมุ่งไหมควมใจกระเบนไซว์ส่วนที่ขีดลายไว้ด้านหลังาคาดเอาด้วยผ้าคาดเอวเฉพาะ ซึ่งเป็นไหมพันสีแดงครั้งขีดกลายเป็นระยะ ๆ คล้ายผ้าที่ทำหัวขึ้น (หัวเป็น) แต่ขนาดใหญ่และยาวกว่า ผ้าสีนี้จะเอ่เครื่องกลางขอล้างซึ่งมีผ้าขาวซับในแล้วมัดเป็นเชือกปล้อง ระยะสั้นยาวตามกิลปะและรสนิยมของหมอข้าง ประดับด้วยเขาวง (ของกาง หรือไม้เถาว์ลัยที่ขีดเป็นวงโดยธรรมชาติ) ในความเชื่อเรื่องการวนเวียน

เพราะเขาวงจะเป็นวงกลม ขณะเดียวกันสี่ภาคเอา (เป็น) ขึ้นแต่งทอชนิดสี่ทอนบ้าง ชาวเกลือบ้างจะถูกนำมาพันเครื่องกลางขอขลัง ทำให้ลายขิดมรรจงกันเป็นวง ๆ สวยงาม ตามความเชื่อที่ว่าเมื่อไม่เข้าปะกำ จับข้างนั้น หากมีเหตุการณ์จับพลาด เขาวงหรือ ลายขิดที่มรรจงกันเป็นวงจะเสมือนพลังที่ทำให้ข้างตัวเองต้องวกกลับหรือวนเวียนมาให้จับได้อีก

หมอลำจะใช้สีไหมเป็นผ้าขาวม้าไหม ขิดที่ชายหรือปลายผ้า เวลาเย็บผ้าจะ ใช้หัวขิดไว้ด้านหน้า อ้อมผ้าไปด้านหลัง พาดไปสอดเข้าใต้รักแร้ของแขนอีกข้างหนึ่ง แล้วตัดผ้าพาดไหล่ในข้างที่สวยงามมาก หากอากาศหนาวเย็นก็ใช้ผ้าสีไหมอีกผืนหนึ่งเย็บ ซ้อนในแนวทาบเดียวกัน ทั้งนี้สีไหมและผ้าดังกล่าวเกิดจากฝีมือของแม่บ้านที่มรรจงถักทอ ด้วยทึลปะ ชาวไทยกุยถือเป็นหน้าที่ช่วยส่งเสริมในส่วนนี้ กล่าวคือ เวลาออกไปแล้ว เก็บวกกลับจะต้องชนครึ่ง แก่นแกแล หรือหิ้วให้สีทั้งหลายที่มีไหมป่ามาเป็นจำนวนมาก สำหรับ ให้สตรีที่อยู่ทางบ้านสามารถใช้ย้อมผ้าได้ตลอดปี

สภาพได้ทุนเรือนของชาวไทยกุย ผู้เลี้ยงช้างจะส่งวนที่ด้านหน้าท่าหมอน (โดย ก่อเป็นคันดิน) สำหรับช้างนอน ด้านหลังเป็นคอกวัวควายสำหรับไถนา ชนลัมการะ มี เภวียนจอตอยู่หน้าบ้าน (ซึ่งอาจใช้ช้างลากเกวียนแทนวัวควายก็ได้) มีที่กอส้าซึ่งใช้ผูก ขนาดยาวมาก มีวนเส้นเอ็นตรงปลายไปพาดผูกติดกับคอกวัวหรือควาย มีร้านไว้วางเก็บรักษา อุปกรณ์ตัดสัตว์ที่ทำจากเขายและไม้ไผ่ การไปจับช้างแต่ละครั้งมักได้เขายสดมาจักสาน ปรากฏในลายผ้าไหมขิดที่แพร่หลาย คือ ลายพื้นเขาย ซึ่งชาวไทยกุย เรียกว่า "อะไร"

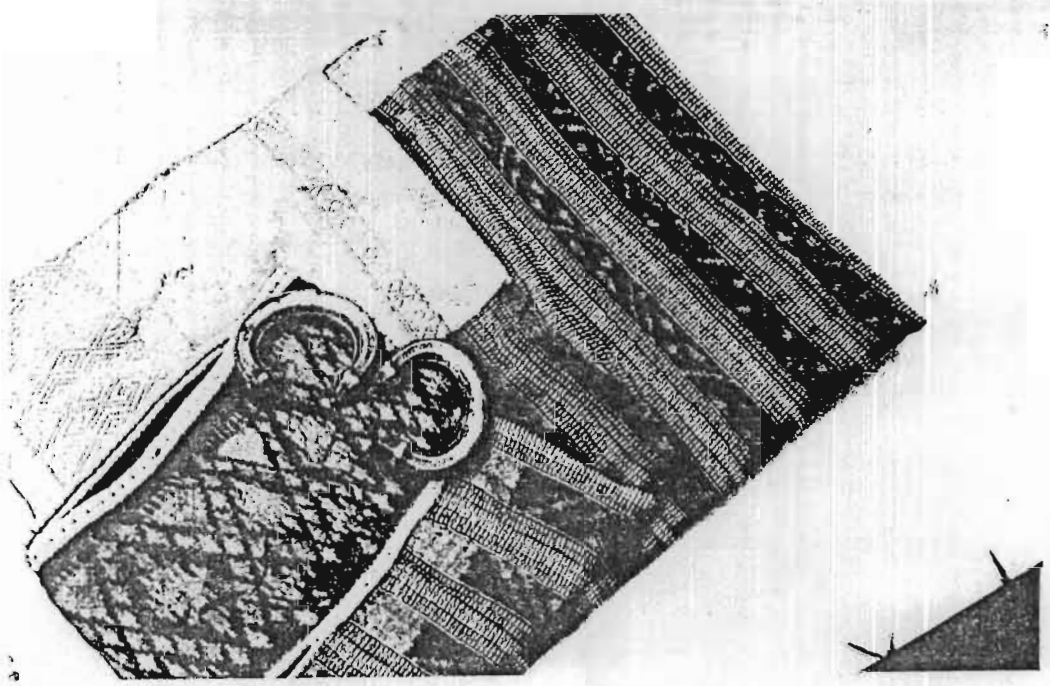
รูปที่ ฝ้ายไหมความที่เหมอซ้างใช้หนึ่งใจกระเบนเวลาเข้าปะกำ (ไปจับซ้าง)

สัญลักษณ์แห่งความกลมเกลียว

ชาวไทยกูยมีฝีมือในการทอไหมความเป็นอันมาก เพราะสตรีไทยกูยจะมีความชำนาญในการตีเกลียวไหม เรียกว่า "ละวี" หรือ "ระวี" ตามความเชื่อในเรื่องความเกลียวสามัคคีกัน ในครอบครัวและสายตระกูลที่นับถือผีเดียวกัน ฝ้ายไหมความของชาวไทยกูยมีหลายสี เช่น แดงคั้ง เหลืองทอง เขียวแก่เหลืองทอง ฯลฯ ฝ้ายดังกล่าวจะทอเป็นผ้าเก็บใหญ่ยาว สตรีไทยกูยที่อายุเลย 50 ปี ก็จะมีบรรจงทอฝ้ายไหมความและขีดเป็นลายดอกที่ปลายสวยงาม ไว้สำหรับคลุมศพ เวลาสิ้นอายุขัย

สำหรับฝ้ายนุ่งสตรีนั้น เจริญศรีของไทยกูย ซึ่งมีลักษณะคล้ายฝ้ายอันลุ่มซิมของไทยเขมร และคล้ายชิ้นกันของไทยลาว แต่ไม่มีเอการทอเจริญศรีของไทยกูยสวยงามกว่า เพราะชาวไทยกูยมีความชำนาญด้านการตีเกลียวไหม หรือทำไหมความ ดังนั้น เจริญศรีของไทย

กษัตริย์เก่า เหลือบมัน มีหลายสีมากกว่า และที่สำคัญ คือ เมื่อนุ่งออกแดดจะออกสีทอง และ
 เห็นริ้วลายทางสวยงาม นอกจากนี้ พบว่าชาวไทยภูมียึดปะโนการตกแต่งที่น่าสนใจ กล่าว
 คือ เฉพาะหญิงกระวีนี้ ชาวไทยภูมิจะมัดมัดที่จะนำมาต่อหัว ซึ่งเรียกว่าหัวปิ่น ที่เน้นเส้น
 แดงค้ำและขีดสลับสีสลับลาย และต่อชายผ้าพุ่งด้วยผ้าฝ้ายทอขนาดกว้าง 3-4 นิ้ว ขีดด้วย
 เส้นไหม มีการตีเกลียวสลับสีเป็นเส้นผ่าทแยงมีผ้าพันก ปรางภูสีดา ชาว เต และเหลือง
 ซึ่งในภาพรวมจะเห็นว่าช่วงหัวที่นุ่งออกเห็นสีแดง กลางชั้นมีขาวเหลืองแดงคาดสวยงามมาก
 เวลานุ่งผ้า ชาวไทยภูมิจะกลกหัวปิ่นออกมาเป็นชายพกทำเป็นถุงสามเหลี่ยมด้านข้างสำหรับ
 ใส่ของมีค่า และประสงค์จะใส่ไว้ลายขีดนั้นเอง

รูปที่ ตัวอย่างหัวปิ่นและยี่กะบูล

สัญลักษณ์เกี่ยวกับน้ำ

ในการเซ่นสรวงป่า ๗ ศาลปะกำหน้าบ้านของชาวไทยกวยผู้เลี้ยงช้าง ขณะที่คูน่าใหญ่เป็นผู้จุ่มคาถา หรือกล่าวคาพูดในภาษาผีปะกำ จะมีสตรีชาวไทยกวย 4-5 คน นุ่งผ้าถุง โทนหลายแบบสวมเสื้อขาว ก้มสไบ คอยส่งเครื่องเซ่นแก่คูน่าใหญ่ ซึ่งขึ้นไปอยู่บนหลังศาลปะกำ สตรีที่ก้มขึ้นหรือก้มแต่จะจับบันไดทางขึ้น ในถาดเครื่องเซ่นจะมีผ้าไหมวางเป็นชุด เฉพาะชุดเครื่องแต่งกายชาย เช่น ไส้รัง ผ้าขาวม้า ผ้าถุงไหมควบ เป็นต้น ส่วนในงานแต่งงาน ชาวไทยกวย (ประเภทกวยอะจิงหรือกวยข้าง) ก็จะทำการเซ่นผีศาลปะกำอีกเช่นกัน แต่ในถาดเครื่องเซ่นจะจัดผ้าเป็นชุด ทั้งของเพศหญิงและเพศชาย แต่เวลาส่งเครื่องเซ่นขึ้นบนศาลปะกำนั้น จะเลือกส่งเฉพาะผ้าของเพศชาย ส่วนผ้าเพศหญิงจะเอาไปขึ้นเรือนสำหรับเช่นฝ้ายจี หรือฝ้ายประจำเรือนต่อไป

ผ้าเพศหญิงที่เป็นผ้าถุงที่นิยมกันมาก คือ ลายดั่งเพาะ (คำว่า ดั่งเพาะ หมายถึง ตะขอ หรือเคียวเกี่ยวข้าว) ลายดั่งเพาะเป็นผ้ามัดหมี่ที่ทัวไปเรียกว่า หมี่ขอ พบว่าชาวไทยกวยมีความเชื่อในเรื่องของน้ำ จะมีประเพณีการขอฝนเพื่อความอุดมสมบูรณ์ของข้าว และพืชไร่ที่ตนเพาะปลูก เช่น การละเล่นแกลมอ หรือแกลลอ หรือบางท้องถิ่น เรียกว่าแซงมอ 'ตะขอ' หรือ 'ดั่งเพาะ' น่าจะใกล้เคียงกับภาษาเขมรว่า 'ดั่งปีวก' เป็นตะขอที่ใช้เกี่ยวถึงตักน้ำ หรือครุไม้สำหรับตักน้ำ ลักษณะจะงอโค้ง นอกจากนั้นยังสัมพันธ์กับเคียวที่เกี่ยวข้าว ซึ่งพบว่า เวลาแต่งงานจะมีการนำเคียวมาวางบนมือของคู่บ่าวสาว ซึ่งชาวไทยกวยเชื่อว่าชายหญิงที่เป็นคู่ครองจะต้องมีเครื่องมือทำมาหากิน และลักษณะการโค้งงอแสดงถึงความอ่อนโยนเข้าหากัน เพื่อการครองเรือนที่มีสุขต่อไป ลายผ้ามัดหมี่ลายขอของชาวไทยกวยสวยงามตรงที่เน้นการควมไหมหรือการตีเกลียวสลับได้สวยงาม ชาวไทยกวยบางคนกล่าวว่า ลายขอที่รูปตัว S นั้นเกิดจากการนำเคียว 2 อันมาต่อกัน จากความเชื่อกลายเป็นสัญลักษณ์บนผืนผ้า

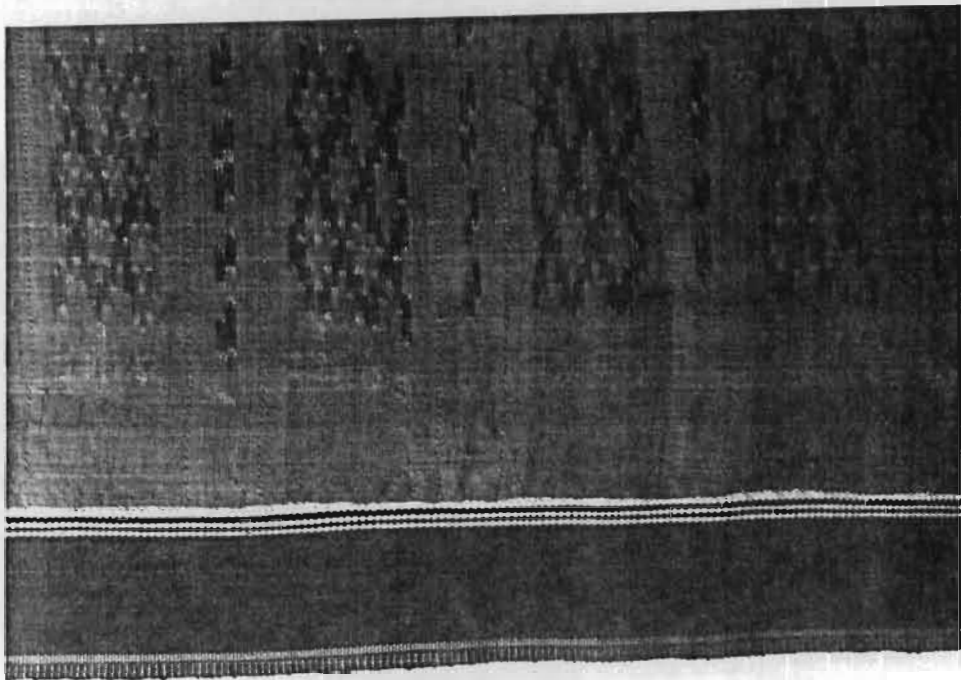
ลายดั่งแหละ เป็นผ้ามัดหมี่อีกลายหนึ่ง เห็นสีสีแดงมีลายโค้งงอตามลู่ในแนวขวางของผ้าดั่งแหละ แปลว่าไม้คาน ชาวไทยกวยใช้ไม้คานหาบน้ำ หาบของป่ามาแลกกับสิ่งของที่ชาวไทยเขมรประดิษฐ์ ลักษณะลายผ้าจะคล้ายไม้คาน ในการใช้ผ้าลายนี้ ชาวไทยกวยบางคนก็ว่ามีลวดลายสวยงามไปแล้ว ไม่ต่อตีนขึ้น จะต่อเฉพาะหัวขึ้น สำหรับนุ่งให้ตัวผ้านุ่งได้ใช้ผ้าเต็มตัวนั่นเอง

สัญลักษณ์เกี่ยวกับสัตว์เลื้อยคลาน

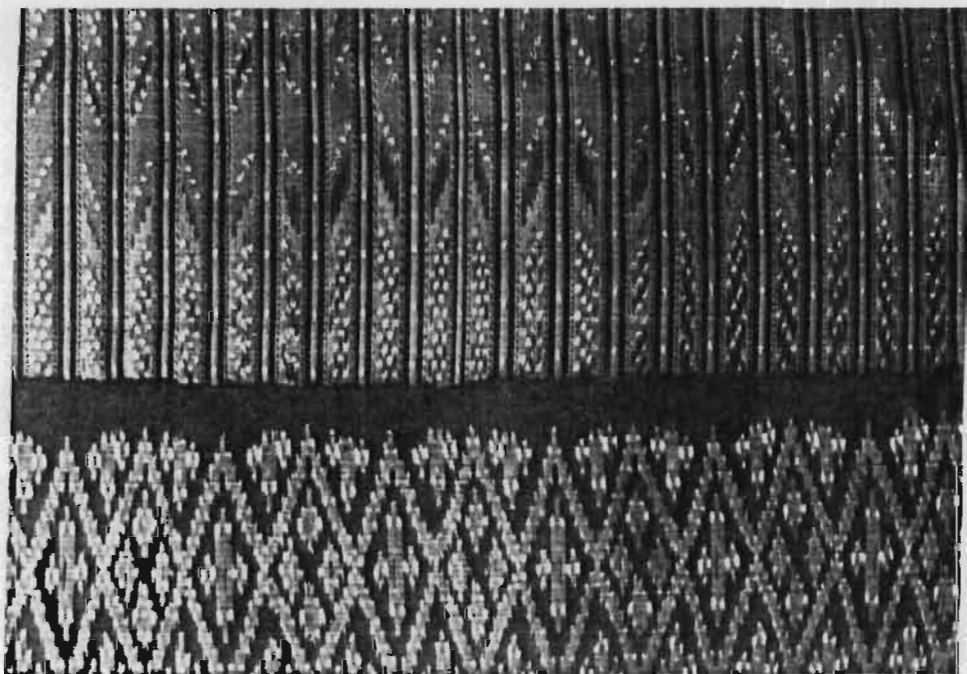
ชาวไทยกวยในเขตตำบลตรึมหลายหมู่บ้านมีความเชื่อว่าตะกวด (ตะก๊อด) เป็นลี้ภัยหนีปูดา ตะกวดหลายร้อยตัวจะอาศัยอยู่ในโพรงต้นไม้ขนาดใหญ่ เช่น ต้นมะขาม ครั้นอากาศเย็นลงหรือหลังฝนตกก็จะออกมาเดินเล่นพ่นน้ำ มีหลายขนาดทั้งใหญ่ กลาง เล็ก และจิ๋ว บางตัวจะเดินขึ้นบ้านเรือน หากกินไข่ไก่ ไข่เป็ด หรือลูกไก่ ชาวไทยกวยที่นับถือตะกวดจะไม่ตีตะกวด จะไม่ทำร้ายตะกวด ผู้ใดทำร้ายถือว่าไม่เคารพผีปูดา จะมีศาลตะกวดตั้งไว้ใจกลางหมู่บ้าน ความเชื่อที่สำคัญอีกอย่างของชาวไทยกวย ก็คือ หากพบว่าทางตะกวดออกสู่น้ำตาลดำแสดงว่าฝนจะตก นั่นคือตะกวดเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ ความเชื่ออันนี้จะสะท้อนลงในลวดลายผ้า เช่น การปักหรือทาสี ใช้ด้ายถักและปักลงบนผืนผ้าให้สีและลายคล้ายทางตะกวด เป็นต้น ส่วนชาวไทยกวยในเขตอำเภอสำโรงทาบ โดยเฉพาะที่บ้านสำโรงทาบจะถือว่าเต่าเป็นสัตว์ตัวสำคัญ ใช้เต่าในการเสี่ยงทาย พบการกลืนวัฒนธรรมระหว่างไทยกวยกับไทยเขมร เช่น ในงานแต่งงานจะถือเต่านำในชบวนแห่ขันหมากของชาวไทยเขมร (พบในเขตอำเภอเมือง เช่น บ้านตะติงไถง บ้านนาแก้ว บ้านอำปิล ฯลฯ) นอกจากนี้เต่ายังเป็นสัตว์ที่ใช้เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างตะกวดกับคน เช่น ในการเซ่นผีปูดา หรืองานบุญตะกวดของตำบลตรึม จะหาเต่ามาเข้าพิธีด้วย 'เต่า' ชาวไทยกวยเรียกว่า 'ตาโมม' ปรากฏตำนานเรื่องเต่าทองอันเป็นที่มาของบ้านตาโมม เขตตำบลกระเทียมอำเภอสังขะ ซึ่งถือว่าเต่าเป็นสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์ และพบว่าบ้านตาโมม

มีฐานะเศรษฐิกิจดี ข้าวปลามากมายอุดมสมบูรณ์ 'เต่า' ถูกสะท้อนลงในลายผ้า สำนั่มมัดหมี่ของชาวบ้านแถวนี้นิยมมัดลายเต่า ลักษณะลวดลายจะเป็นจุดเล็ก ๆ เรียงกันเป็นระบบทั่วผืนผ้า คล้ายเต่าเล็ก ๆ นั้นเอง และที่นิยมคือมักจะมัดย้อมให้ตัวเต่าสีทองโดยมัดย้อมจากเข้หม่นเอง

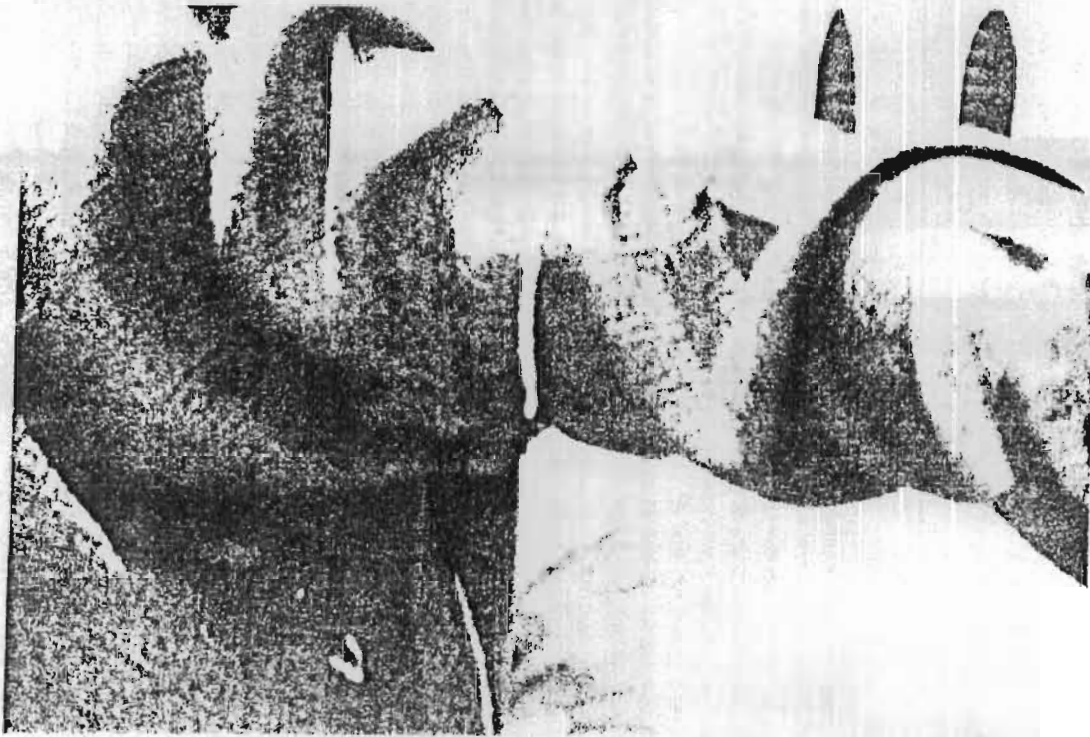
งูก็เป็นสัตว์ที่ชาวไทยกูย และชาวไทยเขมรนับถือกัน ชาวบ้านโนนบริเวณนี้ถือว่างูเห่าล้อมเป็นงูใหญ่และคนที่เกิดปีงู เช่น ปีมะโรง หรือปีมะเส็ง จะได้รับการยกย่องให้เป็นผู้ลงแรกนา หรือทำนาเป็นคนแรก ตามความเชื่อที่ว่าเพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ ได้ข้าวในปริมาณมาก เพราะงูเป็นสัตว์ที่ไม่กินข้าวเปลือก 'งู' จึงเป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนมาสู่ลวดลายผ้า โดยเฉพาะชาวไทยกูยจะเลียนแบบสีที่ปรากฏบนงูเห่ามาแต่งในผืนผ้า เช่น ผ้าประเภทตีนช่อ หรือที่เรียกว่า ยี่งเก็บ หรือยี่งสเล็ก จะทอเส้นไหมให้ไขว้กัน เรียกว่าลายกระดุกงู และมีกฎเกณฑ์ว่าต้องใช้สีเหลืองแดงขาวเท่านั้น ลายงูเห่าจะปรากฏในผ้ามัดหมี่ที่ชาวไทยกูยและไทยเขมร เรียกว่า 'ไฮล' ชายไทยกูยนิยมทอตัวผ้าลายไฮล และทอเชิงชั้นแบบมัดหมี่อีกด้วย เรียกว่า ลายกบตีควาย ซึ่งเรียกว่า 'กะบูล' นิยมนำมาเย็บต่อกันมากกว่าที่จะทอเป็นผืนเดียวกัน การเย็บต่อกันจะใช้ผ้ากันสีเหลืองแดงคั้น ส่วนปลายตรงชายกะบูลก็นิยมใช้ด้ายกันเกลียวสีเหลืองแดงขาวสลับกันมาเน้นที่ชายผ้า แลดูสวยงาม เป็นเอกลักษณ์ ชาวไทยกูยเรียกสำนั่มประเภทนี้ 'หจิดไฮลกะบูล' ใช้กันแพร่หลายในแถบหมู่บ้านเลี้ยงช้าง (บ้านดากลาง บ้านกระโพ ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์)

รูปที่ ตัวอย่างยี่งเก็บเหวีย่งสเล็ก

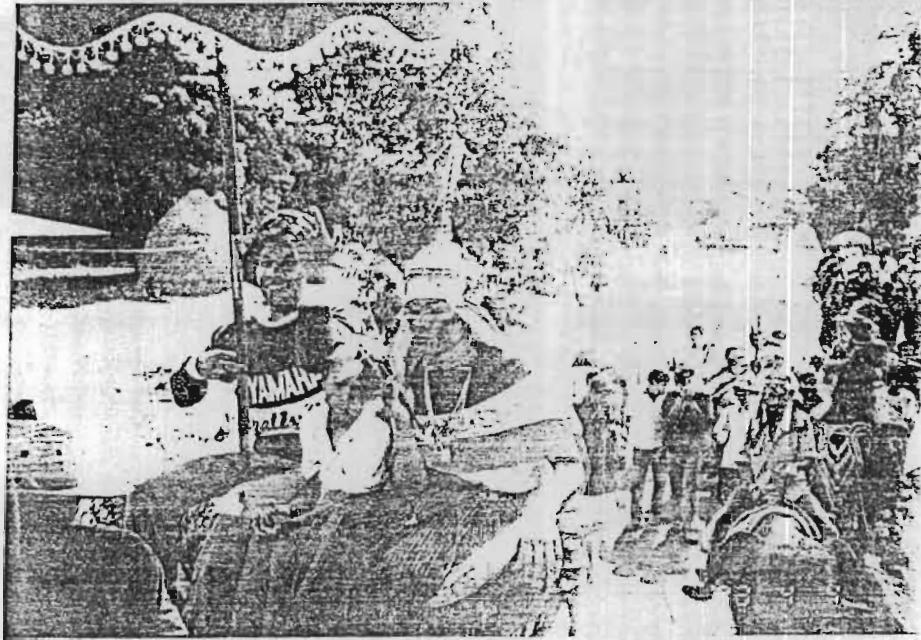
รูปที่ ๑ ผ้าพุ่งหัดไฮลกะบูล

รูปที่ ตัวอย่างการทาสวมเสื้อสีดำ มักใช้ เป็นชุดเจ้าสาวของชาวไทยภูเขา

รูปที่ ๑ ผ้าไหมตีนสี่เหลี่ยมทอเป็นทางทั้งตัวที่โบสถ์สุพรรณภูมิ สีมือของชาวบ้านลำไทรทอง

รูปที่ ๕ ฟ้าซิด ใช้คอมพิวเตอร์ให้กลุ่มใหญ่ผู้มาขนาด มักนิยม ใช้สื่อบาง เป็นพื้น

เอกสารอ้างอิง

- เกษมศักดิ์ เวชกรรมโอสถ. 2534. "สิทธิตามวิชาชีพการซ่อม" วารสารมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์. 10(1) มกราคม - มิถุนายน 2534 : 1 - 9
- ณพวิชัย นิลเชษฐพิทักษ์. 2533. เอกสารประกอบการบรรยายวิชาการซ่อมใหม่และฝ้าถ. (ฉบับไร้อักษร)
มาลีนิ นิลเชษฐพิทักษ์. 2526. การใช้สารซ่อมฝ้าถในการซ่อมฝ้าถจริง. กรุงเทพมหานคร :
วิษณุวัฒน์พิมพ์กิจ, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- วาทูณี สุวรรณานนท์. 2526. การศึกษาวินิจฉัยใหม่ซ่อมฝ้าถ. กรุงเทพมหานคร :
วิษณุวัฒน์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.